

T.C
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI VE İSRAİL İLE İLİŞKİLERİ (1923-1960)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Merve SALMAN

TARİH ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Kenan Olgun

Ankara-2020

T.C
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI VE İSRAİL İLE İLİŞKİLERİ (1923-1960)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Merve SALMAN

TARİH ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Kenan Olgun

Ankara-2020

ONAY SAYFASI

MERVE SALMAN tarafından hazırlanan "Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve İsrail İle İlişkileri (1923-1960)" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvan Adı Soyadı	**Kurumu**	**İmza**
Prof. Dr. Kenan Olgun	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/ İTBF	
Doç. Dr. Sayim Türkman	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/ İTBF	
Prof. Dr. Selma Yel	Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi/ Sınıf Öğretmenliği	

Tez Savunma Tarihi: 05.10.2020

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Ünvan Ad Soyad

Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. (05.10.2020)

Merve SALMAN

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın her safhasında bana yardımcı olan, yönlendirmelerde bulunan, kıymetli zamanını esirgemeyen ve her konuda destek veren danışmanım Prof. Dr. Kenan Olgun'a teşekkürü borç bilirim. Aynı zamanda her türlü desteğini her zaman üzerimde hissettiğim, bu çalışma sürecinde maddi manevi yanımda olan annem Ferize Salman'a teşekkürlerimi sunarım.

Merve SALMAN

ANKARA 2020

İÇİNDEKİLER

BEYAN ii
TEŞEKKÜR iii
ÖZET vi
ABSTRACT vii
KISALTMALAR LİSTESİ viii
GİRİŞ 1
I.BÖLÜM 11
İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞU 11
1.1. Siyonizm ve Ulus Kavramı 11
1.2. Kuruluşu Hızlandıran Gelişmeler 15
1.2.1 Sykes-Picot Antlaşması 15
1.2.2. Balfour Deklarasyonu (1917) 18
1.2.3. Paris Barış Konferansı 21
1.3. Filistin'de İngiliz Mandası 23
1.3.1 San Remo Konferansı 23
1.3.2 Filistin'e Yahudi Göçü 24
1.3.3 Filistin'de İsyanlar 26
1.4 Filistin Meselesinin Birleşmiş Milletlere İntikali 28
II. BÖLÜM 31
TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE ORTADOĞU (1923-1950) 31
2.1 Türk Dış Politikasının Temel Esasları 31
2.1.1 İç ve Dış Faktörler 31
2.1.2 II. Dünya Savaşı ve Türk Dış Politikasına Etkileri 35
2.1.3 Soğuk Savaş 40
2.2. Türkiye'nin Ortadoğu Politikaları (1923-1948) 43
2.2.1. Ortadoğu Kavramı ve Türkiye 43
2.2.2. Atatürk Dönemi Ortadoğu Politikaları 45
2.2.3. İnönü Dönemi Ortadoğu Politikaları 49
III. BÖLÜM 51
TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ (1948-1960) 51

3.1. Türkiye-İsrail İlişkilerini Etkileyen Faktörler 51
3.1.2. Filistin Sorunu 51
3.1.3. Arap Ülkeleri-Türkiye İlişkileri 54
3.1.4. Amerika Birleşik Devletleri'nin İsrail İle İlişkileri 56
3.2. İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Türkiye İle Diplomatik İlişkilerin Kurulması 57
3.2.1. Birleşmiş Milletlerin Filistin Taksimi ve Türkiye'nin Tutumu 57
3.2.2. İsrail'in Kuruluşuna Arap Dünyasının Tepkisi 61
3.2.3. Filistin Uzlaştırma Komisyonu 66
3.2.4. Türk Dış Politikasında Batı Etkisi ve İsrail'in Resmen Tanınması 68
3.3. Demokrat Parti Dönemi Türkiye-İsrail İlişkileri 71
3.3.1. Bağdat Paktı ve İsrail'in Tepkisi 71
3.3.2. Süveyş Kanalı Krizi ve Türkiye 77
3.3.3. Türkiye'nin Güvenlik Arayışının Nedenleri ve Ortadoğu Krizleri 83
3.3.4. Türkiye-İsrail Yakınlaşma Çabaları ve Çevresel Pakt 85
3.3.5. Ekonomik İlişkileri Geliştirme Çabaları 87
SONUÇ 89
KAYNAKÇA 91
ÖZGEÇMİŞ 106
EKLER 107

ÖZET

Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve İsrail İle İlişkileri (1923-1960)

Ortadoğu'da Yahudi devletinin kurulması hayali ve 1948 yılı itibariyle bu devletin resmi olarak kurulması bölgede bir dizi değişimin yaşanmasına neden olmuştur. Filistin bölgesinde İsrail Devleti'nin temelleri atılmıştır. Bu nedenle Filistin halkı bu sürecin etkilerini derinden hissetmiştir. Türkiye ise tarihi bağları ve coğrafi konumu nedeniyle bölgede yaşanan değişimden etkilenmiştir. Bu nedenle iki devlet arasında 1948-1960 yılları arasında inişli çıkışlı seyreden siyasi ilişki oluşmuştur.

Bu çalışmada 1948 yılından önce Yahudilerin devlet kurma çabalarının yarattığı akisler incelenmiş olup İsrail'in devlet olarak doğuşuyla birlikte yaşanan değişimler ve Türkiye'nin bu devlete karşı oluşturduğu dış politikası incelenmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. **I.Bölüm**'de; Yahudilerin devletleşme süreci, dinamikleri ve sürece etki eden gelişmeler incelenmiştir. Siyonizm kavramının canlılık kazanmasıyla ortaya çıkan gelişmelerden bahsedilmiş olup Filistin'de İngiliz mandasının getirileri üzerinde durulmuştur. **II. Bölüm**'de; Türk dış politikasını etkileyen faktörlerden bahsedilmiştir. Ortadoğu ve Türkiye ilişkilerinin 1923-1950 yılları arasındaki durumu incelenmiştir.

III. Bölüm'de ise İsrail'in kurulmasıyla birlikte Türkiye'ye bu durumun etkileri irdelenmiştir. İkili ilişkilerin başlaması, geliştirilmesi ve zaman zaman yaşanan olumsuzluklar nedenleriyle birlikte açıklanmıştır. Türkiye ve İsrail'in siyasi ilişkilerinin başlamasının Türk-Arap ilişkilerinde neden olduğu sorunlar da anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, Filistin, İsrail, Ortadoğu, Türkiye.

ABSTRACT

Turkey's Middle East Policy and Relations with Israel (1923-1960)

The dream of the establishment of the Jewish state in the Middle East which came true by establishment of State of Israel as of 1948 caused a series of changes in the region. The foundations of the Israel state took place in the Palestine region. Therefore, the Palestinian people have deeply felt the impact of this process. Turkey is also deeply effected by this change in the region due to its historical ties with Middle East and geographical location. Consequently Turkey and Israel had always up sand down sin the bilateral political relations.

In this study, it is examined the process toestablish a Jewish State, foundation of the State of Israel at 1948 which broughtdozen of changes in the region and response of Turkish Foreign Policy.

This study consists of three parts. In the first part: the state building process of the Jews, its Dynamics and the developments are examined. Besidesas the developments emerged with the revival of Zionism and benefits of the British Manda in Palestine are mentioned. In the second part: it is sorted the Influencing factors of Turkish foreign policy in the Middle East from 1923 to 1950.

In the third part it is addressed the establishment of Israel and the impact of this situation on Turkey is discussed. The formation, development and negativities of bilateral relations between Turkey and Israel are explained with details. In the mean time deterioration of Turkish-Arap relations was underlind resulting from Turkey’s recognition of Israel.

Keywords: Foreign Policy, Palestine, Israel, Middle East, Turkey.

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e	Adı geçen eser
a.g.m	Adı geçen makale
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BCA	Başkanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
CENTO	Merkezi Anlaşma Örgütü
DP	Demokrat Parti
Ed.	Editör
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
MC	Milletler Cemiyeti
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
No	Numara
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
s.	Sayfa
S.	Sayı
vd	ve diğerleri
yy	yüzyıl

GİRİŞ

Yahudilik, İbrahimi geleneğe bağlı, tek tanrılı din ailesi içinde yer almaktadır. Yalnızca dini bir kavram değil, hayat tarzı ve etnik kimliği de içinde barındırmaktadır. Yahudilik kavramının özgün tarafı ise dini ve etnik unsurları muhafaza etmesidir. Yahudileri nitelemek için kullanılan İbrani ve İsrail kavramlarının kullanımları ise farklı olayları kapsamaktadır. İbrani kelimesi, Hz. İbrahim'in atası olarak Musevilikte kabul gören Eber'in soyundan gelenlere verilen isimdir.[1] İsrail kelimesi ise Yakub'un yaşadığı olay[2] sonucunda ortaya çıkmıştır. Tanrı tarafından ona bahşedilen "Tanrı ile güreşen" anlamındadır. Yaşanılan bu hadisenin sonucunda İbrani olarak isimlendirme değişime uğramıştır. Yakub'un on iki oğlu İsrailoğulları olarak adlandırılmıştır. Yahudi kelimesi ise; M.Ö. 586 yılında meydana gelen Babil sürgününde halk, Yahuda kökenli olduklarını belli etmek amacıyla Yahudi olarak isimlendirilmişlerdir.[3]

---

[1] Fuat Aydın, *Yahudilik,* İstanbul, 2004, s. 5.

[2] Ve Yakub yalnız başına kaldı; ve seher sökünceye kadar bir adam onunla güreşti. Ve onu yenemediğini görünce uyluğunun başına dokundu ve onunla güreşirken Yakub'un uyluk başı incindi. Ve dedi: Bırak gideyim, çünkü seher vakti oluyor. Ve dedi: Beni mübarek kılmadıkça seni bırakmam. Ve ona dedi: Adın nedir. Ve o dedi: Yakub. Ve dedi: Artık sana Yakub değil, ancak İsrail denilecek. Bkz. Tekvin, 32/3.

[3] Aydın, *a.g.e.,* s. 5-7. Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat'a göre Yahudiler, Hz. Nuh'un oğlu (Sam) , Sami ırkının atası kabul edilen Sam soyundan gelmektedirler. Yahudilerin ilk vatanları Mezopotamya'dır ve tarımın elverişli olduğu sahil boyunca yerleşim kurmuşlardır. Kenan bölgesine yerleşmeleri ise, Yehova (Allah) tarafından, Hz. İbrahim'e verilen emrin neticesinde gerçekleşmiştir. Tevrat, Nil nehrinden, Fırat nehrine kadar olan bölgeyi Yahudilerin yerleşimi için tasvir etmektedir. Tevrat'ın Tekvin bölümünde İsrail Devleti'nin vaat edilen topraklar olan Kenan'a ilk gelişlerinden ve Kenan topraklarının ilelebet Hz. İbrahim soyundan gelen Yahudilere verildiğinden bahsedilmektedir. Malike Bileydi Koç, *İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri 1948-2006*, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 60. Ayrıca bkz. "…bütün Kenan diyarını sana ve senden sonra zürriyetine ebedi mülk olarak vereceğim…" Bkz. Tekvin, 17/14. Tevrat'a göre kutsal olan topraklar, M.Ö 1750 civarında Hz. İbrahim'e rüyası aracılığıyla vaat edilmiştir ve Hz. İbrahim ve ailesi (eşi Sara ve yeğeni Hz. Lut) Kenan'a göç etmeye karar vermişlerdir. Bir süre sonra Kenan'da kıtlık meydana gelmesi ile Mısır'a yerleşmişlerdir. Fakat Firavun'un zulmünden dolayı geri dönmek zorunda kalırlar. Çocuklarının olmaması dolayısıyla Sara, Hz. İbrahim ve Hacer'in evlenmesine müsaade etmesinin ardından, İsmail adında bir çocukları olur. Fakat çok geçmeden Sara'da İshak adında bir çocuk dünyaya getirmiştir. Bu noktaya bakıldığında Araplar ve Yahudilerin dini ayrılık süreci başlamaktadır. Bunun nedeni ise; Araplar İsmail'in soyundan giderken, Yahudiler İshak soyundandır. Bkz. Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset Savaş ve Diplomasi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004. Yahudilerin İshak'ın soyundan devam etmesinin nedeni İbrahim soyunun taşıyıcılık vazifesinin ona atfedilmesidir. Oğlu Yakub'da seçilmiş olmakla birlikte kutsal toprakların varisi olarak yalnızca onun soyu için muteber olmuştur. Kıtlık ve ardından Mısır döneminde ise İsrailoğulları Musa Peygambere kadar köle olarak kalmışlardır. Bkz. Salime Leyla Gürkan, "Yahudilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* C.43, 2017, s.188-189. İsrailoğulları'nın Musa Peygamber öncülüğünde Mısır'dan çıkmaları ve Sina dağında Tanrı ile ahidleşmeleri üzerine Hz. Musa'ya, kuralları içeren Tevrat ulaştırılmıştır. Fakat Ken'an topraklarına giriş bu sırada gerçekleşmemiştir. Musa peygamberin kırk gün boyunca geri gelmemesi üzerine buzağı heykeline tapmaya başlayan İsrailoğulları Ken'an topraklarında yaşayan halk ile savaşmayı reddettiğinden Musa peygambere isyan etmişlerdir. Vaat edilen topraklardan, çöle sürülmüşlerdir. Aydın, *Yahudilik*, s. 6-7.

Sina dağında kırk yıl yaşayan İsrailoğulları M.Ö. 1136 yılından önce Ken'an'a gelmişlerdir. Karşılaştıkları halka "*Pelishtin*" ya da *"Pelesheth"* demişlerdir.[4] İsrail kabileleri, Kenan'ın yerli kavimlerinin inancına bağlanmışlardır.[5] M.Ö. 140 yılında Kudüs'te ayaklanma başlatarak devlet kurmayı başaran Yahudiler yetmiş yıl yaşadıktan sonra Roma İmparatorluğu tarafından bölgeden uzaklaştırılmışlardır. Roma'nın bölge üzerinde hâkimiyet kurmasını takiben Yahuda Krallığı ortadan kaldırılmıştır. Fakat Yahuda Krallığı'nın hâkimiyet bölgesinde iktidar mücadelelerinin alevlenmesi üzerine Roma tarafından bir kral tayin edilmiştir ve bütünüyle Roma'ya bağlanmıştır. Roma'nın kendi hâkimiyetini kabul ettirme isteği, Yahudiler üzerinde etkili olmamış, iki büyük isyan Yahudilerin bölgeden tamamen uzaklaştırılmasına neden olmuştur. Yahuda bölgesinin adı Filistin olarak değişime uğramıştır.[6] Hz. Musa'nın topluluğu, kutsallık atfedilen mabedin yıkılışının ardından kopuş dönemine girmiştir. Tevrat tarafından diaspora döneminin bir gün sona ereceği ve tekrar Filistin bölgesine dönüleceği müjdesi,[7] Mesih'in gelişine[8] bağlanmıştır.

M.S. 70' de "*Diaspora*" gerçekleşmesi akabinde tüm Yahudiler Filistin dışına çıkartılmıştır. [9] Sürgün edilen Yahudiler Arabistan Yarımadası çevresine dağılıp yerleşmişlerdir ve Filistin bölgesi ile dini, sosyal, siyasi birliktelikleri uzun bir dönem için sona ermiştir.

---

[4] Celil Bozkurt, *Türk Kamuoyunda Filistin Problemi*, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 15.

[5] Kenan'da ki halk Filistler ile mücadelelerinde başarılı olmayıp, ahit sandığını Filistler'in almasına sebep olan İsrailoğulları, Peygamber Samuel'den kral istemelerinin sonucunda Seul kral olarak kutsanmıştır. Bir süre sonra, Hz. Davud öne çıkmıştır.[5] İlk Yahudi Devleti'nin Kenan ilinde ortaya çıkışı Hz. Davud ile olmuştur. Hz. Davud'un ölümü ile Hz. Süleyman Yahudilerin liderliğini yapmıştır. Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset Savaş ve Diplomasi*, s. 35-36. Hz. Süleyman'ın ölümünün ardından kuzeyde İsrail adıyla devlet kurulurken güneyde ise Yehuda adıyla bir devlet daha kurulmuştur. Güneyde kurulan devletin destekçileri, Süleyman'ın oğlunu varis olarak kabul edenlerdir. Bölünmüşlük ve çok tanrılı dini inanışa meyledilmesi sonucunda Asurlar tarafından İsrail Krallığı'na son verilmiştir. Kabileler ise sürgün yıllarına yeniden geri dönmüşlerdir. Yehuda, Bünyamin ve Levililer haricinde diğer kabilelerin hepsi yok olmuştur. Bölgedeki Babil hâkimiyeti, Pers hâkimiyeti ile sonlanmıştır. Pers kralı, sürülen İsrail oğullarının dönüşüne izin vermesinin akabinde mabed tekrar inşa edilmiştir. Bu sırada Ezra hâkimiyeti önem taşımaktadır çünkü Tevrat'ın ilkelerinin yeniden yorumlanıp canlandırılmasını sağlamıştır. M.Ö 332'de Makedonya kralı İskender tarafından ele geçirilen Filistin, kralın ölümüyle krallar arasında paylaşıma tabi tutulmuştur ve Grekçe konuşan Yahudiler ile Helenleşme kültürü doğmuştur. Buna karşın Makkabi adıyla dini direniş baş göstermiş olup Haşmonay adıyla yeni bir krallık bağımsız olarak kurulmuştur. Gürkan, *a.g.e.,* s.189-190

[6] Gürkan, *a.g.e.,* s.190.

[7] Hüseyin Akyol, *Ortadoğu Denkleminde İsrail-Türkiye İlişkileri*, Öteki Yayınevi, Ankara, 1998, s. 39-40.

[8] Dünyanın farklı yerlerine dağılmak zorunda olan Yahudiler, yeniden Siyon'a dönme umudunu gerçekleştirebilecek bir Mesih'in varlığına inanmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın, *Yahudilik,* s.14.

[9] Filistin'de yaşayan Yahudilerin toplu halde sürgün edilmeleri "Diaspora" olarak adlandırılmaktadır. Yahudilerin Filistin bölgesinden çıkarılıp tüm dünyaya yayılmaları anlamına da gelmektedir. Bkz. Arı, *a.g.e.*, s.36-37.

19.yy ile başlayan ve 20. yy' da şiddetlenen antisemitizm* Yahudiler tarafından, Filistin topraklarına geri dönme isteklerinin canlanmasına neden olmuştur.[10] İki bin yıl kadar uzun bir süre Filistin'den ayrı olan ve çeşitli ülkelerde yaşayan Yahudilerin Rusya'da başlayan baskı üzerine kendilerine vaat edildiğine inandıkları topraklara geri dönmeye karar vermişlerdir.[11] Vaat edilen topraklara geri dönüş fikri Siyonizm'in Yahudiler arasında yer edinmesini ve örgütlenmeyi sağlamıştır. Yahudiler için yeni bir kader çizilmiştir.

Siyasal Siyonizm'in başladığı 19. yüzyıl öncesinde, M.S. 132-135 kadar geri gidildiğinde dahi hedefin romantik şekilde varlığı görülmektedir. Yahudi köylü sınıfının meydana getirilmesi kapsamında Filistin'de oluşturulan tarım kolonileri 19. yüzyıla gelindiğinde hedefe kolaylık getirmiş, Yahudi hareketinin yayılmasını sağlamıştır.[12] Avrupa ülkelerinde başlayan milliyetçilik rüzgârının etkisi Yahudiler üzerinde gözlemlenmektedir.[13]

Milliyetçilik rüzgârı ve antisemitizm dışında Yahudilerin örgütlenmesini[14] sağlayan diğer gelişme Dreyfus Hadisesi adıyla özdeşleştirilen Alfred Dreyfus'un Fransa'da uğradığı suçlamalardır. Fransa içerisinde 1890'lı yıllarda sıkça meydana gelen casusluk olayları içerisinde bir mektubun izinsiz alınmasıyla ortaya çıkan hadisedir. Olayda Fransız ordusunda Almanlar lehine çalışan bir casus aranmış, bu casusun 19 topçu subayından biri olduğu kanısına varılmıştır. El yazısı kıyaslamaları sonucu Alfred Dreyfus'un yazısıyla benzerlik taşıdığı görüşüne varılmıştır. Mektup, Fransa Bankası'nın yazı uzmanı olarak görev yapan Gobert tarafından incelenmiştir. Raporunda aynı kişiye ait olmadığını yazmıştır. Fakat bu rapor Dreyfus'un tutuklanmasına mani olmamıştır. Tutuklamanın devam etmesinin nedeni Dreyfus'un Yahudi olmasıyla bağlantılıdır. Ömür boyu hapis cezasına mahkûm edilmiştir.[15]

---

[10] *Antisemitizm: Yunanca'da anti ve semitizm şeklinde ayrılmaktadır. Anti: karşı, semitizm: Yahudi taraftarlığı manasına gelmektedir. Bu ifade genel itibariyle Yahudi karşıtlığı ve düşmanlığını anlatmaktadır.19. yy boyunca Avrupa'da artan Yahudi aleyhtarlığına binaen geliştirilmiş bir kavramdır. Antisemitizm'in araştırmacılar tarafından oluşturulan bir başka tanımı ise şöyledir: "Herhangi bir şekilde Yahudi dinini reddetmekten başka, Yahudilerden nefret etmeyi ifade eden modern bir terim." Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Selim Yılmaz "Bir Terimin Arkeolojisi: Antisemitizmin Teolojik ve Politik Tarihi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi,* C.XXI, S:2, Karabük 2017, s. 1189. Mehmet Kocaoğlu*, Uluslar arası İlişkiler Işığında Ortadoğu*, Genelkurmay Basımevi, Ankara,1995, s. 154.

[11] Ali Bulaç, *Ortadoğu Gerçeği*, Bir Yayıncılık, İstanbul, 1988, s. 155.

[12] Süleyman Özmen, *Tarihsel Süreçte İsrail Filistin Gerçeği*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 115.

[13] William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, çev., Mehmet Harmancı, Agora Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 267.

[14] Mim Kemal Öke "Osmanlı İmparatorluğu, Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1914)" *Marife Dergisi,* C.VI, S.1, Ankara, 2006, s.16.

[15] Necati Güngör, Dreyfus Davası, *Yeni Düşün Dergisi,* S. 36, İstanbul, 1987, s. 16-20. *Herlz, Macaristan'ın Budapeşte şehrinde dünyaya gelmiş bir Yahudi'dir. Hukuk bölümü mezunudur ve Yahudilere uygulanan baskının en şiddetli olduğu dönemde Avusturya'da Neue Frele Presse adlı gazetede çalışmaktadır. Dreyfus olayının kamuoyunda meydana getirdiği algının farkında olan Herzl, Alfred Dreyfus'un suçlu bulunmasına karşı çıkanlar arasında yer almış ve Siyonist bir Yahudi olma yolculuğu bu olay sonrası başlamıştır. Bkz. Arı**,** *a.g.e.,* s.115.

Dreyfus olayı Yahudi aleyhtarlığının gözler önüne sermiştir. Siyonizm'in örgütlenmesine ve Theodore Herzl'in* fikirlerinin ortaya çıkışında motivasyon kaynağı olmuştur.

Herzl dönemin şiddetli antisemitizm savunucuları arasında bulunan Eugen Duhring ve Drumont gibi yazarların kitaplarını okumadan önce, asimilasyon düşüncesini benimseyenler arasındadır. Fakat kitaplarda yansıyan düşüncelerin değişmeyeceği ve şiddetin arttığını görmesinin akabinde çözümün toplu bir yerleşim ile mümkün olduğu kanısına varmıştır. Çeşitli girişimlerde bulunmuştur.[16] Sonuç alamayınca 1896 yılında Yahudi Devleti (Der Judenstaat) adlı kitabını yayınlayarak Yahudi meselesine bakış açısı ve sorunun çözümlenmesine değinmiştir. Bu kitapta; kurulacak olan Yahudi Devleti'nin nasıl olması gerektiği üzerinde tezler oluşturmuştur. Dünyanın her yerinde meydana gelen Yahudi aleyhtarlığının, Yahudilerin güçlü bir şekilde içlerinde hep var olan ulusçulukları ile çözümleneceğini vurgulamaktadır.[17]

Siyonist çalışmalar, Filistin halkının topraklarından koparılamayacak bağları olduğu görüşünün reddetmektedir.[18] Osmanlı Devleti içerisinde Filistin'in problem olması 19.yy kapsamaktadır. Siyonist faaliyetlerin Avrupalı devletler tarafından desteklenmesi, Osmanlı Devleti içerisindeki Yahudilerin sorun yaratmasına neden olmuştur. Dönemin Osmanlı Devleti padişahı II. Abdülhamid'in Siyonist faaliyetlerin varabileceği noktayı doğru kavraması, Siyonizm'e karşı tedbir almasını sağlamıştır.[19]

II. Abdülhamid Yahudilerin imparatorluk nezdinde çalışmalarını yeterli bulmasının yanı sıra onları ayrı bir grup olarak nitelemektedir. Yahudilerin dünyaya yayılma alanları içerisinde Doğu'da yaşamını idame ettiren kesimin uğradığı baskılardan ve şiddetten haberdardır. Avrupa'daki Yahudilerin ise ticarete hâkim durumuna gelmelerinin Avrupa

---

[16] Murat Çulcu, '*Gelecek Yıl Kudüste…' Siyonizm'in İlk Dönemi 1895-19*22, E Yayınları, İstanbul, 2012, s. 35-37. Herzl başlangıçta bağlantı kurmaya çalıştığı banker ve diplomatlardan fayda sağlayamamış olsa dahi Doğu Avrupa'da ezilen ve baskı altında olan Yahudilerin meydana getirdiği Yahudi Cemaatleri ile işbirliği içerisine girmiştir ve Siyonist önder olarak sivrilmesi bu cemaatler sayesinde olmuştur. Bkz IlanPappe, *Modern Filistin Tarihi*, Çev. Nuri Plümer, Phoenix Yayınları, Ankara, 2007, s.35.

[17] Theodor Herzl, *Yahudi Devleti*, Çev., Sedat Demir, Ataç Yayınları, İstanbul, 2014, s. 39-43. Yahudi sorunu kapsamında geliştirilen, çözüm arayışları içerisine giren ilk kişi Theodor Herzl'dir fakat öncesinde bu fikri benimsemiş ve ulusal Yahudi yurdu kurma fikrini yaymak isteyen Leon Pinsker'dir. Leon Pinskers, 1890 yılında Filistin ve Suriye'de adını duyurmuştur. Yahudi Ziraatçı ve Esnaf Destekleme Derneği onun öncülüğünde yürütülmektedir. Siyonizm kavramını itici güç olarak kullanmış olup, birçok Yahudi çevrenin politik Siyonizm'e olan muhalefetiyle karşılaşmıştır. Alan Taylor, *İsrail'in Doğuşu*, Çev. Mesut Karaşahan, Pınar Yayınları, İstanbul, 1992, s. 15-16. Ancak Siyonizm kavramının uluslararası boyutta kabulünü sağlayan kişi Theodore Herzl olmuştur. Yazdığı kitap (Yahudi Devleti/ Der Judeenstaat) ikna edici konuşmaları ve yaptığı çalışmalarıyla ilerleme kaydetmiştir. Türkkaya Ataöv "Filistin Sorunu'nun Ardındaki Gerçek: İsrail'in Kuruluşuna Kadar", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* C. XXV, S. 3, Ankara, 2014, s. 33.

[18] Edward Said, *Filistin'in Sorunu*, çev., Alev Alatlı, Pınar Yayınları, İstanbul 1985, s. 31.

[19] Öke, *a.g.e.,* s. 76-77.

tarafından dışlanmalarına sebep olduğunu anlaması, Filistin toprakları üzerindeki emellerini kavramasını sağlamıştır.[20] Avrupa'da başlayan Yahudi sorunu, Filistin'e yönelme siyasetini doğurunca Yahudi problemi Osmanlı Devleti üzerinde hissedilmeye başlamıştır. Devletin mali ve iktisadi bir kriz içerisinde oluşu sebebiyle, Siyonist çevre yönünü Osmanlı'ya çevirmiş,[21] krizden Filistin bölgesine yerleşim fırsatı yaratmak için harekete geçmiştir.

Filistin'de kolonizasyon talebi ilk kez 1879 yılında Yahudi olmayan ama Siyonist öğretileri kabul eden Laurance Oliphant tarafından yapılmıştır. Oliphant rapor hazırlamış, II. Abdülhamid'e iletmiştir. Teklif reddedilmiştir. [22] Ayrıca II. Abdülhamid, antisemitizm nedeniyle Rusya'dan gelen ilk göçlerin yönünün Filistin olmasının sebebinin devlet kurma amacı taşıdığını ve göçler durdurulmazsa bunun gerçekleşeceğini öngörmüştür. Sonucunda yalnızca dini maksat taşıyan ziyaretlerin üç aylık süre içerisinde yapılabileceğini bildirmiştir. Toprak satın alımlarını da yasaklamıştır.[23]

Herzl çalışmalarına devam etmiş, Filistin bölgesinin hâkimiyetinin Osmanlı Devleti'nde olmasından kaynaklı ilk hedefi II. Abdülhamid'i ikna etmeye çalışmak olmuştur. Siyonizm'in örgütlü hal aldığı dönemde Osmanlı Devleti dış borçlar ve mali sorunlar ile mücadele etmektedir. Bunun davasına fayda sağlayacağını düşünerek diplomatik bağlantılarını kullanmıştır. Yahudi asilzade, II. Abülhamid'in hafiyeliğini yaptığını öğrendiği Newlinski ile temasa geçmiş, yirmi milyon sterlin karşılığında Filistin'i alma isteğini iletmiştir. Olumsuz yanıt almıştır.[24]

Herzl, II. Abdülhamid'i ikna edeceğine inancını yitirmemiş, 1896-1902 yılları arasında beş kez İstanbul seyahatinde bulunmuştur.[25] İlk görüşme 17 Mayıs 1901'de Yıldız Sarayı'nda yapılmıştır. Görüşmelerini sağlayan, dil konusunda uzman olan Yahudi Casus Arminius

[20] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi VIII. Cilt*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1983, s. 485. Osmanlı Devleti'nde Filistin ismiyle bir idari birim mevcut değildir. XIX. yy itibariyle Batılı Devletlerin kullanıma başlamasıyla Osmanlı Devlet diline de girmiştir. Filistin bölgesi olarak işaret edilen yer; Akka Kudüs ve Nablus olduğu bilinir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Işıl Işık Bostancı, *Türk Dış Politikası: Osmanlı Dönemi,* Ed. Mustafa Bıyıklı, Gökkubbe Yayınları, İstanbul, 2008, s. 220.

[21] Tufan Buzpınar, "II. Abdülhamid Döneminde Filistin'e Yahudi Göçü Meselesi(1878-1908)", *Türkler,* C.13, s. 78-79.

[22] Ziya Polat, "Yahudilerin II. Abdülhamid Döneminde Filistin'e göç Girişimleri ve Oliphant'ın Siyonist Koloni Talebi", *Journal of İslamicJerusalem Studies*, 2017, C.17, S.1, s. 11

[23] BOA (*Başkanlık Osmanlı Arşivi*), Y.PRK.BŞK., *Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi Maruzatı*, 22/89.

[24] Öke, *a.g.e.,* s. 51-52. Ret cevabının ardından Herzl yönelim alanını genişletmiştir. Almanya ve İngiltere'de girişimde bulunduğu devletler arasındadır. Alman İmparatoru II. Wilhelm 1898 yılında Osmanlı'ya yaptığı ziyaret esnasında Herzl Filistin ile ilgili isteğini iletmiştir. Fakat II. Wilhelm kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir. Rusya ve Fransa'nın bu isteğe tepki vereceği kanısıyla hareket ederek sessiz kalmıştır. Siyonist isteğin iletilmemesinin en önemli sebebi Anadolu'da faaliyette olan demiryolu projelerinin Alman şirketlere verilmiş olmasıdır. İlişkilerin bozulmasına neden olacak uygulamalardan kaçınılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Arı, *a.g.e.*, s. 118.

[25] Bozkurt, *a.g.e.,* s. 28.

Vambery'dir. Saray çevresinde saygın dostlara sahip olan Vambery aynı zamanda Siyonizm'e ilgi duymaktadır.[26] Vambery ve Herzl Osmanlı Devleti'nin yaşadığı mali problemlere yoğunlaşmışlardır. Çözümü bulunursa Yahudi kolonizasyonunda başarılı olabileceklerini düşünmüşlerdir.[27]

II. Abdülhamid'in Yahudi dostu olduğu ve Herzl'in Osmanlı Devleti'ne hizmet etme isteği ile başlayan görüşme, ekonomik sorunlar üzerine devam etmiştir. II. Abdülhamid, Osmanlı borçları meselesi üzerine odaklanmıştır. Konuşmanın bütününe bakıldığında, Herzl, Filistin topraklarına kolonizasyon ya da bu toprakları isteme talebini söylememiştir. Yalnızca Yahudilere yapılacak bir jestten söz etmektedir.[28] Mayıs 1901 yılında yapılan bu görüşmenin birkaç ay sonrasında Miladı 14 Ekim 1901 tarihli bir padişah iradesinde Musevilerin Filistin bölgesine yerleşimlerine razı olunmayacağı ve müsaade edilmeyeceği vurgulanmaktadır.[29]

II. Abdülhamid ve Herzl'in ikinci görüşmeleri Temmuz 1902'de gerçekleşmiştir. İlk görüşmesi Vambery aracılığıyla olan Herzl bu kez hahambaşılık aracılığıyla görüşme talebinde bulunmuştur. Hahambaşı Moşe Levi 4 Temmuz 1902 görüşmesine aracılık etmiştir. Herzl, hastalığı sebebiyle İstanbul'a geldiğini ve bu vesileyle Yahudi meselesi üzerinde tekrar görüşmek istediğini söylemiştir. Filistin'e Yahudi göçü izninin verilmesi akabinde Dünya Siyonist Teşkilatı'nın Osmanlı Devleti'nin tüm dış borcunu ödeyeceği bilgisini vermiştir.[30] Padişah Abdülhamid ise bir denge siyaseti güderek borçları ödeme teklifini direk reddetmemiştir, değerlendirileceğini bildirmiştir. II. Abdülhamid, Mezopotamya'ya Yahudilerin yerleşmesini önermiştir. Fakat bu yerleşimin bir güç teşkil edecek şekilde değil dağınık halde yapılmasını uygun görmüştür.[31] Fakat Herzl, Mezopotamya ile sınırlı kalmak istememiştir. 30 ila 32 milyon arasında olan tahvilin % 80 kadar olan kısmını Siyonistler

[26] Çulcu, *a.g.e.,* s.52
[27] Çulcu, *a.g.e..,* s.53.
[28] Herzl ve II. Abdülhamid'in konuşmalarının içeriği Düyun-i Umumiye üzerinedir. Düyun'i Umumiye'den Herzl devletin içine saplanmış ve çıkarılması güç bir kıymık olarak söz etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Theodore Herzl, *Siyonizm'in Kurucusu Theodor Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamid*, çev., Ergün Göze, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2002, s.239-241.
[29] BOA (*Başkanlık Osmanlı Arşivi*), İ.HUS., İrade Hususi, 91/2. Herzl'den, ikinci görüşmeden yaklaşık beş ay öncesine tekabül eden Şubat 1902'de acilliği belirtilerek İstanbul'a gelmesi istenmiştir. II. Abdülhamid ile görüşme imkânı bulamamıştır. Fakat Osmanlı vatandaşı olmaları karşılığında Osmanlı Devleti'ndeki tüm Musevilere göç imkânının tanınacağı bildirilmiştir. Akabinde borç vade süresinin uzatılması ve madenlerin işletilme sorumluluğunun verilmesi kararlaştırılmıştır. II. Abdülhamid, Filistin ve çevresinde yerleşim izni tanımayacağını bir kez daha ortaya koyduğundan dolayı Herzl teklifi reddetmiştir. Öke, *a.g.e.,* s.53.
[30] Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 20-21.
[31] Engin, *a.g.e.*, s. 128-133.

tarafından karşılanacağını bildirmiştir. Buna karşılık ise Mezopotamya haricinde Filistin ve Hayfa üzerinde yerleşim alanı oluşturma düşüncesini belirtmiştir.[32]

II. Abdülhamid'in Herzl'in isteklerini reddi ve Yahudi göçüne karşı alınan tedbirlere rağmen 19. yy boyunca Yahudi nüfusu Filistin bölgesinde artış göstermiştir. Yahudi kolonileri, modern tarım uygulamalarını Filistin bölgesinde gerçekleştirmiş, koloni sayısında artış yaşanmıştır.[33] Sultan, kolonileşmenin önüne geçebilmek ve yerleşimin oluşumu önlemek amacıyla tekrar bir irade ile yabancı memleketlerden Filistin ve Suriye'ye yapılacak olan göçler sırasında güven vermeyen kişilerin pasaportlarının vizesinin yenilenmemesi ve haklarında alınan bilgilerin de pasaporta işlenmesi tedbirlerini aldırmıştır.[34] Abdülhamid, Filistin'de Yahudi nüfusunun artışının, Arapların bölgedeki geleceklerini tehlikeye düşüreceğini öngörmüştür.[35]

Osmanlı Devleti'nin Abdülhamid nezdinde aldığı bu tedbirlerin sekteye uğramasının en önemli sebeplerinden biri Avrupa devletlerinin tedbir sürecine dâhil olması ve karşı çıkmalarıdır.[36] Örneğin; yasaklamaların ardından İngiltere konuyla ilgili olarak Osmanlı Devleti'ne verdiği notada Filistin ve Suriye'de ikamet eden Yahudilerin koruyuculuğunu üstlenmiştir. Diğer bir sorun ise batılı devletlerin desteğini alan Yahudilerin yerleşim için onların himayesine geçerek Filistin'e göç etmeleridir.[37] Son olarak Herzl ve Abdülhamid'in konuya ilişkin bakış açıları diğer problemi teşkil etmektedir. II. Abdülhamid, Herzl ile görüşmelerinde Yahudi problemini görüşmenin gündemine almamıştır. Herzl ise tam tersi davranarak kolonizasyon çerçevesinde ortak bir paydada buluşmak istemiştir. Bu sebeple ortak bir atılım sağlanamamıştır.[38]

II. Abdülhamid'i ikna etme politikasından sonuç alınamamıştır. Bunun üzerine Avrupa devletlerini aracı olarak kullanıp Osmanlı Devleti üzerinde baskı oluşturarak isteğini gerçekleştirmek için çalışmalara başlamıştır. Almanya'nın Ortadoğu çıkarlarını göz önünde tutarak olumlu geri dönüş almayı hedeflemiştir. Rusya'da ise Yahudi azınlığından ve yarattığı problemlerden kurtulmayı vaat etmiştir. Rusya ve Almanya'nın Yahudi yanlısı olarak harekete geçmelerinin beraberinde Herzl'in uyguladığı diplomasi hedefine ulaşmıştır. 1876

[32] BOA (*Başkanlık Osmanlı Arşivi*), Y.PRK. ML, Maliye Nezareti Maruzatı, 23/8
[33] Rıfat Uçarol*, Siyasi Tarih (1789- 2014),* Filiz Kitabevi, İstanbul 1985, s. 711.
[34] BOA (*Başkanlık Osmanlı Arşivi*), İ.HUS., İrade Hususi, 68/90.
[35] Karal, *a.g.e.,* s. 485.
[36] Buzpınar, *a.g.e.,,* s. 83.
[37] Bıyıklı, *a.g.e.,,* s.235-236.
[38] Öke, *a.g.e.,* s.57.

yılında 24 bin civarında olan Yahudiler 1908 yılında 84 bin nüfusa ulaşmışlardır. [39] Filistin'e göçlerin artışında Yahudilere yaşadıkları yerde yapılan baskı ve katliamın payı büyük olmuştur. Yapılan her baskı ve katliam onları devlet olmaya yaklaştırmıştır.[40]

Siyonist faaliyetlerin devam ettiği ve yerleşimin arttığı yıllarda, subay ve öğretmenlerden oluşan güçlü laik yönelime sahip Jön Türk Devrimi, 1908 itibariyle meydana gelmiştir. Osmanlı Devleti'nde yönetimini üstlenmişlerdir.[41] Jön Türk içerisindeki gruplardan olan İttihat ve Terakki Cemiyeti, Siyonistleri ülkenin mali açıdan yeniden refaha yükselmesi için bir aracı olarak görmüştür. II. Abdülhamid'in Filistin politikasından farklı politikalar geliştirmişlerdir.[42] Filistin politikalarının ilk hamlesi Yahudi yerleşiminde bazı kısıtlamaların yavaş yavaş kaldırmasıdır.[43]

İttihat ve Terakki Cemiyeti mali ve iktisadi kalkınma programında resmi olmayan ekonomik destek olarak Yahudileri görmüştür. Yahudi fonlarından faydalanmak için onları devlet bünyesine katarak Makedonya veya Mezopotamya'ya yerleşmeleri düşünülmüştür. Filistin'in kolonizasyona açılması, Arap milliyetçiliğini körükleyeceği düşüncesiyle uzak ihtimal olarak kalmıştır.[44] Fakat Siyonistlerin ikna çabaları isteklerinin kabul görmesini sağlamıştır.[45] Göçün sağlayacağı yararın büyüklüğü hissi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucularının göçe eğilimini arttırmıştır. Kırmızı tezkere usulüne son verilmiştir. Yasakların kaldırılmasına başlanmış ve Siyonist davanın temel taşı sayılabilecek olan Yahudilere toprak satın alma serbestliği getirilmiştir.[46]

Kaldırılan yasaklar, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni tedbir ve gözetim yetisinden yoksunlaştırmamıştır. Aksine bazı Yahudi dernek ve cemiyet faaliyetlerinin bilinmesini kolaylaştırmıştır.[47] Yasaklar kalkınca yoğun göç yaşanması alınan kararın tekrar gözden geçirilmesine yol açmıştır.[48] Yoğun göç dalgasıyla 1901 yılında Filistin'de 14.731 olan Yahudi nüfusu 1914 yılı itibariyle yaklaşık 23.662'ye ulaşmıştır.[49] Nüfus artışı ve Siyonist liderlerden Jakobus H. Kann tarafından yazılan Eretz İsrail adlı kitabın içeriğinin Siyonist

[39] Turan, *a.g.e.,* s. 150-151.
[40] Akyol, *a.g.e.,* s. 43.
[41] Pappe, *a.g.e.,* s. 66
[42] Bozkurt, *a.g.e.,* s. 30.
[43] Arı, *a.g.e.,* s. 123.
[44] Bozkurt, *a.g.e..,*s. 30.
[45] Kocabaş, *a.g.e..,* s. 192.
[46] Öke, *a.g.e.,* s. 105.
[47] Mithat Atabay, *Son Yüzyılda Türkiye ve Ortadoğu*, Paradigma Akademi Yayınları, İstanbul 2016, s. 38..
[48] Karaman*, a.g.e.,* s. 94.
[49] Karaman, *a.g.e.,* 93.

faaliyetin amacı ve kurulacak devletin sınırlarını çizmesi kararların askıya alınmasına yol açmıştır.[50]

Yaşanılan tüm olumsuzluklar göz önüne alınarak, Talat Bey hükümeti tarafından kırmızı tezkere ve toprak alım satım konusunda geçmişte var olan yasaklar yenilenmiştir. Yasakların tekrardan uygulamaya konulmasının nedeni Arapların milliyetçilik duygularının Osmanlı aleyhine gelişmesini önlemektir.[51] Fakat Yahudi göçünün yasaklara rağmen devam ediyor olması Osmanlı Devleti'nin başarısızlığı olarak algılanmıştır. Bu durum Osmanlı'ya karşı Arap milliyetçiliğinin doğuşuna neden olmuştur. [52] Siyonist liderler isteklerini kongrelerde yenilemişlerdir. Yasaklar kaldırılmamıştır. Fakat göçe karşı alınan tedbirlerde değişiklik yapılmış, göç yeri olarak yalnızca Filistin görülmemesi şartıyla geri adım atılmıştır.[53]

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Filistin politikasını belirlemeye çalıştığı süre zarfında I.Dünya Savaşı çıkmıştır. Filistin'de siyasi, sosyal ve politik olarak etkiler bırakan geleceğinin belirlenmesinde etkin denge değişimlerinin yaşanmasına neden olan yıllardır. Savaşta Avrupa Devletleri'nin birbirleri üzerinde güç denemeleri için Ortadoğu seçilmiş,[54] bölge emperyalist çıkarların hedefi olmuştur. Yalnızca Avrupa Devletleri değil, milliyetçilik duygusunun getirisi olan bağımsızlık isteğini savaş döneminde pratiğe çevirmişleridir. Bağımsızlık güdüsü, bir Arap liderin ortaya çıkmasıyla, Osmanlı'ya karşı harekete geçişin başlangıcı olmuştur.[55] Siyonistler ise, Filistin için Osmanlı'ya karşı harekete geçen diğer grubu teşkil etmektedir.[56]

Savaş boyuna yönetim İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin elinde bulunmuştur. Osmanlı Devleti birçok cephe içerisinde aynı zamanda savaşmıştır. "Kanal Cephesi" adıyla oluşturulan cephenin adı Filistin Cephesi olarak da bilinmektedir. Dördüncü Ordu Kumandanlığı bu cephe için savaşmış, Cemal Paşa* komutasındadır. Cemal Paşa cephenin başarılı olması için yoğun hazırlıklara girişmiştir. Özellikle Siyonist faaliyetleri önlemeye çalışmıştır. Bu süre zarfında David Ben Gurion** gibi Siyonist liderlerin İstanbul'a gitmesini ya da sınır dışı

[50] Öke, *a.g.e..,* s. 110.
[51] Koç*, a.g.e.., s.*96-97.
[52] Karaman*, a.g.e..,* s. 94.
[53] Öke, *a.g.e.,* s.112-113.
[54] Pappe, *a.g.e..,* s. 78.
[55] Armaoğlu, *a.g.e.,*, s.28.
[56] Koç*, a.g.e., ,s.99.*

edilmesini sağlamıştır. Fakat uzun uğraşlara rağmen cephede başarılı olunamamış, Filistin İngiliz himayesine geçmiştir.[57]

Bu çalışmada, Türkiye-İsrail ilişkilerinde 1923-1960 yılları arasında yaşanan gelişmeler ele alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin yıkılışı sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile Filistin politikası değişmiştir. Bölgede İsrail'in kurulması dolayısıyla Türkiye'nin dış politikasının gelişimi üzerinde durulacaktır. Çalışılan konu ağırlıklı olarak Demokrat Parti döneminde oluşturulan politikayı kapsamaktadır. DP'nin 1960 yılında yaşanan darbe neticesinde iktidardan uzaklaştırılması çalışmanın sınırını oluşturmaktadır.

[57] * Cemal Paşa İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin askeri kanadına sempati duymuş, kısa süre sonra bu cemiyet içerisinde sivrilmiştir. Dönem içerisinde Osmanlı Devleti'nin oluşturduğu siyasette etkin rol oynamıştır. Filistin için görevli olduğu sürede imar çalışmaları ve açtırmış olduğu okullar ile dikkat çekmektedir. "Selahaddin Eyyübi'nin Medrese-i Külliyesi"ni yaptırmıştır. Kudüs'ün I.Dünya Savaşı sırasında kaybedilmesinden Alman komutan Falkenhayn'ı sorumlu tutmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Şükrü Hanioğlu, "Cemal Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi,* s. 305-307. Seyfullah Korkmaz, "Cemal Paşa'nın Hatıralarına Göre I.Dünya Savaşı Yıllarında Filistin"*, Erciyes Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü Dergisi*", C.XLIII, S.2, 2017, s. 60-65. **David Ben Gurion: Polonyalı bir Yahudi olup aynı zamanda Siyonist'tir. Siyonist örgüt içerisinde yer almış, Filistin'e Yahudi göçünün yoğunlaşması için çalışmıştır. Yahudilerin örgütlenmesinin sağlanması için çeşitli kurumlar oluşturmuştur. Filistin'de dağınık biçimdeki Yahudilerin birleştirilmesini sağlamıştır. Yahudi Devleti'nin kurulması için diplomatik temaslarda bulunmuş, İngiltere ile sıkı bağlantıları olmuştur. İsrail Devleti kurulduktan sonra ise ilk başbakan olarak görev almıştır.

I.BÖLÜM

İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞU

1.1. Siyonizm ve Ulus Kavramı

Siyonizm, Yahudilerin kendi devletlerinde yaşama isteklerini canlandıran ve sınır olarak Ortadoğu'nun büyük bir kısmında hak iddia eden ideolojidir.[58] 19. yüzyıla kadar romantik bir akım olarak kalmıştır. 19.yy sonrasında siyasal gerçeklik kazanmaya başlamıştır. Siyonistlerin hedefi; antisemitist olaylar karşısında farklı ülkelere göç etmiş olan Yahudiler üzerinde mili bilinç oluşturarak, Filistin topraklarında devlet kurmaktır.[59] Siyasal Siyonizm fikrinin öne sürülmesinin ardından Siyonist örgüt içerisinde kapsamlı hareketlenmeler yaşanmıştır ve Yahudi Devleti'nin sınırları belirlenmiştir; Güney Lübnan'dan başlayarak Letani bölgesine kadar olan kısım devletin kuzeyidir. Güney İsrail ise, Filistin'in kuzeyinden başlayarak Hama, Halep ve Türkiye'nin belirli bir toprak parçasını kapsayacak şekilde tasvir edilmiştir.[60]

Siyonizm tarafından devletin sınırlarının çizilmesinde ve örgütlenmenin siyasi düzlemde aktifleşmesinde milliyetçilik akımının dünyada meydana getirdiği değişim etkili olmuştur. Bu bağlamda Yahudilik kavramı zenginleştirilerek, milliyeti meydana getiren bir

[58] Gürhan Uçkan, "Modern Çağın Kanayan Yarası: Filistin",*Yarın*, C.I, S.30, Ankara 1983, s. 10.
[59] Öke, *a.g.e.,*s.88.
[60] İsrail Devleti'nin hayal edilen sınırlarıdır ve 1948 yılında David Ben-Gurion tarafından ifade edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Abu Şehmus Demir, *Emperyalizm, Siyonizm ve Ortadoğu,* Eksen Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 86.

karakter olarak tanımlanmıştır.[61] Yahudiler, milliyetçilik ile birlikte ulus inşa etme ve milli bilinç yaratma kavramlarına yeniden canlılık kazandırmışlardır.[62] Siyonizm'in, milliyetçilik ile ortaya çıkmasının getirdiği diğer kavramlar ise ırkçılık ve sömürgeciliktir. Yahudilik, bir inanç üzerine inşa edilmeyip ırk adı olarak gündeme gelmiştir. Irk olarak ayrılmasının beraberinde yurt kavramının üzerinde durulmuş, diğer milletlerle aynı ulus içerisinde yaşamanın mümkün olmadığı kanısına varılmıştır.[63]

Milliyetçiliğin öncesinde meydana gelen Modernizm tüm Avrupa'da birtakım değişimlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Seküler düşünce ön plana çıkmış, ideolojiler insanlar üzerinde etkisini kuvvetlendirmiştir.[64] Ulus devlet* kavramının gündeme gelmesi ve ulusları devlet inşa etme sürecine itmesi Modernizm'in sonucudur. Dinin geri plana itilmesiyle doldurulması gereken bir alan oluşmuştur. Bu alanda ise milliyetçiliğin hâkimiyeti başlamıştır. Yeni ideolojiler, ulus devlet kavramı ve milliyetçilik, Yahudiler üzerinde ulus sorununun doğmasına sebebiyet vermiştir.[65] Yahudiler kendilerini ulus olarak tanımlamaya başlamışlardır. Ulus kavramı ise Siyonizm ile bütünleşmiştir. Sonucunda siyasi Siyonizm meydana gelmiştir ve özünde milliyetçi bir harekettir. Yahudilerin devletleşme isteklerinin doğuşu kapsamında harekete geçmelerini teşkil etmektedir.[66]

Yahudilerin ulus-devlet inşa etme süreci, dünya üzerinde nüfuslarının dağınık halde olmasından dolayı zor olmuştur. Birleştirici bir güce ve lidere ihtiyaç duymuşlardır. Siyonist hareket için beklenilen lider, milliyetçilik dalgasının en yoğun olduğu dönemde ortaya çıkmıştır. İsrail Devleti'nin kurucu babası olarak adlandırılan Theodor Herzl, Siyonizm'i uluslararası alanda siyasi harekete dönüştürmeyi hedeflemiştir. Hedefini gerçekleştirebilmek amacıyla kongreler düzenlemiştir. Siyonizm, Yahudiler arasında milli bilinci oluşturmayı ilk

---

[61] Ömer Turan, *Tarihin Başladığı Nokta Ortadoğu,* Yeni Şafak Yayınları, İstanbul, 2002, s. 146-147.

[62] Öke,*a.g.e.,*s. 34-35. Bir Yahudi düşünür olan Moses Hess, Yahudilerin son diaspora döneminde olduklarını ve bunun sonucunda milliyetçilik duygusu ile hareket ederek asimile olmayacaklarını, bir ulus devlet kuracakları kanısı üzerinde durmuştur. Ayrıca bkz. Süleyman Kocabaş**,** *Türkiye ve Siyonizm*, Vatan Yayınları, Kayseri, 1987, s. 100-101.

[63] Hasan Yurtsever*, İsrail ve Büyük Ortadoğu Projesi,* Düşünce Yayınları, İstanbul, 2004, s. 13.

[64] Kocabaş**,** *a.g.e.,* s. 96.

[65] *Ulus devlet kavramı: Modern devletin meydana geldiği 18.yy içerisinde canlılık kazanmıştır. Felsefi yönden bakıldığında bu kavram çok eskilere dayanmaktadır. Fakat günümüzdeki anlamını kazanması 18.yy. dır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında yeni bir devlet şekli olarak doğmuştur. Milletlerin kendi kendilerini yönetebilmesi ve oluşturulacak olan kurumların milli olması ulus devlet kavramıyla ilişkilidir. Genel anlamda ise; belirli sınırlar içerisinde bulunan topraklarda egemenliğini oluşturan belirli bir insan topluluğunu nitelemektedir Bu topluluk birbirine etnik, kültürel, dil ve din normlarla bağlıdır. Bkz. Hülya Eşki Oğuz, Rukiye Saygılı, "Küresel Dünyada Ulus Devlet", *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S.32, 2016, s. 129-130. Habip Tokgöz, "İsrail Devleti'nin Kuruluşunda Theodore Herzl ve Siyonizm**"**, *Anasay,* C.I, S.1, İstanbul 2007, s. 186.

[66] Arthur Goldschmıdth, Lawrance Davidson, *Kısa Ortadoğu Tarihi*, Çev. Aydemir Güler, Doruk Yayınları, İstanbul, 2008, s. 356,358.

hedef olarak belirlemiştir. Kongreleri farklı ülkelerin delegelerinin çağrılması ve iştiraki ile desteklemiştir. Siyonizm'e itici güç oluşturacak kararların alınması yıllık olarak toplanacak kongrelerle sağlanmıştır.[67] Kongreler Siyonizm'in yıllar içerisindeki seyri ve örgütlenmesi kapsamında politikalar geliştirmiş olup yalnızca yerleşim yerleri kurmayı değil, aynı zamanda Yahudi sermayesinin direkt Filistin'e yönlendirilmesini sağlamıştır.[68]

Birinci Siyonist Kongre 1897 yılında İsviçre'nin Basel şehrinde yapılmıştır. Stadt Casino'da yapılan kongre için bina girişine altı köşeli yıldızlı Siyonist bayrağı asılmıştır.[69] Kongre, 29-31 Ağustos tarihleri arasında 204 delegenin katılımıyla meydana gelmiştir. En fazla delege, Yahudilerin en çok baskı gördüğü Rusya'dan olmuştur. Merkezi Viyana olarak kabul edilen kongrede, Herzl başkan olarak belirlenmiş olup Dünya Siyonist Örgütü'nün kuruluşu gerçekleşmiştir.[70] Kongre esnasında ana düşünce milli bir Yahudi vatanı kurulması ve bu düşünce üzerine gelecek planlarının yapılması olarak belirlenmiştir.[71] Kongre metni dört ana maddeden oluşmaktadır: Filistin'e Yahudi çiftçi, esnaf ve tüccarların sistematik olarak yerleşimi, Yahudilerin birleştirilmesi ve örgütlenmenin hızlanması, ulusal yurt fikri üzerinde birleşilmesi, bu hedefleri gerçekleştirebilmek adına çeşitli ülkelerin onayının alınması kongre maddeleri arasındadır. Herzl, ülkelerin onayının alınması maddesi üzerinde çalışmalarını başlatmaya karar vermiştir.[72] Kongrede, Yahudi devletinin kurulması hedeflenen bölgede Filistinliler yaşamıyor gibi planlar yapıldığı görülmektedir.[73]

İlk Siyonist Kongre Yahudilerin ulus-devlet bilincinin oluşması açısından önem arz etmiştir. Vaat edilen topraklara dönme isteğinin hayalden uzaklaşmasını sağlamış ve politika haline getirmiştir. Filistin'de Siyonizm lehine hareket eden kurumların oluşturulması için adımlar atılmış ve teşkilatlanma süreci başlamıştır.[74] Bu doğrultuda Herzl'in öğretileri Siyonist harekete uluslararası alanda saygınlık kazandırmıştır.

Birinci Siyonist Kongre ile örgütlenen yapı, 1898 yılında yapılan İkinci Kongre'de hedefe ulaşmayı kolaylaştıracak maddi olanaklara kavuşmuştur. Göçün yaygınlaşması ve Yahudilerin sistematik şekilde yerleşimini sağlamak amacıyla Londra'da bir banka kurulması

---

[67] William Cleveland, *a.g.e.*, s. 268-269.
[68] Pappe*, a.g.e.,* s. 65.
[69] Tokgöz*, a.g.m.*, s. 188.
[70] Ömer Tellioğlu*, Filistin'e Musevi Göçü ve Siyonizm*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 84.
[71] Ekrem Memiş, *Kaynayan Kazan Ortadoğu*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2002, s. 47.
[72] Öke, *a.g.e.*, s. 47.
[73] Israel Zangwill; "Halkı olmayan toprağa toprağı olmayan halkı götürme" sözü ile Filistin bölgesini ve siyonizmi kendi düşüncesi ile nakletmektedir. Tüm Siyonist'lerde bu fikir ile göçü teşvik etmişlerdir. Bkz. Ataöv, *a.g.e.,* s. 31-32.
[74] Bozkurt, *a.g.e.,* s. 20-21.

kararı alınmıştır. Yahudi Müstemleke Vakfı adıyla kurulan bankanın sermayesi iki milyon sterlindir ve üç yılın ardından sermayesini yükselterek Hayfa, Yafa, Kudüs, Hebron, Beyrut, Safed, Tiberyas, Gaza'da şubelerini oluşturmuştur.[75]

Basel'de 1901 yılında toplanan Kongre, Siyonist hareketin gelişiminin anlaşılması açısından önemlidir. II. Abdülhamid ve Theodore Herzl'in görüşmesi üzerine odaklıdır. Herzl, delegelerin moralini yükseltmek, Yahudilerin umudunu diri tutmak ve kamuoyunda Siyonizm lehine bir görüntü oluşturmak amacıyla II. Abdülhamid'in Filistin'e Yahudi yerleşimine yardım edeceğini ifade etmiştir.[76] Bu bilgi, Breslav Local Anzeigner gazetesinde yayınlanmıştır. II. Abdülhamid'in Filistin'e, Yahudilerin yerleşimine izin verdiği hususunda çıkan haber İstanbul'a bildirmiştir. II. Abdülhamid bir irade ile çıkan bu haberin doğru olmadığını ve Filistin'e Musevi yerleşimine açılacağı haberinin gerçeği yansıtmadığını ifade etmiştir.[77]

II. Abdülhamid ile görüşme çabalarının sonuçsuz kalması üzerine, Yahudiler İngiltere'nin desteğini almak istemişlerdir. İngiltere, Mısır toprağı olan El-Ariş bölgesinin Yahudilere tahsis edilebileceğini teklif etmiştir. Osmanlı Devleti ve Mısır bu teklife şiddetle karşı çıkmışlardır.[78] 1903 yılında Rusya'da çok fazla Yahudi'nin hayatını kaybettiği ve yaşanan katliamın kin ve nefrete dayalı olarak gerçekleştirilmesi sonucunda Yahudiler için İngiltere tarafından Uganda önerisi gündeme getirilmiştir.[79] Fakat 1905 yılında Basel'de gerçekleştirilen yedinci Siyonist Kongre'de Uganda fikri tekrar gündeme gelmemek üzere kapatılmıştır. Filistin haricinde bir toprakta Yahudi Devleti kurulmayacağı görüşü üzerinde birlik sağlanmasıyla teklifin reddedilmesi sonucuna varılmıştır.[80]

Theodore Herzl, Siyonist kongreler ve bölgeye Yahudi nüfuzunu sağlama girişimleriyle önemli başarı elde etmiştir. Liderliğinde, Siyonizm teşkilatlanmış ve dünyaya yayılmıştır.[81] Herzl'in ölümüyle birlikte Chaim Weizmann* hareketin ivmesini arttırma girişimlerinde bulunmuştur. Rus asıllı bir Yahudi olan Chaim Weizmann, Herzl'in romantik

[75] Üçüncü Siyonist Kongre 1899 yılında, dördüncü Siyonist kongre ise 1900 yılında toplanmıştır. Öke, *a.g.e.*, s. 48.
[76] Tellioğlu*, a.g.e.*, 85.
[77] BOA (*Başkanlık Osmanlı Arşivi*), İ.HUS., İrade Hususi, 92/64.
[78] Türel Yılmaz, *Uluslar arası Politikada Ortadoğu,* Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 35.
[79] Akyol, *Ortadoğu Denkleminde Türkiye-İsrail İlişkileri,* s. 42.
[80] Yedinci Siyonist Kongre'de Uganda fikrini destekleyen Israel Zangwill, programın reddine tepki olarak Yahudi Bölgesel Organizasyonu adıyla kurduğu oluşumda, dünyanın herhangi bir yerine Yahudi yerleşiminin yapılması gerektiğini savunmuştur. Bkz. Ömer Kürkçüoğlu, *Filistin'e Musevi Göçü ve Siyonizm*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2018, s. 86-87.
[81] Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları,* Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1986, s. 32.

Siyonizm çevresinde devam ettirmiş olduğu hareketi göçün artışının sağlanması, toprak satın alımlarının hızlandırılması ve güçlü diplomatik bağların getireceği faydalardan yararlanma olarak değişimin yaşanması gerektiğini vurgulamıştır.[82]

Weizmann, diplomatik ilişkiler vasıtasıyla Siyonizm'in eyleme dönüşmesini istemiştir. Müttefik bulma gayreti içerisine girmiştir ve bu konum için İngiltere'yi uygun görmüştür. Avrupa'da bulunan Siyonistler ile ortak hareket ederek İngiltere'nin Siyonist istekleri kavrayabilmesini sağlamak istemiştir. Weizmann, Siyonist yanlısı liderleri de davaya kazandırmak amacıyla arayışa girmiştir. Lloyd George* ve manda döneminde yüksek komiserlik görevini icra edecek olan Herbert Samuel* ile temasa geçilmiştir.[83] Üç lider, İngiltere'nin desteğini sağlama çalışmalarına başlamıştır. Weizmann: " *...Filistin İngilizlerin nüfuz sahasına girebilir. İngiltere müstemlekeci gibi addedilerek buraya Yahudi göçü teşvik edilebilir..."* demiştir.[84] Weizmann tarafından ortaya atılan bu görüş kısa süre sonra gerçekleşmiş olup İsrail Devleti'nin bölgede güç oluşturmasına destek İngiltere tarafından sağlanmıştır. İngiltere, Yahudilerin ulus-devlet olma sürecini ve bölgede demografik yoğunluğun kazanılmasını desteklemiştir.

1.2. Kuruluşu Hızlandıran Gelişmeler

1.2.1 Sykes-Picot Antlaşması

Osmanlı Devleti hâkimiyetinde olan Filistin, devletin zayıflaması ve Siyonist hareketin güç kazanması ile birlikte değişimin içine sürüklenmiştir. I.Dünya Savaşı sürecinde yaşanan gelişmeler bu değişimin en büyük nedenlerindendir.[85] Savaşın taraflarından olan İtilaf devletleri, Osmanlı Devleti'ni parçalama planlarında anlaşmazlık yaşamışlardır.

---

[82] *Chaim Weizmann, 1874 yılında Rusya'da doğmuştur. Daha sonra bir süre Almanya'da bulunmuş olup Kimya hocalığı yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı, diplomatik bağlarını oluşturduğu yıllardır. Sebebi ise; patlayıcı maddeleri oluşturan sentetik asetonu yapmış olmasıdır. İngiltere asetonu Almanya'dan ithal etmektedir fakat savaş sebebiyle aseton alımı durmuştur. Weizmann İngiltere'yi bu durumdan kurtarmıştır. Karşılık olarak Filistin bölgesini istemiştir. Weizmann, ilk Siyonist Kongre hariç diğer kongrelerin tamamında bulunmuştur. Aynı zamanda İsrail'in ilk cumhurbaşkanıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ayda Düz**,**"Vaadedilmiş Topraklar Ama Kime?",*Hayat Tarih Mecmuası,* C.I, S.3, Ankara 1974, s. 44.

[83] *Lloyd George: 1916-1922 yılları arasında Birleşik Krallık başbakanıdır. *Herbert Samuel: Filistin bölgesinde, İngiliz mandası döneminde yüksek komiserlik yapmıştır. Yahudi kökenlidir. İngiltere'nin Filistin bölgesinde Siyonistler lehine davranması gerektiğini savunmuştur. "Filistin'in Geleceği" adıyla kaleme aldığı raporunda görüşlerini bildirmiştir. Balfour Deklarasyonu'nun hazırlanmasında da etkili isimlerden biri olmuştur. Bkz. Can Deveci, "Herbert Samuel Dönemi'nde Filistin'e Yahudi Göçleri (1920-1925), *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.42, Kayseri 2017, s. 4-5. Taylor, *a.g.e.,* s. 29-30.

[84] Kocabaş**,** *a.g.e.,*s. 204.

[85] Ali Öner, *Çatışmalar ve Görüşmeler Sarmalında Filistin İsrail,* Mana Yayınları, İstanbul 2012,s. 27-28.

Rusya'nın boğazlar konusunda istekleri, İngiltere ve Fransa ile işbirliği yapmasına engel olmuştur. İngiltere'nin Arap topraklarını, Fransa'nın ise Adana ve Mersin'i elde etme düşüncesi Rusya ile anlaşmaya varmalarını sağlamıştır. Yapılan antlaşma ile İstanbul ve Çanakkale Boğazları Rusya'ya verilmiştir. Böylece, İstanbul Antlaşması adıyla ilk paylaşım planı ortaya çıkmış ve bu antlaşma sonraki süreçte yapılacak olan gizli antlaşmaların kapısını aralamıştır.[86]

Gizli antlaşmalar ile Anadolu'yu paylaşma planları, Ortadoğu'daki düzenin de yeniden kurulmasını gerektirmiştir. İngiltere bu konuda istekli davranmış olup Ortadoğu ile ilgili planlarında Arap toplumlarından destek almaya çalışmıştır. Bağımsız Arap devleti vaadi, İngiltere'nin Arap desteği sağlama çalışmalarından biri olmuştur. İngiltere, Siyonistlerden de destek almaya niyetlenmiştir. İngilizler özellikle Filistin bölgesine yerleşen Yahudilerden alacakları destek ile Hindistan sömürgelerindeki güvenlik endişelerinden kurtulmak istemişlerdir. Fransa'nın da Filistin'de Siyonist yanlısı tavır içine girmesi bölgede var olan karışıklığın artmasına sebebiyet vermiştir. İngiltere ve Fransa'nın bu tavrı ile birlikte Siyonistler, Avrupa desteğini hissetmeye başlamışlardır.[87]

İngiltere planlarını gerçekleştirmek için ilk adım olan Arap ayaklanmasını sağladıktan sonra Fransa ile istişarede bulunmuştur. Çünkü Fransa ile Anadolu topraklarını paylaşma konusunda uzlaşma sağlayamamıştır. Fransa, eski Beyrut konsolosu François Georges Picot'u*, İngiltere ise Dışişleri Bakanlığı müsteşarı Sir Mark Sykes'i* görevlendirmiştir. Görüşme sonucunda Fransa, Filistin bölgesinde uluslararası rejim kurulmasını ve Basra'dan Filistin'e kadar olan bölge üzerinde İngiliz hâkimiyetinin olmasını onaylamıştır. İngiltere de buna karşılık Suriye sahil bölgesi, Klikya ve İran'a kadar olan bölgenin Fransa'ya verilmesini kabul etmiştir. Hazırlanan antlaşma metninin Rusya tarafından onaylanması için harekete geçen Sykes ve Picot umduklarını bulamamışlardır. Fransa'ya İran'a kadar olan bölgenin verilmesine Rusya karşı çıkmıştır. Çünkü bu durum Rusya'nın güneye doğru genişleme fırsatına mani oluşturacaktır. İngiltere ise sorunu çözmek amacıyla Rusya'ya, Sivas ve

[86] Rusya İstanbul Antlaşması'nda İstanbul ve Çanakkale Boğazlarına ek olarak; Marmara Denizi, Güney Trakya, Sakarya Nehri-İzmit Körfezi arasındaki bölge ve Gökçeada-Bozcaada'yı da almıştır. Osmanlı Devleti toprakları içerisinde kalan diğer bölgelerde İngiltere ve Fransa istediği yerde nüfuz kurmasını kabul etmiştir. Bkz. Cevdet Küçük, "Sykes-Picot Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA),*2010, s. 204.
[87] Tekin Önal, "Sykes-Picot Antlaşması'ndan İsrail'in Kuruluşuna Kadar Filistin Meselesi"**,** *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, C.XLIV, S.13, 2020, s. 250.

Kayseri topraklarından pay teklif etmiştir. Rusya'nın teklifi kabul etmesiyle birlikte 16 Mayıs 1916 itibariyle Sykes-Picot Antlaşması imzalanmıştır.[88]

Sykes-Picot antlaşması Rusya, İngiltere ve Fransa tarafından meydana getirilmiştir. Fakat Mekke Şerifi Hüseyin ile kurulan bağlantı önem arz etmektedir. Bu durumun öncesinde Mekke Şerifi Hüseyin'in oğlu olan Faysal'ın Arap Krallığı'nı oluşturmak adına imzalamış olduğu "*Şam Protokolü*" İngiliz desteğini açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü bu protokol Mısır Yüksek Komiseri Sir Henry MacMohan'a* bildirilmiştir. İngiltere, Şerif Hüseyin'den Osmanlı halifesi tarafından ilan edilen cihada katılmamasını istemiştir. Amaç ise; Arapların savaşın dışına çekilmesi ve Osmanlı Devleti'ne isyan edilip bölgeye nüfuz edilmesinin kolaylaştırılmasıdır.[89]

Şerif Hüseyin ve MacMohan arasında vuku bulan yazışmalar, İngiltere'nin amaçlarını gerçekleştirmek adına attığı adımlardan biri olmuştur. Mektuplarda Filistin, Suriye ve Irak çevresindeki hâkimiyetin İngiltere tarafından tanınması, bölgede İngiltere'ye çeşitli imtiyazlar tanınacağı ve 15 yıl geçerli olan bir ittifak yapılacağından bahsedilmiştir. Bu istek ve öneriler MacMahon tarafından olumlu karşılanmıştır. Fakat kurulacak Arap Krallığı'nın sınırları belirsiz kalmıştır.[90] Sınırların çizilmemesinin sebebi Sykes-Picot Antlaşması'nın ortaya çıkışıyla anlaşılmıştır. İngiltere ve Fransa savaşın ardından Ortadoğu topraklarının bölüşme planı içerisine girmişlerdir.[91]

Sykes-Picot anlaşmasının gizliliği titizlikle yürütülmüştür. Şerif Hüseyin ve İtalya'ya anlaşma ile ilgili bilgi verilmemiştir. Fakat İtalya istihbaratı bir süre sonra konuya vakıf olunca anlaşmaya iştirak etmiştir. Anlaşmanın imzalanmasından kısa süre sonra 1917'de

---

[88] *François Georges Picot: Fransa'nın Suriye ve Filistin'deki Yüksek Komiserliği'ni yapmıştır. **Mark Sykes: I.Dünya Savaşı sırasında İngiltere'nin Savaş Bakanlığı'nda görev yapan bürokrat. İstanbul elçiliğinde dört yıl görev yapmış olup 1911 yılında Avam kamarasına seçilmiştir. 1916'da Ortadoğu'yu yeniden düzenleyen antlaşmanın imzalanmasını sağlamış olup 1911 yılında gerçekleştirilen Paris Konferansı'nda da bulunmuştur. Küçük,*a.g.e.,*s.205.

[89] *Henry MacMohan; İngiliz diplomat. İngiltere'nin Ortadoğu topraklarındaki yüksek idarecisi.
İngiltere'nin Ortadoğu bölgesinde Mekke Şerifi Hüseyin ile bağlantı kurmasının çeşitli sebepleri vardır. İngiltere, Hindistan sömürgesinde kalıcı olmak adına Panislamizm politikası yerine Panarabizm politikası gütmüştür. Panarabizm politikasının gerçekleştirecek kişi olarak Şerif Hüseyin seçilmiştir. Ayrıca Şerif Hüseyin halifelik için de uygun bulunmuştur. I. Dünya Savaşı'nın kazanılması ile birlikte İngilizler tarafından yönetilen bir halifenin bulunması planlanmıştır. Bkz. Cemile Şahin, İsmail Şahin, İsmail Şükür, "Ortadoğu'da Emperyalist Güçlerin Gizli Oyunu: Sykes-Picot Antlaşması", *The Journal of Academic Social Science* Studies, C.II, S. 32, 2015, s. 248-249.

[90] Armaoğlu, *a.g.e.*, s.29.

[91] Pappe*, a.g.e.,* s. 80

Çarlık Rusya'nın yıkılmasının ardından Bolşevikler anlaşmayı dünya kamuoyuna açıklamıştır.[92]

Ortadoğu bölgesinin 1916 yılında Fransa ve Çarlık Rusya arasında yapılan gizli anlaşmalarla bölünmesi tasarısı, Bolşeviklerin bu planı açıklamasıyla bölge üzerinde emelleri olan devletlerin ilgisini çekmiştir. Şerif Hüseyin de bu planların açıklanması talebinde bulunmuştur. İngiltere ise Bassett adıyla bilinen mektupla yaptığı açıklamada Arap halklarının özgürlüğü teminatını yenileyerek Şerif Hüseyin'e verdiği güvenceyi tekrarlamıştır.[93] İngiltere ve Fransa'nın da aynı dönem içerisinde bölge üzerinde bazı planlarının olması farklı çözüm arayışlarının gelişmesini sağlamıştır. İki devlet 7 Kasım 1918'de ortak bir deklarasyona imza atmışlardır. Bu bildiri, Ortadoğu devletlerindeki halkların kendi seçimlerini yapacakları milli hükümet, idareler kurulacağını belirtmiş olmakla birlikte, Arap halklarına bağımsızlıklarını kabul ettirdikleri kanısına da vardırmıştır.[94]

1.2.2. Balfour Deklarasyonu (1917)

Yahudi Devleti'nin kurulması amacıyla diplomatik başarının elde edildiği ve ilk kez yurt oluşturmak ile ilgili bir teminatın sağlandığı 1917 yılı Siyonist hareket için önem arz etmektedir. Bu süreç İngiltere'nin, Filistin bölgesini sömürgesine alması ve bölgede kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesiyle başlamaktadır.[95] İngiliz hükümeti içerisinde bulunan Siyonist taraftarı politikacılar da İngiliz-Siyonist yakınlaşmasında etkili olmuştur. Siyonist kitle Yahudi yurdu düşüncesini inşa sürecinde Amerika Birleşik Devletleri üzerinde de Yahudi lobisini siyasi bağlamda kullanmıştır. Yahudi desteği ile Amerika Birleşik Devletleri başkanı olan Woodrow Wilson, görevine başlamasının ardından birçok üst düzey makama Yahudilerin gelmesini sağlamıştır. ABD tarafından desteklenen Yahudi toplumuna karşı İngiltere, Balfour Deklarasyonu'nu ilan etmekten geri durmamıştır. Çünkü savaşın seyri açısından ABD önem teşkil etmektedir.[96]

Filistin'in Yahudilere tesisinin sağlanması yolundaki siyasi hedefler, 2 Kasım 1917 tarihinde somut hale getirilmiştir. İngiltere'nin Dışişleri Bakanı Arthur Balfour tarafından

[92] Seyfi Sazak, *Sir Mark Sykes ve 1900-1920 Arası İngiltere'nin Ortadoğu Politikasına Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, TC Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 1988, s. 56-58.
[93] Ataöv,*a.g.e.*,s 48.
[94] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995),* Alkım Yayınları, İstanbul 2007, s. 197.
[95] Walter Hollstein, *Filistin Sorunu,* Çev. A.Cemal Ertuğ, Yücel Yayınları, İstanbul, 1975, s. 119.
[96] Turan**,** *a.g.e.,* s. 156.

Siyonist davaya ilk resmi destek olarak adlandırılabilecek Balfour Deklarasyonu[97] isimli mektup Baron Walter Rotschild'e* yazılmıştır.[98] Bu mektup şu şekildedir:

"*Majestelerinin Hükümeti Yahudi halkı için Filistin'de ulusal bir vatan oluşturulmasını olumlu görmekte olup, bu amacın gerçekleşmesi için elindeki tüm imkânları kullanacaktır; ancak Filistin'de mevcut, Yahudi olmayan toplumların ya da herhangi bir başka ülkedeki Yahudilerin medeni ve dini haklarına halel getirebilecek hiçbir girişimde bulunmayacağı açıkça anlaşılmaktadır."*[99]

Mektup, beklenilenin aksine Siyonist lider Chaim Weizmann'a değil, Lord Rothschild'a hitaben yazılmış ve ona iletilmiştir. Bunun nedeni ise; Rothschild ailesinin dönem içerisinde elde ettiği uluslararası güç ve Siyonist dava içerisindeki aktif rolüdür.[100]

İngiltere'nin bildiriyi yayımlama amacı Filistin'de Yahudi yurdu kurulma düşüncesinden fazlasını ifade etmektedir. İngiltere'nin bölgeyi savaş sonrasında kontrol altında tutacağını göstermektedir. İngiltere, Yahudi yurdunu ve beraberinde Siyonizm'i bölgede sömürge aracı olarak kullanmak istemiştir.[101] İngiltere'nin Yahudilere sempati beslemesinin ve bu deklarasyona imza atmasının bir diğer nedeni de Süveyş Kanalı'nın savunulması için Filistin'in değerli olmasıdır. Fakat İngiltere'de Siyonist davanın haklılığı ve İngiliz hükümetinin bu davaya vereceği destek kamuoyunda gündem olmuştur. Yahudiler ve İngilizler arasında tartışmalar yaşanmıştır. Kısa süre sonra Şüveyş savının öne sürülmesi iki tarafın yatışmasını ve Siyonizm kavramının İngiltere'de olumlu anlam çağrıştırmasını sağlamıştır.[102]

Bildirinin arka planı ne olursa olsun Siyonist dava için yeni bir dönemi ifade etmektedir. Fakat belgeye yüklenen anlam, ortaya konulandan fazladır. Belgede "Yahudi Devleti" ifadesi geçmemiş olup, yalnızca "yurt" kelimesi geçmektedir. Bildiri resmi bir adım

---

[97] Armaoğlu**,** *a.g.e.,*s. 32.

[98] *Mayer Amschel Rothschild tarafından inşa edilen, gizlilik ilkesine dayanan ve mirasın en büyük çocuk tarafından yönetimi politikasını uygulayan Rothschild imparatorluğu Yahudilere verdiği destek ile ünlenmiştir. Beş oğlu olan Rothschild, oğullarını çeşitli ülkelere yerleştirerek uluslararası para akışını sağlamıştır. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'ne ait toprakların parçalanmaya başlamasıyla birlikte Rothschild ailesinin üyeleri Ortadoğu'ya ilgilerini arttırmıştır. Bölgede ise Siyonist yapılanma ile güç kazanmaya çalışmışlardır. Balfour Deklarasyonu ise bu aile içerisindeki Nathan Rothschild'ın oğlu olan II. Lionel Walter'a hitaben yazılmıştır. Bildirinin yayımlanması amacıyla İngiltere ile sıkı temas kurulmuştur. Bildirinin yayımlanmasında büyük rolü olan Baron WalterRothschild ise Yahudi Ajansı üyelerinden biridir. Ayrıntılı bilgi için bkz. George Armstrong, *Para İmparatorluğu Derin Yahudi Devleti*, Çev. Mert Akcanbaş, Destek Yayınları, İstanbul, 2012, s. 13.- 40.

[99] Jonathan Schneer**,** *Balfour Deklarasyonu,* Çev. A.Cevat Akkoyunlu, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 356.

[100] Çulcu, *a.g.e.,* 87.

[101] Goldschmidtv.d.,*a.g.e*., s.367.

[102] Taylor, *a.g.e.,* s. 31-32.

değildir. Ortak menfaatler dolayısıyla ortaya çıkan yakınlaşmanın bir getirisidir. Belgede yurt konusundaki belirsizliklerin nedeni ise İngiltere'nin gelecekteki menfaatlerini düşünmesiyle ilgilidir.[103] Bildirinin Siyonizm adına önemsenmesi ve dönüm noktası kabul edilmesinin asıl nedeni yerleşim adına yıllardır süregelen isteğin ilk kez hukuki boyut kazanması ve bölgenin stratejik gücünün anlaşılmasıdır.[104]

Deklarasyonda, Filistin müstakil bir bölge olarak tanımlanmıştır. Osmanlı Devleti'nden ayrılmadan önce Şam vilayetine bağlı olduğu göz ardı edilmiştir. Filistin'in tarihi süreçteki konumu yok sayılarak yeni bir misyon yüklenmiştir. Halkın % 91'i Arap olan,[105] ayrı bir devlet ve yönetimi olmayan Filistin için hem bir Yahudi Devleti öngörülmüş hem de bölgedeki halk yok sayılarak yeni bir tarih oluşturulmaya çalışılmıştır. Balfour bildirisi yayınlandığında 700.000 olan Filistin'in toplam nüfusunun yalnızca 56.000 kadarını Yahudiler oluşturmaktaydı.[106] Bölgede nüfuz bazında Arap üstünlüğü aşikârdır. Fakat Siyonist hareket nezdinde Filistin'i Yahudi yurduna dönüştürme düşüncesini, nüfustaki Arap halkının fazlalığı etkilememiştir. Siyonistler Filistin'e nüfuz etmeye devam etmiştir. Bu düşüncelerini de Balfour bildirisi ile taçlandırmışlardır.[107] Winston Churchill* bildiriyi: " *Hiçbir maddi ya da manevi yardımın ihmal edilemeyeceği sırada, ortak bir dava yararına alınan pratik bir tedbir"* olarak tanımlamıştır.[108]

Filistin halkını yok sayan Balfour Deklarasyonu, Siyonist taraftarların bildiriyi öne sürerek harekete geçmelerine neden olmuştur. Deklarasyonu Gazeteci Arthur Koestler*, *"Bir ulus ikinci bir ulusa, üçüncü bir ulusun toprağını vaat etti."* olarak tanımlamıştır.[109] Bildiri ayrıca Filistin topraklarında bir Yahudi Devleti kurulacağından söz etmemektedir. Ulusal Yahudi yurdunun meydana getirileceğinden bahsetmektedir. Siyonistler tarafından içerisinde bir millet yaşamıyormuş gibi planlar yapılan Filistin toprakları, deklarasyonda bir milletin varlığının kabul edildiği ve topraklarda bulunan halkın haklarından ödün verilmeyeceğinden

---

[103] Ataöv**,** *a.g.m.,*s. 46-47.
[104] Edward Said, *Filistin'in Sorunu*, Çev. Alev Alatlı, Pınar Yayınları, İstanbul, 2004, s. .41.
[105] Ataöv**,** *a.g.m.,* s. 48-49.
[106] F.Tunç Yaşar, S.Alkan Özcan, Z.Tuba Kor, *Filistin*, İHH Yayınları, İstanbul, 2011, s.37.
[107] Said**,** *a.g.e.,* s. 41.
[108] *Winston Churchill: 1940 yılından başlayarak Avrupa'da yaşanan kargaşanın bitimine değin İngiltere'nin başbakanlık görevine bulunmuştur. II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte ABD'nin savaşa katılması için emek vermiştir. ABD'nin katılımıyla savaşta güç sağlanacağını öngörmüştür. Ataöv**,** *a.g.m.,* s. 44.
[109] *Arthur Koestler: Macaristan doğumlu bir Rus Yahudi'dir. Siyonist hareket ile ilgili çalışmalarda yer almıştır. Bu nedenle uzun süre Filistin'de ikamet etmiştir.
Deklarasyonun ilan edildiği dönem içerisinde Filistin'in % 92 kadarı Arap, %10'u Yahudi'dir. Bkz. Öner, *a.g.e.,* s. 29-30.

bahsedilmiştir. Filistin halkının haklarından İngiltere hükümetinin sorumlu görünmesi, işgalin boyutlarının habercisi olmuştur.[110]

1.2.3. Paris Barış Konferansı

I. Dünya Savaşı sırasında imzalanan gizli antlaşmaların hayata geçirilmesi ve Almanya'nın tamamen etkisiz hale getirilmesi amacıyla Paris Barış Konferansı 18 Ocak 1919 tarihinde toplanmıştır. Konferansın ilk günlerinde Almanya'nın durumu üzerinde durulmuştur. Avrupa devletleri kendilerini Almanya'nın militarist yapısından korumak adına önlemler almaya çalışmışlardır. Almanya'nın silahtan arındırılması düşüncesinin, Almanya'nın stratejik konumu dolayısıyla zor olacağına karar verilmiştir. Bu kararların alınması konferansın resmi olarak toplanmasının öncesine dayanmaktadır.[111]

Konferansın resmi olarak toplanmasıyla alınacak kararlarda baskınlığını koruyan beş devlet olmuştur. Bu devletler: Amerika, İngiltere, Fransa, Japonya ve İtalya'dır. Bahsedilen devletlerin dışişleri bakanlarından oluşan "*Onlar Konseyi*" oluşturulmuştur. Fransa ve İngiltere konferansta hâkim tavırlarıyla öne çıkmışlardır. Onlar Konseyi içerisinde yer alan ABD ise farklı istekleriyle diğer devletlerin atacağı adımları bir nebze engellemiştir. ABD Başkanı Wilson "Milletler Cemiyeti" fikriyle gündem yaratmıştır. Çünkü bu cemiyet dünya barışına odaklı bir kuruluş olarak tanıtılmıştır. Bu düşünce İngiltere ve Fransa'nın planları ile ters düşmüştür, ama Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına dair karar alınmıştır.[112]

Savaş sonrasında imzalanacak olan barış antlaşmalarının planlanmasının tamamlanması [113] ve Almanya meselesi görüşüldükten sonra Siyonist temsilciler de konferansta yerini almıştır. Weizmann, toplanacak konferansı oldukça önemsemiş ve aylar öncesinden çalışmalarına başlamıştır. Çalışmalar için komisyon kurdurmuş olup, bu komisyonda Sir Herbert Samuel, Sir Alfred Mond ve Nahum Sokolow* görev almıştır.

---

[110] Goldschmıdth, v.d.,*a.g.e.*, s. 367.
[111] İsmail Köse, "Paris Barış Konferansı Tutanakları ve Başkan Woodrow Wilson'un Türk Algısı", Ed. Osman Köse, *Uluslararası Tarih Çalışmaları Dergisi*, C.VI, S.6, s. 219.
[112] Armaoğlu, *20.yy Siyasi Tarihi*, s. 145-148.
[113] Paris Barış Konferansı'nda savaş sonrasında İttifak Devletleri ile imzalanacak antlaşmalar taslak haline getirilmiştir. İttifak devletlerinden olan Almanya ile Versailles, Avusturya ile Sait Germain, Bulgaristan ile Neuilly, Macaristan ile Trianon adlı antlaşmaların imzalanması kararlaştırılmıştır. Osmanlı Devleti ile imzalanması gereken antlaşma sonraya ertelenmiştir. Antlaşmanın ertelenmesinin nedeni Rusya'nın savaştan çekilmesinin doğurduğu sorundur. Rusya'nın savaştan çekilmesi, alacağı toprakların tekrar pay edilmesi manasını taşımaktadır. Bu durum İtilaf devletleri arasında soruna mahal vereceği endişesiyle ertelenmiştir. Bkz. Önal, *a.g.m.*, s. 255.

Komisyon, konferansta taleplerini aktarmak için; "Filistin Konusunda Siyonist Organizasyonun Bildirisi" adıyla belge oluşturmuşlardır. Bildiri içerisinde; Filistin bölgesi ve Yahudi milletinin bağları, Filistin'in sınırlarının belirlenmesi, Yahudi kurumlarının oluşturulması, manda ve himaye** fikri ve bu fikrin Yahudilere sağlaması beklenilen faydalar, İbranice'nin Filistin'de resmi dil olması gibi Siyonist talepler aktarılmıştır. Özellikle sınırlar üzerinde durulmuştur. Siyonist komisyon Filistin bölgesinin sınırlarının konferans tarafından oluşturulan yeni bir komisyonun belirlemesi gerektiği üzerinde durmuştur. Bu isteğin arka planında, belirlenecek sınırları uluslararası bir konferansta onaylatmak yatmaktadır.[114]

Paris Barış Konferansı sırasında Filistin, Suriye ve Osmanlı Devleti'ne ait topraklar ile ilgili araştırma yapılması için komisyon kurulmuştur. Komisyon, ABD Başkanı W.Wilson'un isteği üzerine oluşturulmuştur. Wilson, Komisyonda görevlendirilecek isimleri de kendisi seçmiştir. Charles Crane* ve Henry King* bu isimler arasında yer almış ve komisyonun adı da onların isimleriyle anılmıştır. King-Crane Komisyonunun asıl amacı bahsedilen bölgelerde mandaterliğin uygun olup olmadığını araştırmaktır. Bölge halkının talepleri, haklarının neler olduğu anlaşılmak istenmiştir. Bu sebeple bölge halkı ile görüşülmek üzere önce İstanbul'a gitmişlerdir. İstanbul'da görüşmelerini tamamladıktan sonra Suriye ve Filistin bölgelerinde gözlemlerde bulunmuşlardır. Sonucunda ise halkın Suriye'nin bağımsızlığından yana olduğunu vurgulanmıştır. Ek olarak Filistin lehine Siyonist programda değişiklik yapılması gerektiğinden bahsedilmiştir. İstanbul-Anadolu ve Ermeni hükümetlerinin tek manda

[114] *Nahum Sokolow: Siyonist liderler arasında yer almıştır. 1931 yılında toplanan Dünya Siyonist Kongresi'nde kongre başkanı seçilmiştir. Chaim Weizmannile birlikte Siyonist hareket için çalışmış olup Balfour Deklarasyonu'nun ilan edilmesi için İngiltere ile görüşmelerde bulunmuştur. **Manda ve Himaye: Manda kelimesi; vekâlet, yetki anlamına gelmektedir. Himaye ise; koruma, esirgemek veyahut kayırmak manasındadır. Yönetimi vekâleten devralan(mandater). Manda ve himaye geniş anlamıyla; gelişmiş bir ülkenin, gelişmemiş bir ülkeyi vekâleten yönetmesidir. Sistem, 16 Aralık 1918'de General Chiristiaan Smuts tarafından ortaya atılmıştır. Paris Barış Konferansı'nda ise Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilmiştir. Bölgedeki halkların ne derece gelişmiş olduğu, bölgenin coğrafi ve iktisadi durumu temel alınarak sınıflama yapılmıştır; A, B ve C mandaları olarak üçe ayrılmıştır. A mandası Osmanlı Devleti'nin topraklarından oluşurken B ve C mandası Almanya'nın sömürge topraklarıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Lütfi Arslan, "Milli Mücadele Döneminde "Manda ve Himaye" Tartışmaları ve Mandacılık Yaklaşımları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* S.64, 2019, s. 1-3.
Paris Barış Konferansı'na katılacak olan Siyonist komisyonun üyelerinden Sir Herbet Samuel ve Sir Alfred Mond İngiliz kabinesinde görevli oldukları bilinmektedir. Bu durum İngiltere'nin "Filistin Konusunda Siyonist Organizasyonun Bildirisi" adlı talep listesinden haberdar olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kadir Kasalak, Can Deveci, "Paris Barış Konferansında Siyonistlerin Talepleri",*Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.X, S.54, 2017, s. 300-301.

çevresinde birleştirilmesi, mandaterliğini de ABD'nin üstlenmesini dile getirmişlerdir. Fakat komisyonun bu önerileri yürürlüğe konmamıştır.[115]

1.3. Filistin'de İngiliz Mandası

1.3.1 San Remo Konferansı

ABD'nin I.Dünya Savaşı'na girmesiyle, yapılan gizli antlaşmaların durumunda belirsizlikler yaşanmıştır. Bu durumun nedeni: ABD tarafından Wilson Prensiplerinin* ilan edilmesidir. Özellikle prensipler içerisinde bulunan ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakkı gizli antlaşmaları baltalayıcı niteliktedir. Gizli antlaşmaların yürürlükten kalkmaması ve yeniliklere karşı devamının sağlanması amacıyla Paris Barış Konferansı'ndan sonra Londra Konferansı ve akabinde San Remo Konferansı toplanmıştır. Londra Konferansı'nda; Osmanlı Devleti topraklarının paylaşımı, yönetim ve denetimi, Kuzey Afrika, Suriye ve Filistin topraklarının paylaşımı gibi konular gündeme gelmiştir. Fransa, Mısır topraklarındaki hakların tamamının İngiltere'ye geçmesine razı olmamış, Süveyş Kanalı'ndaki deniz haklarının da İngiltere'ye geçmesine şartlar sunmuştur. Fas topraklarında aynı hakkı istemiştir. Konferans Suriye'nin Fransa'nın mandaterliğine geçmesi ve Filistin konusunda da mutabakat sağlanmasıyla sonlanmıştır. Fakat sağlanan uzlaşmanın gerçek olmadığı kısa süre sonra San Remo Konferansı'nın toplanmasıyla anlaşılmıştır.[116]

Konferans, 18 Nisan 1920 tarihi itibariyle başlamıştır. İlk olarak İngiltere Başbakanı Lloyd George, Ermeniler ile ilgili problemleri dile getirmiş ve bu konu uzun tartışmalara neden olmuştur. İngiltere'nin petrol olmayan bölgelerin sorumluluklarını üstlenmekten uzaklaşmaya başlaması, Ermenistan'ın aleyhine sonuçlar doğmasına neden olmuştur. Lloyd

[115] *Charles Crane: King-Crane Komisyonu'nun başkanlığını yapmış olan ABD'li işadamıdır. Aynı zamanda Arnavutköy Kız Koleji'nde mütevelli heyeti içerisinde görev yapmıştır. İstanbul'da Amerikan mandası kurulup kurulmamasına dair yaptığı araştırmalarıyla bilinmektedir. Ortadoğu bölgesine ilgilidir. Arap edebiyatı ve kültürü üzerine uzmandır. Hasan Demirci, "King-Crane Komisyonu'nun Raporu Işığında 'Suriye Mandası'na Dair Fikirler", *Yeni Türkiye Dergisi,* S.84, 2016, s. 702-706.

[116] *Wilson Prensipleri: ABD Başkanı Woodrow Wilson tarafından ortaya atılmıştr. 1918 yılında ABD Kongresi aracılığıyla prensiplerden bahsedilmiştir. Temelinde; I.Dünya Savaşı sonrası ABD tarafından nasıl bir dünya düzeni istenildiği ile alakalıdır. Prensipler barış üzerine odaklıdır. En önemli ilkelerinden biri "ulusların kendi kaderlerini tayini" ilkesidir. Ömer Osman Umar, Melek Yenisu, "Gizli Antlaşmalar Çerçevesinde San Remo Konferası'nda Ortadoğu'yu Şekillendirme Çabaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.101, s. 51-52.

George, Ermeni sorununu Milletler Cemiyeti ya da ABD mandaterlikleri ile çözmek istemiştir. ABD ise sorunlu bir bölge ile uğraşmak istememiştir. [117]

Almanya ve Rusya'nın gücünü yitirmesiyle ortaya çıkan yeni sorunlar da çözülmek amacıyla konferansta gündeme getirilmiştir. Ermeni Devleti'nin kurulmasından başka bir Kürt Devleti'nin de kurulması üzerinde durulmuştur. Ortadoğu'da ise daha çarpıcı sonuçları olacak kararlar alınmıştır. Manda ve Himaye sistemi kabul edilmiştir. Kabul edilmesinin nedeni; ABD tarafından oluşturulan Wilson Prensipleri'ne ters düşülmesinin bir nebze engellenmesi ve Arap halkının bağımsızlık beklentisine cevap verebilmektir. Arap halkının bağımsızlık için bir ayaklanma başlatmasının önüne geçmek amacıyla oluşturulmuştur. Suriye'nin Fransa'ya, Filistin ve Irak'ın ise İngiltere mandasına verilmesine karar verilmiştir. Arapların beklentilerine cevap vermek amacıyla da Hicaz ve Çevresi ile Yemen topraklarında bir Arap Devleti'nin kurulacağı vaat edilmiştir.[118]

1.3.2 Filistin'e Yahudi Göçü

Filistin, Osmanlı Devleti'nden I.Dünya Savaşı ile ayrılmıştır.[119] Savaşın ardından bölge, İngiliz mandaterliğine verilmiştir. Fakat bölgenin statüsü işgal altında tutulan düşman arazisi olarak kalmıştır. Filistin'de aktif askeri yönetim uzun süre etkisini göstermiştir.[120]25 Nisan 1920 tarihinde Filistin'in İngiliz mandası olduğu onaylanmıştır. Milletler Cemiyeti'nin de 22 Temmuz 1922 tarihi itibariyle onaylamasıyla resmi olarak manda başlamıştır. Manda metni, Yahudiler nezdinde önem arz etmektedir. Çünkü metnin önsözünde İngiltere'ye Balfour Deklarasyonu'nun getirmiş olduğu sorumluluklar hatırlatılmıştır. Bölgedeki ekonomik ve politik durumun Yahudi lehine çevrilmesinden bahsedilmiştir. Filistinliler ise metinde yalnızca "Yahudi olmayan topluluk" sıfatıyla nitelendirilmiştir.[121]

Manda sistemi bölgede kalıcı bir yönetim olarak görülmemiştir. Buna rağmen bölgenin yapısında değişime neden olmuştur. Nedeni; İngiltere'nin, milliyetçilik duygusuyla

[117] Konferansta İngiltere'yi Lloyd George, Fransa'yı Alexander Millerand, İtalya'yı ise; Francesco Saverio Nitti temsil etmiştir. Mehmet Sait Dilek, Evren Küçük, "San Remo Konferansı'nda İngiltere'nin Ermeni Politikası", *Turkısh Studies (Elektronik*), C.VII, S.3, 2012, s.961-966.
[118] Umar v.d.,*a.g.m*., s. 58-60.
[119] Yaşar v.d.,*a.g.m.,* s. 37.
[120] M. Derviş Kılınçkaya, *Osmanlı Yönetimindeki Topraklarda Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Suriye*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2008, s.114.
[121] Hollstein, *a.g.e.*, s. 122.

bölgeyi kontrol altına almaya çalışmasından kaynaklanmıştır. Manda ve himaye, kendi kimliklerinin arka plana itilmesini istemeyen toplumlarda şiddet hareketleri, eylem ve isyan olarak kendini göstermektedir.[122]

Filistin'de İngiliz mandası, Yahudi göçünün yoğunlaşmasını ve Yahudi yurdunun temellerini oluşturacak adımların atılmasını sağlamıştır. Yahudiler ve İngilizler arasında Balfour Deklarasyonu ile süregelen işbirliği manda sürecinde de devam etmiştir. Yahudilerin gereksinimlerinin tespiti ve karşılanması gibi hedefleri olan bir komisyon kurulması İngiltere tarafından gündeme getirilmiştir. Yürütülen çalışma Weizmann ile General Edmund Allenby'nin* Tel Aviv'de buluşmasıyla taçlanmıştır. İsteklerini dile getiren Weizmann, Allenby'nin bölgede denetimini huzurla sürdürmek istediğini fark etmiştir, ama pek çok konuda aynı fikri paylaşmışlardır.[123] Allenby, bölgede Yahudi ve Filistinliler arasında başlayan huzursuzluğun boyutlarını kavramıştır. Bu nedenle Balfour Deklarasyonu ile ilgili Yahudileri rahatlatacak bir ifadede bulunmamıştır. Allenby ve Weizmann görüşmesinden Siyonistler lehine bir sonuç doğmamıştır. Bununla birlikte Siyonistler, İngiliz yönetimine kuşkuyla bakmaya başlamışlardır.[124]

Yahudi göçü 1923-1929 yılları arasında durgunluk dönemi yaşamıştır. İngiltere mandater devlet sıfatıyla göçe bazı sınırlamalar getirmiştir. Gelen sınırlama ile Filistin'e gelen Yahudilerde düşüş yaşanmıştır. Fakat 1930 yılı sonrasında dikkat çeken bir yükseliş görülmektedir. Bu durum dünyada alevlenen antisemitizm ile ilgilidir. Özellikle Almanya ve Polonya'da yaşanan şiddetli antisemitizm buralarda bulunan Yahudilerin Filistin'e göç etmelerine neden olmuştur. Örneğin; 1922 yılında Filistin'de 590.000 Arap, 84.000 Yahudi bulunurken, 1932 yılında 770.000 Arap 181.000 Yahudi olduğu görülmektedir. Antisemitizmin şiddetini arttırarak devam ettiği yalnızca 1933-1935 yılları arasında ise 134.540 Yahudi'nin Filistin'e göç ettiği görülmektedir. [125]

---

[122] Hamit Bozarslan, *Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 53-54.

[123] *Edmund Allenby: İngiltere'nin askeri tarihi içerisinde önemli komutanlar arasındadır. İngiltere tarafından Güney Afrika üzerine yapılan "Boer Savaşı" ile ünlenmiştir. Bu savaş ile yalnızca orduda da değil bürokrası içerisinde de adından söz ettirmiştir. Ardından "Mısır Sefer Kuvvet Komutanlığı'na" atanmasıyla birlikte yeni bir dönem başlamıştır. 11 Aralık 1917'de Kudüs'e girmiştir. "Kudüs Fatihi", "Kanlı Boğa" gibi lakaplara sahip olmuştur. İsrail açısından da Allenby önem arz etmekte olup Tel Aviv'in ana caddesinin adı Allenby konulmuştur. Mısır Yüksek Komiserliği görevini icra ederken çıkan karışıklığı yönetmede başarılı olmuş olup Mısır'ın 1922 yılında bağımsızlık kazanmasında da etkisi vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Meral Balcı, İngiliz General Allenby'nin Filistin ve Suriye'deki Faaliyetleri, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C.VI, S.1, 2019, s.70-73. T.G Fraser, Andrew Mango, Robert Mcnamara, *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu*, çev., Füsun Doruker, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s. 134.

[124] David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış*, Yeni Binyıl Yayınları, İstanbul, 2016, s. 443.

[125] Armaoğlu, *20.yy Siyasi Tarihi*, s. 200.

Siyonistlerin İngilizlere karşı duydukları kuşku onları durdurmamıştır. Bölgesel amaçlarını gerçekleştirme amacıyla hareketin ivmesini arttırmaya devam etmişlerdir. Buna bağlı olarak Yahudi yerleşimi çoğalmıştır. Yerleşime verilen tepki, Arap toplumlarındaki otorite sahibi büyük ailelerin anlaşmazlıklarından etkilenmiştir. Bölgeye göç etme girişimi dönem dönem sekteye uğrasa da Filistin'e Yahudiler nüfuz etmeye devam etmişlerdir.[126]

1.3.3 Filistin'de İsyanlar

Yahudi göçlerinin bölgede artışıyla birlikte Filistinliler bölgeden men edilme korkusu yaşamışlardır. Bu korkuyu Kudüs'te yalnızca Filistinliler yaşamamıştır. Yahudiler de bölgeden uzaklaştırılma korkusu yaşadıklarından dolayıçeşitli eylemler gerçekleşmiştir. Bu eylemlerin büyük çoğunluğu ise eş zamanlıdır. İsyanlar Nisan 1920 itibariyle başlamıştır. Yahudi örgütlerinin saldırganlıklarına Arapların karşılık vermesiyle[127] 4-6 Nisan arasında meydana gelen ilk çatışma askeri yönetici Louis Bols** idaresinde vuku bulmuştur. Nebi Musa*** olayları adıyla da anılan bu ilk ayaklanma göçlerin artışının yanı sıra Balfour Deklarasyonu'nun ve bölgenin paylaşılma girişimlerinin iptal edilmesi isteğinin geri çevrilmesi sonucunu doğurmuştur. 5 Yahudi ve 4 Arap isyan sonucunda ölmüştür. Siyonistlerin, isyanın ertesinde askeri yöneticilerin Arap yanlısı tutumlarının olduğunu iddia etmesi üzerine Palin Komisyonu kurulmuştur. Komisyon raporunda Arap yanlısı bir tutum sergileyerek Balfour Deklarasyonu'nun iptal edilmesi gerektiğini yazmıştır. Fakat rapor sonucu İngiltere tarafından dikkate alınmamıştır.[128]

Siyonistlerin İngiltere'den aldığı destek, Filistin'e Yahudilerin yayılmalarını attırarak bölgedeki gerilimi en üst seviyelere tırmandırmıştır. 1930 yılı ve sonrasında antisemitizmin artmasıyla Filistin'e göçün yoğunluk kazanması Yahudi ve Arap çatışmalarını arttırmıştır. İngiltere'nin Yahudi yanlısı tutum takınmasıyla şiddetin seviyesi de artmıştır. Şiddeti arttıran

[126] İzzeddin el-Kassam: Suriyeli bir aileye mensup olup, Kara El adıyla bilinen bir grubun başına geçmiştir. Suriyeli Fevzi el Kavukçu: Büyük İsyan'da görev almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bozarslan**,** *a.g.e.,* s. 64-65.
[127] Pappe*, a.g.e.,* s.444.
[128] **Louis Bols: 1920 yılında İngiltere'nin Filistin bölgesi için görevlendirdiği askeri yöneticidir. Filistinli ve Yahudiler arasındaki anlaşmazlıkların çatışmaya ilk döndüğü zaman diliminde yöneticilik yapmıştır. İngiltere tarafından Bols'dan Balfour Deklarasyonu'nun uygulamaya konması istenmiştir. ***Nebi Musa olayları, Nebi Musa Şenlikleri ile ilişkilidir. Müslümanlar tarafından Kudüs'ün Harçlılardan 1187 yılında alınmasından itibaren kutlanmakta ve Eriha bölgesinden Kudüs'e Nebi Musa'nin mezarının olduğu varsayılarak yürünmektedir. Fakat zamanla şenliğin içeriği, yaşananlar dolayısıyla değişime uğramıştır. İngiltere ve Yahudilere karşı tepki gösterilen zaman dilimi olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Can Deveci, "General Allenby Döneminde Filistin'de Askeri Yönetim ve Nebi Musa Olayları (1917-1920)", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.8, S.1, Kırıkkale 2018, s. 41-46.

olaylardan biri de 1929 yılında meydana gelen "Ağlama Duvarı"* olayları olmuştur. Ağlama Duvarı'na Yahudilerin el koyma girişimleri sonucunda iki hafta boyunca süren şiddet olayları yaşanmıştır. Bu durum iki tarafın da büyük kayıplar vermesine neden olmuştur.[129] Olayların sonucunda, bölgede bulunan Yahudi ve Filistinli örgütlerin etki alanlarının genişliği ortaya çıkmıştır. Haganah, Irgun,* olarak adlandırılan Yahudiler tarafından kurulan örgütlere karşı Filistinliler "Yeşil Yumruk" adlı teşkilatı oluşturulmuştur.[130] Oluşan örgütlenmeler ve yaşanan olaylar bölgenin huzura kavuşmasının zor olacağının ilk sinyalleridir.

İngiltere, 1929 olaylarının ardından soruşturma yapılması ve olayların temel nedenini öğrenmek amacıyla yeniden bir komisyon kurmuştur. Walter Shaw ve John Hope Simpson adlı politikacıların başkanlığında kurulan komisyon olayların hemen ardından bölgeye iştirak etmiştir. Yapılan incelemeler Arapların, Yahudilere karşı olumsuz tavırlarının olduğunu göstermiştir. Fakat bu tavırların Yahudilerin kışkırtmaları sonucunda olduğu da vurgulanmıştır. Komisyon çatışmalarının temelinde İngiltere'nin Yahudi ve Filistinlilere karşı farklı muamelesinin etkilerini göstererek, gereken işbirliğini oluşturmadığı beyanında bulunmuştur. Buna karşılık İngiltere Filistinlilerin, Yahudilere karşı kargaşa çıkardığını ileri sürmüştür. Çabalarının sonuçsuzluğunu Filistinlilerin hal ve tavırlarına bağlamıştır.[131] Özellikle burada İngiltere tarafından kastedilen, Filistinlilerin Balfour Deklarasyonu ve ardından gelişen manda rejimini kabul etmemesiyle ilgilidir. Manda rejiminin kabulünden kısa süre sonra İngiltere'nin, iki halk arasında bölgede huzuru sağlamaya yönelik işbirliği teklifini Filistinliler reddetmiştir. Bu nedenle İngiltere ortaya çıkan kargaşadan onları sorumlu tutmuştur.[132]

Yahudi göçünün 1930 itibariyle artmasıyla Arap ve Yahudi anlaşmazlığı şiddetli çatışmaya dönüşmüştür. İngiltere ise çözüm bulmak amacıyla tekrar harekete geçmiştir. Sonucunda ortaya çıkan Passfield Beyaz Kitabı 1930 yılında yayınlanmıştır. Lord Passifield

---

[129] *Ağlama Duvarı: Süleyman Mabedi'nin Hz. Süleyman tarafından saltanatının dördüncü yılında yapımına başlanmıştır. M.Ö 587 civarında ise Babillerin işgali ile yıkılmıştır. Ardından Yahudi Kral Hirodes tarafından yapımına tekrar başlanmıştır. Mabedin çevresi genişletilerek duvar örülmüştür. (Zorobabel Mabedi) Fakat M.S 70 yılında Kudüs'ün Romalılar tarafından işgal edilmesiyle tekrar yıkılmıştır. Ağlama duvarı olarak adlandırılan yer ise; Hirodes tarafından yapılan çevredeki duvarın bir kısmını temsil etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hikmet Tanyu, "Ağlama Duvarı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA),* 1988, s. 474.
İsyanın sonucunda 133 Yahudi 116 Arap hayatını kaybetmiştir. Bkz. Cleveland, *a.g.e.*, s. 284.

[130] *Haganah: Kelime anlamı "savunma"dır. Aslen İşçi Sendikası olarak kurulmuştur. Fakat asıl amacı Yahudiler içerisinde asker yetiştirmek, bölgede istihbaratı ve Yahudilerin Filistin'de nüfuz etmesini sağlamaktır. İsrail Devleti'nin kurulmasıyla birlikte resmi ordu vasfına ulaşmıştır. David Ben Gurion'da üyeleri arasında yer almıştır. Irgun: "Milli Askeri Örgüt" manasına gelmektedir. Haganah adlı örgütten ayrılanlar tarafından kurulmuştur. Haganah ile aynı amaçlar için çalışmıştır. Ahmet Emin Dağ, "Ortadoğu Çatışmalarının Özü", *Ortadoğu Çatışmaları*, Ed. Ahmet Emin Dağ, İnsani Yardım Vakfı Yayınları, İstanbul 2015, s. 22.

[131] Bozkurt, *a.g.e.*, s. 55-56.

[132] Özmen, *a.g.e.,* s. 119.

tarafından hazırlanmıştır. İngiltere'nin çözüm arayışları içerisinde Arapları destekleyici maddeler bulunan tek rapor olarak bilinmektedir. Arap ve Yahudi milletinin ortaklığıyla oluşturulacak bir yönetimin oluşturulmasını, Yahudilerin göç ve toprak alımlarına sınır getirilmesinin gerekliliklerinden bahsedilmiştir. Fakat Yahudi arazi satışlarının en aza indirgenmesi maddesi Siyonistler içerisinde huzursuzluğa sebebiyet vermiştir. Balfour Deklarasyonu ile çelişen Beyaz Kitap karşısında verilen tepkiler, İngiltere Başbakanı McDonald tarafından Weizmann'a gönderilen bir mektup ile yatıştırılmaya çalışılmıştır. Weizmann ise Siyonist örgütün başkanlığından istifa ederek tepkisini göstermiştir.[133]

1.4 Filistin Meselesinin Birleşmiş Milletlere İntikali

Filistin'de 1929 Ağlama Duvarı olayları ve 1936 yılındaki büyük çaplı isyan sonucunda İngiltere'nin bölgedeki gücü sarsılmıştır. İngilizler bölgeyi yönetmede zorluk yaşamaya başlamıştır. Ayaklanmaların önüne geçmek amacıyla kesin bir çözüm aramıştır. Bu amaçla İngiltere Sömürgeler Bakanlığı vasıtasıyla bölgeye "Filistin Kraliyet Komisyonu" gönderilmiştir. Komisyon başkanı olarak da Lord William Peel* görevlendirilmiştir. Peel tarafından hazırlanan raporda: Filistin'de Arap Devleti'nin kurulması, Kudüs'ün uluslar arası garantiye alınması, Tel Aviv'de ise Yahudi Devleti'nin kurulması kararlaştırılmıştır. Raporun içeriği Yahudiler ve Filistinliler tarafından benimsenmemiştir. İki tarafı da memnun edememesi dolayısıyla İngiltere'nin çözüm süreci olumsuz sonuçlanmış ve tepkiyle karşılaşmasına neden olmuştur.[134]

İngiltere bölgedeki gerginliği azaltmak için çalışmalarına devam etmiştir. 1937 tarihli Peel raporunun kabul görmemesi sonrasında 1939 yılında konferans düzenlemiştir. Konferansın düzenlenmesinin temelinde savaş hazırlığı yatmaktadır. Yaklaşmakta olan II. Dünya Savaşı'nda İngiltere, bölgede karışıklık çıkmasını önlemek istemiştir. Konferanstan da beklenilen elde edilemeyince Filistin politikasını net bir şekilde ortaya koymak adına McDonald raporu yayımlanmıştır. Raporda; Bağımsız Filistin Devleti'nin 10 yıl içerisinde kurulması, Yahudi göçlerinin beş yıl sınırlandırılması ve ardından tamamen durdurulması maddeleri bulunmaktadır. Rapor ile ilgili Yahudi Ajansı "İngiltere'nin Arap terörizmine

[133] Arı**,** *a.g.e.,*s. 216.
[134] *Lord Peel: İngiltere'nin eski Dışişleri Bakanıdır. Kadir Kasalak," İngiltere'nin Filistin Politikası ve Filistin Mandası", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.III, S.25, 2016, s. 74-75.

boyunu eğişi" yorumunu yapmıştır. Araplar ise bu rapora karşı ayrıntılı bir ret yazısı yayınlamışlardır. [135]

Beyaz Kitap'ın üçüncü bölümü 1941 yılı itibariyle yürürlüğe girmiştir. Bu bölüm Yeni Arazi Kanunu'ndan oluşmaktadır. Kanun Filistin'i A bölgesi ve B bölgesi olarak ayırmıştır. A bölgesi: Yahudiler tarafından toprak alınması yasak olan yeri nitelemektedir. B bölgesi ise; Araplar tarafından bazı koşullar ile satın alınabilecek topraklardan oluşmaktadır. Aynı zamanda II. Dünya Savaşı başlamış olup Yahudi Ajansı yaptığı açıklamada İngiliz destekçisi olacaklarını vurgulamıştır. Fakat bu durum zamanla değişmiştir. Göçe getirilen sınırlama Yahudilerin İngilizlere karşı tepki geliştirmesine yol açmış olup, Yahudiler İngiltere'den silah çalmaya başlayıp silahlanmışlardır. Ek olarak Yahudi Ajansı vasıtasıyla Amerika'da kurulan şirket de Yahudilerin silahlanmasına yardımcı olmuştur.[136]

Amerika ise bu süreçte Yahudilerin silahlanmalarına yardımcı olmakla kalmamış, Siyonizm'i de desteklenmiştir. Almanya'da Nazilerin antisemitizmi derinleştirmeleri ve holokost, Amerika'nın Yahudileri destekleme nedenidir. Holokostun* tüm dünyada yarattığı etki uluslararası kamuoyunda Yahudi yurdu fikrini somutlaştırma çalışmalarını desteklemeye itmiştir. Özellikle Amerika'da 1942 yılında New York'ta Biltmore Toplantısı ile bu destek somutlaştırılmıştır. Toplantı Amerikalı Siyonistlerden oluşmaktadır. Programı David Ben Gurion hazırlamıştır. Toplantıda Yahudiler ile ilgili kararlar alınmıştır. Biltmore Programı ile; McDonald Raporu geçersiz sayılmış, Yahudilerin vatanlarının oluşturulmasının gerekliliklerinden bahsedilmiştir. Vatan sorununun kısa sürede çözülmesi gerektiği ve Filistin'e yapılan göçlerin denetimlerinin Yahudi Bürosu tarafından yapılmasından bahsedilmiştir. Biltmore Programı, Yahudiler nezdinde içerik bakımından zengin bir belgedir. Yahudi isteklerine ayna vazifesi görmüştür. Aynı zamanda Amerika gibi dönemin güçlü ülkelerinden birinde yayımlanmasından dolayı Siyonizm'e yeniden canlılık kazandırmıştır. Yahudilerin devletleşme sürecinin önemli bir destekçisi olması bakımından önem arz etmektedir. [137]

---

[135] Araplar tarafından kaleme alınan, Mcdonald raporunu reddeden yazıda: 10 yıl içerisinde Bağımsız Filistin Devleti'nin kurulması maddesinde anayasanın olmaması, oluşturulacak anayasa heyetinde İngiliz temsilcilerinin yer alması ve "Yahudilerin milli vatanı" ibaresiyle Filistin'in kastedilmesi gibi maddelerin olmaması gerektiği açıklanmıştır. Ali Atay Yiğit, "Filistin Meselesinin Kronikleşmesi (1918-1948)" *Türk Dünyası Araştırmaları TDA*, C. CXXXIII, S. 243, s. 404-407.

[136] Yiğit, s.407. Ceren Altunbeg Turgut, *Ortadoğu ve Filistin (1920-1949)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015, s. 96.

[137] *Holokost: Almanya tarafından II. Dünya Savaşı sırasında Yahudilere yapılan soykırım. 6 milyon civarında Yahudi öldürülmüştür. Turgut, *a.g.e.*, s. 96.

Almanya'da antisemitizmin şiddetlenmesi Filistin'e yapılan Yahudi göçlerinin artmasına neden olmuştur. Kısıtlamalar dahi gelen göçleri engelleyememiştir. Kaçak yollardan ülkeye giriş çoğalmıştır. İngiltere ise bölgeyi yönetmede zorlanması, savaş sonrasında orada bulunan askerlerin masraflarından kurtulmak ve Yahudi örgütlerinin verdiği zararlar dolayısıyla, 2 Nisan 1947 tarihinde sorunu Birleşmiş Milletlere devretmek için başvurmuştur. Kısa süre sonra BM Genel Kurulu Filistin problemini görüşmek amacıyla toplanmıştır. BM Filistin Özel Komisyonu kurulması için oylama yapılmıştır. Bu oylamaya Araplar ile birlikte Türkiye de ret oyu vermiştir. Komisyon 11 üyeden oluşmaktadır ve Kudüs'e gelip Filistinliler ve Yahudiler ile görüşme yapmıştır. Fakat Arap liderler görüşmek istememişlerdir. Dönemin Arap Yüksek Komiseri Kudüs Müftüsü Hacı Emin el-Hüseyni* görüşmeyi reddetmiştir. Siyonistler ise her fırsatı kullanmaya devam etmişlerdir. Golda Meir komite ile ilgili: "*Komitenin 11 üyesiyle çoğu zaman beraber oldum… Filistin'in tarihi ve Siyonizm hakkında onları bilgilendirdik…*" söylemine bulunmuştur. [138]

[138] *Emin el- Hüseyni: Kudüs doğumlu olup Osmanlı Devleti'nin ordusunda görev yapmıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında bölgenin İngiliz mandaterliğine geçmesiyle birlikte İngiliz valinin yardımcısı olmuştur. Fakat kısa süre sonra görevini bırakmıştır. Filistinliler tarafından başlatılan halk hareketlerine katılmıştır. Filistin'in ilk siyasi teşkilatı olarak bilinen en-Nadil-Arabi'nin başkanı olma görevini üstlenmiştir. King-Crane karşıtı gösterilere katılarak öne çıkmıştır. 1921 yılında müftülük görevine, abisinin vefatı üzerine gelmiştir. Aynı zamanda Filistin İslam Kongresi'nin başkanlığını da yapmıştır. Bkz. Velid el-Arid, "*Emin el-Hüseyni*", *Türkiye Diyanet Vakfi İslam Ansiklopedisi (DİA),* 2010, s. 116-117. Özmen, "Dini ve Hukuki Perspektife Göre Geçmişten Günümüze Kudüs'ün Önemi", *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, C.IV, S.1, 2018, s. 53-54.

II. BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE ORTADOĞU (1923-1950)

2.1 Türk Dış Politikasının Temel Esasları

2.1.1 İç ve Dış Faktörler

Ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte iç ve dış politika birbirinden ayrılmıştır. Bu ayrımın amacı; ulusların kendi içlerinde gerçekleşen olay ve olguları ulusların aralarında gerçekleşenlerden arındırmaktır. Aynı zamanda bu arındırma işlemi gerçekleştiğinde ulusların kendi içerisinde bir kimlik oluştuğu görülmektedir. Bu kimlik ile uluslar, arda kalan ulus sisteminden koparak bağımsızlık kazanmaktadırlar. Dış politika; belirlenen sınırlar dışında uygulanan, sistemdeki sorunlara devletin amaç ve hedefleri çerçevesinden bakmaktadır. Dış politikadaki işbirliği ve yaptırım gücü, güçlü değilken iç politikada devlet kural koyucu olması bakımından güç sahibidir. [139]

Türkiye'nin iç ve dış politikasının oluşum unsurları ve takip edilecek politika Mustafa Kemal Atatürk tarafından açıklanmıştır. Politika çizgisinin ulusal bir yapılanmanın oluşturulmasıyla meydana geleceğini, bağımsızlığın ise ekonomik bağımsızlığa dayandığını

[139] Ali Balcı, "Dış Politika: Yeni Bir Kavramsallaştırma Bağlamında Egemenlik Mitinin Analizi", *Uluslararası İlişkiler*, C.VII, S.28, 2011, s. 6-7. Tayyar Arı, *Uluslar arası İlişkiler ve Dış Politika*, Marmara Kitap Merkezi, Bursa, 2009. s. 64-65.

vurgulamıştır. Devletin kendi içerisinde gücünü oluşturmasını, gelişen dünya düzeninin takip edilip devletin bu düzene göre şekillendirilmesi üzerinde durmuştur. Barış iç ve dış politikanın temel taşı olarak zemine oturtulmuştur. Devletin gücü ve yapısı göz önüne alınarak geliştirilen politikaların başarı sağlayacağını vurgulayan Atatürk, ulus devletin oluşumunu ise bir diğer unsur olarak görmüştür.[140] Başarılı bir dış politikanın meydana getirilmesini, iç politikada sağlanan güce bağlı olduğunun vurgulandığı dış politika anlayışı, farklı sosyal unsurlardan olanların güçlü bir devlet oluşturamayacağı görüşü üzerine temellendirilmiştir. Milletin, milli sınırları içerisinde güç oluşturması ve varlığını kendi gücü çerçevesinde korumasına binaen milli bir siyaset izlenmesi öngörülmüştür. Bu yolda ise belirlenen siyasetin temeline dostluk ve barışın hâkim olması 1923-1950 yılları arasında da devam eden dış politika çizgisidir.[141]

Dış politika çizgisine bakıldığında Türkiye'nin stratejik konumunun avantajları kullanılmıştır. Bu sistem dış politikanın gelişimi ve başarısının temelini oluşturmaktadır.[142] Politik hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla devletlerarası ilişkilerin korunmasına önem verilmiştir. Bu durumun örneklerinden biri ABD olmuştur. Los Angeles'da yaşanan deprem sonrası Mustafa Kemal Atatürk, Amerika Devlet Başkanı Franklin D. Roosevelt'e* yaşanan olaylardan dolayı üzgünlüğünü anlatan bir yazı yazmıştır. Kısa süre sonra Cumhuriyet'in onuncu yılına binaen Roosevelt gönderdiği mesajda dostluk vurgusu yapmıştır. Karşılıklı iletilen mesajlar ve Atatürk'ün " *…Türk milleti, daha çok evvel aydınlanan müttehid Amerika milletlerine ve onların kudretli reisine karşı hadsiz (sınırsız) bir sevgi ve cazibe hissetmektedir…*"[143] sözleri iki devlet arasındaki oluşan pozitif yöndeki siyaseti kanıtlar niteliktedir.

Türkiye'nin yeni kurulan bir devlet olarak güç kazanmaya çalıştığı dönemde dünyanın en büyük krizi olarak bilinen 1929 Ekonomik Bunalımı yaşanmıştır. Buhran, ABD'de başlamış, New York borsasının çöküşüyle birlikte, hisse sahiplerinin senet satma yarışına

---

[140] Birten Çelik,"Cumhuriyet ve Dış Politika: Birlikte Yaşama ve Barış Kültürü",*Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları*, C.I, S.1, Ankara 2009, s. 108.
[141] Sandıklı,*a.g.e.*,s. 104.
[142] Sandıklı,*a.g.e.*,s. 95.
[143] *Franklin D. Roosevelt: ABD'nin New York eyaletinde bulunan zenginlikleri ile bilinen Roosevelt ailesinin ferdi olarak dünyaya gelmiştir. 1921 yılındaki çocuk felci salgınında kendisi de etkilenmiş, felç kalmıştır. I.Dünya Savaşı yıllarında Deniz Kuvvetleri'ne bağlı olarak görev yapmıştır. II. Dünya Savaşı'nda ise başkanlık görevini icra etmiştir. ABD'nin savaşa tarafsız kalma politikasını takip ettirmiştir. Fakat Japonya tarafından yapılan Pearl Harbor baskını ile bu tarafsızlığın bozulması kararını almıştır. Roosevelt, ABD tarihi boyunda dört kez başkan seçilerek, en fazla başkanlık yapan kişi unvanına sahiptir. Bkz. "http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=4209" (Erişim Tarihi: Eylül 2020, 21:54.)
Berna Türkdoğan, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s. 291-292.

girmesiyle kriz büyümüş ve tüm dünyayı kısa sürede etkisi altına almıştır. Bankalar, sanayiler ve ticari işletmeler krizde en büyük paya sahip olan kurumlardır. Türkiye de payına düşeni almıştır. Fakat sanayide ileri seviyede olmamasından dolayı etkilenme, diğer devletlere nazaran daha az olmuştur. Tarımda artış devam etmiştir. Buna rağmen ekonomide belirgin bir kriz dönemi yaşanmış, bu dönem içerisinde memur maaşlarında indirim yapılması kararlaştırılmıştır. Buhranın dünyada yarattığı etki II. Dünya Savaşı'na kadar sürmüştür. Krizi önlemek adına dünyadaki finansal düzenin sağlanması için Uluslararası Para Fonu (IMF) kurulmuştur.[144]

ABD, kriz sonrasında da ekonomik ve siyasi olarak giderek güç kazanmaya devam etmiştir. Siyasi sistemde de etkin olarak rol alması Türkiye'nin ABD ile yakınlaşma çabalarının artmasına neden olmuştur. Aynı zamanda Türkiye'nin dış politika yöneliminin arka planında ABD ile ilişkilerinin etkisi yadsınamayacak ölçüde belirgindir. Türk-Amerikan ilişkileri için ilk etkileşim ve ilk kırılma noktası olarak Lozan Konferansı* görülebilir. Konferansın akabinde Türkiye'nin kapitülasyonları kaldırması ve buna binaen Amerikalılar tarafından protestolar yapılması, Türkiye'nin en geç Amerika tarafından tanınmasına neden olmuştur. Duruma ek olarak Ermeni meselesinde, Amerika'nın Ermeni yanlısı tutumu ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. Gerginliği azaltan ise II. Dünya Savaşı'dır. Savaş, ilişkilerin seyrini değiştirmiştir. İlişkilerde Amerika'nın menfaatlerini korumak ön plana çıkmıştır. Türkiye'nin herhangi bir kazanım sağlamadığı görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti tarihi içerisinde ilk ayrıcalık 1939 yılında Amerika'ya verilmiştir.1945 yılında ise karşılıklı yardım anlaşması**imzalanmıştır. Borç temin etme ve kiralamayla ilgili yapılan anlaşmada Türkiye yeniden bir kazanım elde edememiştir. Yalnızca Amerika menfaatleri üzerine odaklanıldığı görülmektedir.[145]

---

[144] Nihat Işık, Erhan Duman, "1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.II, S.1, 2012, s. 74.
Abdülkadir Buluş, Esra Kabaklarlı, "1929 Ekonomik Buhranı İle Son Dönem Global Krizin Karşılaştırılması", *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C.I, S.19, s. 2-3.

[145] *Lozan Konferansı: Osmanlı Devleti'nin I.Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılmasının ardından İtilaf Devletleri ile Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmanın, Osmanlı'nın sonu olduğu maddelerin ağırlığı ile anlaşılmıştır. İtilafların Anadolu topraklarında hâkimiyet kurma girişimleri halk ayaklanmasına neden olmuştur. Ayaklanmanın silahlı direniş halini almasıyla işgal güçleri bertaraf edilmiştir. Galibiyet sonrasında ilk Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayı barış antlaşması ile taçlandırma girişimleri Lozan Konferansı'nın toplanmasını sağlamıştır. İsmet İnönü heyet başkanı olarak görevlendirilmiştir. Türkiye'nin amacı; Türk Devleti'nin bağımsızlık ve egemenliğini tanıtmaktır. Kapitülasyonların kaldırılması, Ermeni Devleti'nin kurulmasını engellemek, savaş tazminatı gibi konular görüşülmüştür. Konferans oldukça uzun zaman almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hakan Uzun, "Türk Heyeti'nin Lozan'a Gidişi ve Lozan Konferansı Öncesinde Avrupa'daki Faaliyetleri (5 Kasım 1922-20 Kasım 1922)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* S.53, s. 330-335. **Türkiye ve ABD arasında 1945 yılında "Karşılıklı Yardım Anlaşması"

Anlaşılacağı üzere oluşturulacak dış politika, uluslararası sistemde meydana gelen siyasi olay ve durumlardan etkilenmektedir. II. Dünya Savaşı öncesinde ülkelerin iç ve dış siyasetleri, Türkiye'nin yalnızca iç politikasını değil, dış politikasını da etkilemiştir. Türkiye'ye komşu olan devletlerde güçlenen faşist rejimler ve akabinde gelişen Nazi tehdidi, Türkiye'yi yeni yapılanmaya ve milli sınırlarını güvence altına almaya itmiştir. Türkiye, sınır güvenliğini sağlamak amacıyla 1935 yılına kadar komşu devletler ile dostluk ve tarafsızlık anlaşmaları imzalamış, gelecek olan tehditlere karşı önlemler almıştır.[146] Dış politikada 1929 ekonomik krizi* de belirleyici olmuştur. I. Dünya savaşının yıkıcı etkileri henüz bertaraf edilememiştir. Kısa süre sonra tüm dünyayı etkileyen kriz yaşanmıştır. Bu durum savaş sonrasında var olan durumu korumak isteyen devletler ve yeniden düzenlemeye gidilmesine taraftar olanlar üzerinde bir baskıya yol açmıştır. Atatürk'ün barış odaklı politikasının bir sonucu olarak Türkiye mevcut düzenin korunması taraftarı olan devletler içerisinde yer almıştır.[147]

I.Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan güvenlik arayışı, Türkiye'nin statükosunu koruma arzusundan kaynaklanmıştır. Bu durumun uzantısı olarak batıcılık çevresinde gelişen bir dış politika doğmuştur. Savaş ertesinde belirlenen sınırların muhafazası ve batıcılık, savaş sonrasındaki Türk dış politikasının özellikleridir. Bu özelliklerin getirisi ise, Ortadoğu ile Türkiye'nin karşılıklı uzaklaşması olmuştur.[148] Fakat batılı devletlerin İslam devletlerini sömürgelerinde tutması, Cumhuriyet döneminde İslam devletleriyle ilk ilişkilerin kurulmasını sağlamıştır.[149] İran, Irak, Afganistan ve Türkiye arasında gelişme gösteren ilişkiler belli olaylara dayanmaktadır. Özellikle Doğu Anadolu'da Kürt isyanı, İran, Irak ve Türkiye ilişkilerinin seyrini etkilemiştir. İsyanın bastırılmasında Türkiye'nin yanında yer alınması ve

---

imzalanmıştır. Anlaşmada geçen karşılıklı kelimesine karşı yalnızca ABD menfaatlerini korumaya yöneliktir. Anlaşmanın ikinci maddesinin içeriği bunu kanıtlamaktadır. İkinci maddede: "T.C Hükümeti sağlamakla görevli olduğu hizmetleri kolaylıkları ya da bilgileri ABD'ye teslim edecektir." yazmaktadır Bkz. https://www.medyasiyaset.com/abd-turkiye-antlasmalari/ (Erişim Tarihi: Ağustos 2020-21:36). A.Rıza İzgi, *Hangi Ortaklık,* IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 56-57.

[146] Corry Gutsttadt, *Türkiye, Yahudiler ve Holokost*, Çev. Atilla Dirim, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 115.

[147] 29 Ekim 1929 yılında yaşanan ekonomik kriz üzerinde borsanın çöküşü, bankaların iflas etmesi ve ABD tarafından Avrupa devletlerine karşı uygulanan ekonomi politikaları etkili olmuştur. Türkiye bu krizden; dış ödemelerde açıkların olması, Türk parasının değer kaybetmesi, tarım topraklarının sınırlandırılması, ithalatta azalma olarak etkilenmiştir. Fakat dünya genelinde bakıldığında Türkiye'nin etkilenme durumu daha azdır. Çünkü Türkiye dönem itibariyle dünya ticaretinde etkin değildir. Bkz. Erhan Duman, Nihat Işık, "1929 Ekonomik Buhranı ve ve 2008 Küresel Kriz'inin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri*", Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* C.II, S.1, 2012, s. 81. Sandıklı, *a.g.e.,* s.91.

[148] İdris Demir, *Türkiye'nin Dış Politikası,* Dora Yayınları, Bursa, 2014, s. 115-116.

[149] Sandıklı*, a.g.e*., s.93.

İran-Irak dolaylarına kaçan isyancıların engellenmesinin sağlanması ilişkilerin temelini oluşturmuştur.[150]

2.1.2 II. Dünya Savaşı ve Türk Dış Politikasına Etkileri

Savaşlar mali, iktisadi, siyasi ve sosyal durumlar gibi toplumun her alanına etki etmektedir. Yaşanan II. Dünya Savaşı ise bu dönemin belirleyicisi olmuştur.[151] I. Dünya Savaşı'ndan sonra çözümlenemeyen sorunlar katlanarak artmıştır. İki savaş arası dönem, savaş hazırlığı belirtileri göstermiştir. Almanya, Versay Antlaşması'nın* sebep olduğu baskıdan kurtulmak istemiştir. İtalya sömürge politikasını gerçekleştirme niyetini devam ettirmiştir. Japonya da yayılma politikasını bırakmamıştır. Tüm bu sebepler, devletleri ekonomik milliyetçiliğe* ve yeni bir savaşa yöneltmiştir.[152]

İtalya ve Almanya, I.Dünya Savaşı sonrasında sosyalist faaliyetleri bertaraf etmek için uğraşmıştır. Aynı zamanda faşist teşkilatlanmalar da meydana gelmiştir. Almanya'da Alman Nasyonel Sosyalist İşçi partisi Adolf Hitler* ile öne çıkmıştır. İtalya'da ise Benito Mussolini* tarafından kurulan Nasyonel Faşist Parti vardır. İki tarafta da milliyetçilik, bireysel hak ve özgürlüklerden önemli tutulmuştur. Aynı zamanda Almanya kısa süre sonra harekete geçmiştir. Hitler'in 1934 yılı itibariyle yönetimi bütünüyle ele geçirmesi sonrasında faaliyetlerine başlamıştır. İlk olarak Versay Antlaşması ile silahtan arındırılan Ren Bölgesi'ne asker sevkiyatı gerçekleştirmiştir. Ardından Avusturya ile Almanya'nın birleşmesini sağlamıştır.[153]

---

[150] Sandıklı**,** *a.g.e.,* s.93.
[151] İzgi**,** *a.g.e.,*s.59.
[152] *Versailles Antlaşması: I. Dünya Savaşı sonrasında Almanya ve müttefik devletler arasında imzalanmıştır. Almanya yenilen devlet olması dolayısıyla antlaşmanın ağır hükümlerini kabul etmek zorunda kalmıştır. 440 maddeden oluşan antlaşmada Belçika'nın tarafsızlığının kaldırılması, Ren bölgesinin askerden arındırılması, Almanya'nın Avusturya ile birleşmeyeceğini taahhüt etmesi gibi ağır siyasi hükümler bulunmaktadır. Ek olarak Almanya denizaşırı sömürgelerinden tümüyle vazgeçmek zorunda bırakılmıştır ve bu sömürgelerde manda sistemi devreye girmiştir. Deniz ve kara ordusuna sınırlama getirilmiş olup savaş tazminatı da alınmıştır. Bkz. Armaoğlu, "*20.yy Siyasi Tarihi*", s. 146-147.
Ekonomik milliyetçilik: Bir ülkenin kendi içerisinde iktisadi kontrolünü sağlayarak, emek ve sermayesini korumasıdır. Ulusal ekonomiyi yükseltme çabasıyla birlikte yerli malı ve yerel şirketlerin kalkınması sağlanır. Hüseyin Emiroğlu, "II. Dünya Savaşı'na Giden Süreçte Küresel ve Bölgesel Aktör-Devlet Davranışlarının Çözümlenmesi", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* C.I, S.14, s. 75-80.
[153] *Adolf Hitler: Avusturya'da doğmuştur. I. Dünya savaşında görev almıştır. Savaş sonrasında siyasetle uğraşmaya başlamıştır. Temel düşünceleri arasında; antikomünizm, antisemitizm yer almaktadır. Almanya'da 1923 yılında iktidarı ele geçirmek amacıyla yaptığı darbeyle başarısız olmuş ve hapse atılmıştır. Fakat hapiste kaldığı sürede adı daha fazla duyulmuş ve siyasi olarak öne çıkan isimlerden biri olmuştur. "Mein Kampf (Kavgam) adlı eserini hapiste olduğu süre zarfında yazmıştır. Eserde düşünce yapısı, inancının temeli

Almanya'nın bu hamlelerine karşı İngiltere ve Fransa tarafından herhangi bir tepki gösterilmemesi, Sovyetler Birliği'nde şüphe uyandırmıştır. Almanya'nın Sovyetlere yöneltildiğini düşünmüşlerdir. Buna karşılık Almanya ile Saldırmazlık Paktı imzalayarak sorundan kurtulmaya çalışmışlardır. Bu pakt dolaylı olarak Türkiye'yi de ilgilendirmektedir. Sovyetler ile ilişkilerini keserek İngiltere'ye mi yakınlaşmalı yoksa İngiltere ve Sovyetler ile ortak ilişki kurma yoluna mı gitmeli düşüncesi içerisinde kalınmıştır. İngiltere-Sovyetler ile bağlaşma antlaşması imzalamayı tercih etmiştir. Bunun için harekete geçtiğinde ise Sovyetlerin boğazlar ile ilgili kabullenilmeyecek istekleriyle karşılaşmıştır. Sonucunda İngiltere ve Fransa'ya yönelmiş olup bu devletlerle ittifak imzalanmıştır.[154]

Almanya çevresinde bulunan ülkeleri işgal etmeye başlamıştır. Polonya da bu ülkelerden biridir. İngiltere ve Fransa Polonya'nın işgaline tepkisiz kalmamıştır. Almanya'ya ültimatom verilmiştir. Almanya'dan herhangi bir geri dönüş alamamaları, savaş ilan etmelerine neden olmuştur. Fakat Almanya işgalleri daha da genişletmiş olup Belçika ve Hollanda'yı da almıştır ve son olarak Paris'i de ele geçirip orada Vichy Hükümeti'ni kurmuştur. Savaşın safları ise kısa süre sonra belli olmuştur. Mihver Devletler: Almanya, Japonya, İtalya gibi yayılmacı ve I.Dünya Savaşı sonrasında istediğini alamayan devletlerden oluşmuştur. Müttefik devletler ise; SSCB, ABD, İngiltere, Fransa, Çin gibi I.Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan düzenin korunmasını isteyen devletlerdir.[155]

Türkiye'de Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün savaşa karşı tutumu tarafsız kalmak, görünüşte İngiliz taraftarı olmak, fakat Alman-Türk ticari ilişkilerini devam ettirmek ve en önemlisi Sovyetlere karşı bir güç elde etmekten oluşmaktadır.[156]

---

anlaşılmakta olup aynı zamanda Yahudilere karşı olan nefretini dile getirmiştir. II. Dünya Savaşı'nın en etkili isimlerinden biridir. İnanç ve amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla attığı adımlar savaşın başlamasının sebepleri arasında yer almaktadır.

**Benito Mussolini: Nasyonel Faşist Partisi lideridir. Partinin arka planında "Kara Gömlekliler" olarak bilinen ve partiye destek sağlayan teşkilatlanma bulunmaktaydı. Kara Gömlekliler, Mussolini'yi desteklemiştir. Bu destek ile Mussolini radikal adımlar atmıştır. Örneğin; İtalya'da var olan anayasal yönetimi bertaraf ederek faşizme dayalı yönetim kurmuştur. Bkz. Donald Sommerville, *II.Dünya Savaşı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 16-20.

[154] Mücahit Özçelik, "II. Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.II, S.29, s. 256-257.

[155] Nesrin Sarıahmetoğlu, İlyas Kemaloğlu, "II. Dünya Savaşı ve Türk Dünyası", Ed. Vahdettin Engin, *II. Dünya Savaşı ve Türkiye*, TDBB Yayınları, İstanbul, 2016, s. 247-249.

[156] Dar bir kadro ile kararlaştırılan dış politika hamleleri; parti, parlamento, Bakanlar Kurulu gibi dayanaklara sahip olarak eyleme dönüştürülmüştür. İnönü dönemi bir dünya savaşı ardından soğuk savaşa geçişin olduğu, uluslar arası düzenin sağlanmadığı ve gerginliğin devam ettiği dönemdir. Dış politika ise bu siyasi düzlemde en çok üzerinde durulan taraf olması bakımından İnönü'nün kitle haberleşme araçları, basın, diplomatik yazışmalar üzerinde bir hâkimiyet kurmasına neden olmuştur. Bu durum bilgiye ilk ulaşma isteğinden kaynaklanmıştır. Bkz. Edward Weisband, *2.Dünya Savaşı ve Türkiye,* Çev. M.A. Kayabağ, Örgen Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 576-577. Çakmak, *a.g.e.*, s. 27-28.

ABD'nin savaş öncesi tavrı, yalnızlık politikası olarak adlandırılmıştır. Fakat II. Dünya savaşı bu politikanın değişimini sağlayarak uluslararası düzende aktif rol oynamaya başlamasına neden olmuştur. ABD, liberal devletlerin öncülüğünü üstlenerek diğer bir süper güç olan SSCB'nin üstünlüğünü bertaraf etmeyi amaç edinmiştir. Sovyetler Birliği'nin özellikle Türkiye'ye yönelik 1925 Dostluk Antlaşmasını yenilememesi, savaş sonrası toprak talebi gibi istekleri ABD ve Türkiye arasında ilişkilerin ilk zeminini teşkil etmektedir. SSCB karşısında mali ve askeri yönden güçlü bir Türkiye bulunması, ABD'nin uzun vadeli menfaatlerini gerçekleştirmesi kapsamından çıkar ilişkisinin getirisi olarak düşünülebilir. İsmet İnönü: " *Eğer Rusya gelip aramızdaki anlaşmazlıkları olumlu biçimde çözme teklifinde bulunsa bile ben, Türk siyasetinin Amerikan siyasetiyle el ele gitmesi taraftarıyım."*[157] demiştir.

Tarafsız bir politika takip etmeyi tercih eden ABD, 1940 yılında İngiltere'nin yardım talebi karşısında politikasını değiştirmiştir. Değişimin ilk sinyallerini Franklin Roosevelt vermiştir. Fakat değişimin asıl sebebi olarak İngiliz talebi görülmemektedir. Japonya'nın Uzak Doğu ve Çin'de uyguladığı yayılma politikası etkili olmuştur. İki devlet arasında gerginliği alevlendiren Japonya olmuştur. Japonlar, 1941 yılında Amerika'nın Hawaii'deki Pearl Harbor hava üssünü bombalamasıyla resmen savaş ilan etmiştir. ABD ise müttefik devletler arasında yerini almıştır. Savaşın şiddetini arttırdığı dönemde ABD Başkanı Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Churchill'in görüşmeleri sonucunda Atlantik Bildirisi* yayınlanmıştır. Bu bildiri Birleşmiş Milletler kuruluşunun ilk halini temsil etmektedir.[158]

Türkiye ise tarafsızlık politikasına devam etmiştir. Fakat bu politika zaman zaman baltalanmıştır. Refah Faciası olarak bilinen, 1941 yılında meydana gelen olay bunun en önemli göstergelerindendir. İngiltere'den alınan denizaltıları teslim almak amacıyla yola çıkan Refah Şilebi, hangi ülkeye ait olduğu saptanamayan bir denizaltı tarafından batırılmıştır. Aynı zamanda savaşa girmemek, savaştan etkilenmemek manasına gelmemektedir. Dünyayı kuşatan savaşa karşı yapılan hazırlıklar ekonomiyi de etkilemiştir. Savaşta bulunan devletlerle kurulan etkileşim de Türkiye'yi kısmen zora sokmuştur. 1943 yılında Churchill ve İnönü arasında gerçekleşen Adana Görüşmesi öneme haizdir. Churchil, Alman tehlikesinin ortadan

[157] İzgi,*a.g.e.,*s.59.

[158] *Atlantik Bildirisi, II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği süre içerisinde Churchill ve Roosevelt gidişat ile ilgili bes gün süren görüşme yapmışlardır. 14 Ağustos 1941 tarihinde ise ortak bildiri yayınlama kararı almışlardır. Bildiri ile ABD tarafsızlığını terk ettiğini de göstermiştir. İçeriğinde savaş sonrasında kurulacak düzenden bahsedilmektedir: toprak kazanılmasının engellenmesi, ulusların kendi geleceklerini belirleme hakları, işbirliği sağlanması ve refah düzeyinin arttırılması gibi önemli maddeler içermektedir. Bkz. Naim Arıkanoğlu, "Anarşik Düzenden Uluslararası Topluma Doğru Yol Alan Dünyada Birleşmiş Milletlerin Rolü", *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* C.II, S.1, s. 174-175

kalktığını belirterek, Romanya'da bulunan kuyuların tahribi için Türk hava üssünün kullanılmasını talep etmiştir. Türkiye askeri teçhizat teminini şart koşmuştur. Görüşmeler sonucunda İngiltere ve ABD'nin Türkiye'ye yardım hazırlığında olduğu belirtilmiştir.[159]

Savaşın devam ettiği sırada Türkiye'de gerçekleşen ve yankıları uzun süre devam eden olaylardan biri Struma Faciası'dır. Nazi Almanya'sındaki yönetime benzer uygulamalara sahip olan Romanya Krallığı'nda antisemitist olaylar cereyan etmiştir. Orada bulunan Yahudiler, Filistin'e göç etmenin yollarını aramışlardır. Türkiye ise transit geçiş alanı olarak rol oynamıştır. İlk geçişler Karadeniz üzerinden donanımsız, küçük motorlar ile yapılmıştır. Kısa süre sonra konforlu ve lüks olarak lanse edilen, yolcu taşıma kapasitesinin fazla olduğu Struma Gemisi ortaya çıkmıştır. 800 kişiye yakın Yahudi'nin Filistin'e bu gemiyle götürülebileceği söylenmiştir. Aslında yalnızca 8 tuvalet ve 4 banyoya sahip olan gemi hayvan taşımacılığı için kullanılmaktadır. Yolculuk başladıktan kısa süre sonra ilk arızayı Köstence'de veren gemi, ikinci arızasını Türk mayın bölgesinde yapmıştır. Gemi, Sarayburnu'na demir atmış, tamir edilmesine rağmen 72 gün boyunca orada kalmıştır. Gemideki vatandaşların İstanbul'a yerleşme düşüncelerinden dolayı inişlerine izin verilmemiştir. Türkiye ise geminin Şile'ye çekilmesi emrini vermiştir. Aynı zamanlarda ise orak ve çekicin olmadığı tüm gemilerin vurulmasının emredilmesiyle Rus donanması tarafından denizaltıyla vurulmuştur. Olaydan yalnızca bir kişi sağ kurtulmuştur.[160]

Türkiye yaşanan bu elzem olay sonrasında toprakları üzerinden transit geçiş yapılırken dikkatli olmuş, katı kurallar koymuştur. Romanya'daki Yahudilerin Filistin'e göçleri devam etmiştir. Bu geçişle ilgili karaya ayak basmamaları kesin olarak belirtilmiş, İçişleri Bakanlığı bu konuda uyarılmıştır. Bu hususta geçiş yapan Yahudilere uygulanan kuralların dünya kamuoyunda farklı şekillerde lanse edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü Türkiye, Yahudilerin olduğu gemilerin geçişlerine ve toprakları üzerinde yapılan transit geçişleri hiçbir zaman durdurmamıştır. Zaman zaman Türk bandıralı gemilerin dahi Yahudi göçmenleri taşıdıkları saptanmıştır.[161]

Türkiye'nin bu süre zarfında yürüttüğü dış politikasında önem arz eden diğer görüşme; Kahire Konferansı'dır. Konferansa İnönü, Churchill ve Roosevelt iştirak etmiştir. Roosevelt, Türkiye'nin Almanya'ya karşı savaşa katılmasını istemiş ve savaş bitiminde oluşturulacak

[159] Sarıahmetoğluv.d., s. 250-251.
[160] Emre Kayakıran, *Hitler'in Yahudi Soykırımı ve Struma Faciası*, Gazi Osman Paşa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2019, s. 6-8.
[161] Tahir Kodal, "Türk Arşiv Belgelerine Göre II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye Üzerinden Filistin'e Yahudi Göçleri", *Atatürk Dergisi*, C.V, S.3, 2017, s. 1920-1924.

barış düzeninde yer almasının buna bağlı olduğunu vurgulamıştır. Türkiye'nin SSCB ile ilgili duyduğu endişelerin ise savaşa girdiğinde sonlanacağı söylenmiştir. İngiltere ve ABD'nin amacı; Türkiye üzerinden Balkanlara geçerek Sovyetlerin Balkanlara yerleşmesini önlemektir. Konferansın sonucunda prensipte Türkiye'nin savaşa katılacağı onaylanmıştır. Silah yardımı yeniden şart koşulmuştur. Kısa süre sonra Türkiye'ye heyet gönderilmiştir. Heyet, Türkiye'nin isteklerini ağır bulmuştur. İngiltere ise yardım sevkiyatını durdurmuştur. [162]

ABD, İngiltere ve SSCB savaş sürecinde İran petrollerine yönelmiştir. Bu yönelim çıkar çatışmalarına neden olmuştur. Kısa süre sonra ise savaşın ardından gerçekleştirilecek BM üyeliğine Almanya ve Japonya'ya savaş eden ülkelerin katılabileceği maddesi Türkiye'nin savaşa girmesini sağlamıştır (23 Şubat 1945). Sovyetler, Türkiye'nin girişini gecikmiş bir hamle olarak değerlendirmiştir. Aynı zamanda Romanya ve Bulgaristan'ı işgal ederek de Türkiye'nin çevresini kuşatmaya başlamıştır. Türkiye'ye karşı hamlelerini çoğaltan Sovyetler Birliği, Dışişleri Bakanı Molotov aracılığıyla Selim Sarper'e nota vermiştir. 1925 yılında imzalanan Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması iptal edilmiştir. Boğazlarda üst ve Doğu Anadolu'da toprak talepleriyle Türkiye zor bir döneme girmiştir. Sovyet tehditlerine karşı İngiltere; Türkiye'nin yanında olacağını belirtmiştir. Fakat ABD tarafından Sovyet-ABD işbirliği düşünüldüğünden dolayı sessiz kalmıştır. [163] SSCB'nin Türkiye üzerindeki emelleri ve istekleri üzerinde yoğunlaşması üzerine İngiltere ve ABD'den beklediği desteği görememesi 22 Mart 1945'de Arap Birliği Paktına* destek vermesine neden olmuştur.[164]

Uluslararası sistemde politika değişikliği ve yönelim farklılığının ortaya çıktığı savaş sonrası dönemde Türkiye'yi etkileyen ana unsur; askeri ve toprak istemiyle baskı oluşturan Sovyetlerden kaynaklanmaktadır. Bağlantısızlık hareketinin ortaya çıkmadığı dönemde Türkiye bu hareketin prensiplerini uygulamış fakat savaş, değişimi beraberinde getirmiştir. Batılı tarafta yer alma isteği bir süper güç tarafından baskının oluşmasıyla başlamıştır ve bu

[162] Tuğrul Otaç, "II. Dünya Savaşı'nda Müttefik Konferansları ve Türkiye için Önemi*", Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi,* C.I, S.1, 2019, s. 112-114.
[163] Kaan Kutlu Ataç, "2. Dünya Savaşı Sonrası Sovyet Tehdidi ve Türkiye", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,* C.XIII, S. 21, 2017, s. 192-196.
[164] *İngiltere ve diğer batılı devletler tarafından Araplara verilen sözlerin gerçekleşmemesi, Ortadoğu bölgesinin genelinde manda yönetimlerinin oluşturulması Arap milliyetçiliğinin yönünü değiştirmiştir. 1944'de Mısır vasıtasıyla konferans düzenleme kararı alınmıştır. Konferansa bölgedeki diğer Arap devletleri çağırılmıştır. İskenderiye'de toplanan konferans Mısır, Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan, Yemen ve Filistinliler arasından temsilciler iştirak etmiştir. Böylece 1945 yılında resmi manada kurulması öngörülen Arap Ligi'nin temeli atılmıştır. Bkz. Cansel Poyraz Akyol, "Arap Devletleri Ligi, Orta Doğu ve Bölge Devletleri Üzerindeki Etkisi, *Akademik Bakış*, C.XI, S.21, 2017, s. 279. Oran**,** *a.g.e.,* s. 616.

istek Türk dış politikacıları tarafından askeri düzenin çağdaş seviyeye ulaşması ve devrimlerin getirdiği çağdaşlık boyutundan da kaynaklanmaktadır.[165]

2.1.3 Soğuk Savaş

II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte beklenilen barış sağlanamamıştır. Savaş sonrasındaki on beş yıl barış umutla beklenilmiştir. Fakat savaşın tekrarlanma olasılığı, barış sağlanması umudundan daha yakın bir ihtimal olarak görülmüştür. Uluslararasındaki politikaların yapısal değişimleri bu dönemin en önemli noktasıdır. ABD ve SSCB arasındaki gerginlik ülkelerin politikalarında değişime neden olmuştur. ABD, Monreo Doktrini'yi* bırakarak dünya devleti olarak sahnede yerini almıştır. Almanya, Japonya ve İtalya savaşın mağlubiyetini üzerlerinden atmak için uğraşmışlardır. İngiltere ve Fransa geri planda kalmıştır. SSCB, teknolojik açıdan kendini geliştirmeye çabalamış olup milletlerarasına yeni bir kavram belirmesine neden olmuştur. Doktrin ve ideoloji olan bu kavramlar devletlerarasındaki mücadelenin şeklini değiştirmiştir.[166]

Türkiye ise II. Dünya Savaşı sonrasında SSCB ile ilişkilerinin bozulmasından dolayı sorunlar yaşamıştır. Josef Stalin, Türkiye'nin geç kalınmış bir savaş ilanında bulunduğu görüşünde ısrarcı olmuştur. Roosevelt ve Churchill bu fikre katılmamışlardır. Sovyetlerin Türkiye'den istekleri, Türkiye'nin endişesini arttırmıştır. Sovyet gemilerinin boğazlardan serbest geçiş isteğinin Truman tarafından olumlu karşılanması Türkiye'yi yalnızlığa itmiştir. Kısa süre sonra SSCB'nin Balkanlar ve Doğu Avrupa'da yayılmacı tavrını arttırmasıyla ABD, Türkiye tarafında olmaya başlamıştır.[167]

Truman, Sovyetlerin Türkiye'ye karşı yaklaşımlarını bir süre takip etmiştir. Aynı zamanda Sovyetlerin attığı adımların, ABD'yi olumsuz şekilde etkilediği kanısına da varmıştır. Truman ince diplomatik mesajlar ile Türkiye'nin yanında olduğunu belli etmeye

---

[165] Mehmet Gök, "Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikasının İç ve Dış Kaynakları", *Atatürk Türkiye'sinde Dış Politika Sempozyumu (1923-1983),* 24 Ekim 1983, s.55.

[166] 1823 yılında Başkan James Monreo tarafından ilan edilmiştir. Temel amacı Avrupa devletleri ve Amerika'nın birbirinden ayrılmasıdır. Avrupa, Amerika'nın gözünde karmaşıklığın hüküm sürdüğü yer olarak görülmüştür. ABD'de bulunan Avrupalı sömürgecilerden arınmak istenilmiştir. Çıkması muhtemel savaşlardan bu doktrin ile ABD'nin uzak kalacağı anlaşılmıştır. Nitekim I.Dünya Savaşı'nda Almanya'nın tehditlerini arttırması nedeni olmasa savaşa girilmemesi kararı alınmıştır. Bu hususta ABD savaşa direk değil taraf olarak katılmıştır. Bkz. Gültekin Sümer, Amerika'nın Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü, *Uluslar arası İlişkiler*, C..V, S.19, 2008, s. 123. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 420.

[167] Mahir Küçükvatan, "Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı", *ÇTTAD*, C. XI, S.23, s. 74-76.

çalışmıştır. Örneğin; Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün naaşı 1946 yılında Missouri adlı savaş gemisiyle İstanbul'a getirilmiştir. Bu olay Türkiye'yi memnun etmiştir. Yalnızlık hissiyatından kurtulmasını sağlamıştır. ABD ise Türkiye'nin yanında yer aldığını Sovyetlere göstermiştir.[168]

Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin ABD'den aldığı yardımlar da Sovyetlere karşı oluşturulan önemli bir çizgidir. Bu bağlamda Truman Doktrini ortaya çıkmıştır. İngiltere, II. Dünya Savaşı'ndan gücünü kaybederek ayrılmıştır. Yunanistan ve Türkiye'ye yapılan yardımı keseceğini açıklamıştır. Bunun üzerine 12 Mart 1947'de ABD Başkanı Harry Truman yapmış olduğu konuşmayla kendi adıyla bilinen doktrini ortaya çıkarmıştır. Konuşmasına Yunanistan için yardımın gerekli olduğundan, orada iç karışıklık yaşanması durumunda etkilerinin büyük olacağından bahsetmiştir. Türkiye için de aynı durumun söz konusu olduğunu vurgulamıştır. Neticede iki devlete de 400 milyon dolarlık yardım yapılacağı, ihtiyaç duyulan malzemelerin temin edileceği maddeleri ortaya çıkmıştır. Belge yasa niteliği kazanmıştır. Aynı zamanda Soğuk Savaş döneminin resmi olarak başladığının ifadesidir. [169]

Marshall Planı'nın Türkiye'ye katkı sağlanmasının üzerine Türk Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, Türkiye'nin 1948 yılı dış siyasetini tanımlarken, Amerika ve İngiltere ile kurulan dostluk münasebetlerinin Batılı diğer devletler ile olan ilişkileri kuvvetlendireceğini vurgulamıştır. [170] Bu söylem Türk-Amerika ilişkilerinin önemini ve yakın ilişkinin desteklendiğini vurgularken, Amerika-İsrail bağlantısı kapsamında bakıldığında Türkiye'nin Amerika ile benzer eksenli dış politika oluşturacağı anlaşılmaktadır.

Amerika tarafından Türkiye'ye sağlanan yardımların akabinde Türk-Amerikan ilişkilerinin başlangıcı için önem arz eden 12 Temmuz 1947 tarihli antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşma aynı zamanda Türkiye'nin batı tarafında yer aldığının sembolü niteliğindedir. Antlaşma sekiz maddeden oluşmaktadır. İki maddesi tartışma yaratmıştır. İkinci maddesi; "ABD başkanının görevlendireceği "Türkiye Misyon Şefi", ABD tarafından Türkiye'ye yapılan yardımların gerekli yerlerde kullanıp kullanmadığını denetleyecek ve Türkiye tarafından rapor verilecektir." Beşinci maddesi ise, yardımlar için kamuoyu bilgilendirmesi yapılmasıdır. Dönemin Başbakanı Recep Peker, antlaşmanın gerekliliklerini açıklamış, amacın Türk egemenliğini korumak olduğunu söylemiştir. Milletvekillerinden Nihat Erim ise;

[168] Cihat Göstepe, Süleyman Seydi, "Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası", *Bilig Dergisi*, S. 72, 2015, s. 202.
[169] Coşkun Topal, "Soğuk Savaşın İlk Yıllarında Türkiye-ABD İlişkilerinde Ekonomik Yardımların Etkisi", *Sosyal Bilimler Dergisi,* s. 116-117.
[170] Akşin, *a.g.e.,* s. 15.

antlaşma maddelerinin bağımsızlığı zedeleyici olduğunu vurgulamıştır. Fakat dönemin iktidarı CHP ve muhalefeti DP nezdinde antlaşma kabul görmüştür.[171]

Türkiye bu dönemde ABD desteğini almak istemiştir. Fakat batılı devletler ile de ilişkilerini geliştirmek ve askeri destek sağlamak için uğraşmıştır. Bölgesel güvenliğini tam manasıyla temin etmeyi hedef belirlemiştir. 17 Mart 1948'de Fransa, İngiltere, Hollanda ve Lüksemburg arasında imza edilen Brüksel Antlaşması'na girmek, Türkiye için bir süre sonra asıl hedef olmuştur. Çünkü bu antlaşma üyeler arasında herhangi bir saldırıya karşı yardımlaşmayı öngörmüştür.[172]

II. Dünya Savaşı sonrasında Brüksel Antlaşması'nda yer alan Avrupa Devletleri ile ABD arasında Kuzey Atlantik Antlaşması (NATO) imzalanmıştır. ABD, Avrupa devletleri arasındaki ittifaklara dâhil olmaya başlamıştır. Sovyetlere karşı Marshall Planı ve Truman Doktrini ile önlemler aldığı sırada SSCB'nin yayılma siyasetinde artış gözlemlemiştir. Bu nedenle NATO, ABD için önemli bir oluşumdur. Antlaşmada demokrasi, hukuk, halkların bağımsızlıkları ile ilgili maddeler bulunmaktadır. Elli birinci maddedeki taraflardan birine saldırı halinde ortak hareket edileceği ve silah yardımında bulunabileceği maddesi ise kuruluşun temel nedenini ortaya koymaktadır. Uluslararası durum incelendiğinde asıl tehdidin Sovyetler olduğu bilindiğinden, antlaşmanın karşı muhatabıdır.[173]

Sovyet tehdidini en çok hisseden ülkelerden biri olan Türkiye için NATO'nun kuruluşu heyecan verici gelişmelerden biridir. NATO üyesi olmak Sovyetlere karşı zırhlanmak gibi düşünülmüştür. Çünkü Türkiye askeri anlamda yetersizdi. II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan Sovyet isteklerine tek başına karşı gelecek güce sahip değildi. Ayrıca batılılaşma isteğine karşı batılı bir ittifakta yer alması önemli bir adımdı. Diğer bir alt neden ise; ABD'nin kuruluştaki varlığıdır. ABD ile yakın ilişkilerin önemi kavranmış, NATO dönem itibariyle Türkiye için, girilmesi gereken kuruluşlardan en önemlisi olmuştur.[174]

Türkiye'nin istekli hali karşısında NATO üyesi ülkeler, belirli sınırlar içerisinde kalanların pakta dâhil olacağını söyleyerek Türkiye'yi pakt dışı tutmaya çalışmışlardır. Fakat Cezayir topraklarının kuzey kesimleri dâhil edilmesiyle Türkiye'nin engellenmeye çalışıldığı

[171] İhsan Ömer Atagenç, Nuri Gökhan Toprak, "Türk-Amerikan İlişkilerinde 12 Temmuz 1947 Antlaşması ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri", *Akademik Bakış*, C.XII, S.24, 2019, s. 97-100.
[172] Brüksel Antlaşması'nın imzalanmasının nedeni; Sovyet yayılmacılığıdır. Özellikle Çekoslavakya'nın SSCB kontrolü altına girmesi etkili olmuştur. Göktepe v.d., *a.g.m*., s. 204-205.
[173] Fulya Aksu Ereker, "Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü- NATO", *Uluslar arası İlişkiler Konseri UİK*, S.28, 2019, s. 1-2.
[174] Tarık Oğuzlu, "Nato ve Türkiye: Dönüşen İttifakın Sorgulayan Üyesi", *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi,* C.VIIII, S.34, 2012, s. 103-104.

ortaya çıkmıştır. Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, ABD Dışişleri Bakanı Acheson ile görüşmüştür. Katılma isteklerini dile getirmiştir. Görüşme Türkiye lehine sonuçlanmamıştır. ABD'nin Türkiye'ye desteği devam edeceği söylenmiştir. Fakat buna binaen antlaşma metni imzalanmasına yanaşılmamıştır. Bu dönemde iktidar olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), yoğun eleştiriye maruz kalmıştır. ABD ile yeni yollardan ittifaklara girmeye çalışılmıştır. İngiltere ve Fransa ile ittifaka dâhil edilmeye uğraşılmış, başarılamamıştır. NATO üyesi İtalya ile Akdeniz'in güvenliği için Türkiye-İtalya Dostluk, Sulh ve Adli Uzlaşma Antlaşması imzalanmıştır. Amacı; İngiltere ve ABD'nin katılımını sağlamaktır. Başarı sağlanamamıştır. NATO'ya resmi başvuru 11 Mayıs 1950'de yapılmıştır. İtalya hariç destekleyen ülke olmadığından sonuçsuz kalmıştır.[175]

Demokrat Parti'nin (DP) 14 Mayıs 1950 itibariyle iktidar olmasıyla, NATO'ya giriş için hamleler devam etmiştir. DP, NATO üyesi olamamaktan dolayı CHP'yi suçladığı için girişimlerini arttırmıştır. Sovyet hâkimiyeti altındaki Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırı girişimi sonrasında ABD öncülüğünde Kuzey Kore'ye karşı harekât başlatılmıştır. BM tarafından oluşturulan orduya Türkiye'nin destek vereceğini açıklaması, NATO'ya giriş biletini vermiştir. İngiltere ve Fransa'nın uygun bulmamasına rağmen, ABD tarafından Türkiye'nin NATO'ya alınması için adımlar atılmaya başlanmıştır. Diplomatik girişimler, İngiltere ve Fransa'nın onaylaması adına devam eden süreç uzun sürmemiştir. 20 Eylül 1951 tarihinde Ottowa'da meydana gelen Kuzey Atlantik Konseyi'nde Türkiye'nin üyeliği kabul edilmiştir.[176]

2.2. Türkiye'nin Ortadoğu Politikaları (1923-1948)

2.2.1. Ortadoğu Kavramı ve Türkiye

Ortadoğu tarihsel süreç içerisinde büyük devletlerin hâkimiyetlerini tahsis etme mücadelesi verdiği bölgedir.[177] Bölgenin Ortadoğu olarak nitelendirilmesi I.Dünya Savaşı ile başlamıştır. Bölgenin tanımlanmasında farklılıklar mevcuttur. Fakat genel bir ifadeyle; Türkiye, İran ve Mısır ülkeleri arasında var olan bölge olarak tanımlanmıştır. Bölgenin tanımı

[175] Abbas Balcı, "Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi Dönemlerinde Türkiye'nin NATO'ya Giriş Denemeleri ve Türkiye'nin NATO'ya Girişi 1945-1960", *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.13, 2009, s. 264-267.
[176] Şerafeddin Can Erdem, "Türkiye'nin NATO'ya Girişi ve Basındaki Yankıları", *I.Uluslararası Türk Kültürü ve Tarihi Sempozyumu*, 2018, s. 309-310.
[177] Mediha Akarslan, "İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Ortadoğu'da Yaşanan Olayların Arkaplanı", *2023 Dergisi*, C. IV, İstanbul 2003, s. 9

birçok kez değişikliğe uğramıştır. Bunun nedeni; batılı devletlerin bölge üzerindeki etkinlik çabaları ve zaman zaman yapmış oldukları müdahalelerdir.[178]

Bölgeyi önemli kılan birçok etmen bulunmaktadır. Örneğin; su ve kara yollarının çeşitliliği uluslararası ticarete yön vermiştir. Asya, Avrupa, Afrika kıtalarını birbirine bağlaması, petrol kaynakları ve Hıristiyan, Yahudi ve Müslümanlar nezdindeki dini yönden üstünlüğü bölgeyi önemli kılan farklı unsurlardır.[179] Coğrafya üzerindeki doğal oluşumlar ve bu oluşumlar üzerinden sağlanan avantajlar uluslararası siyasi dengeyi çoğu zaman şekillendirmektedir.[180] Bölgenin tanımlanmasında kültürel ve sosyal konularda da dikkat çekmektedir. Çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış, kentleşme sürecini başlatmış ve medeniyetlerin ilerlemesine katkı sağlamıştır.[181]

Türkiye'nin Ortadoğu bölgesindeki konumuyla ilgili ise birkaç tanım bulunmaktadır. Bu tanımlara Ortadoğu'nun bölgesel analizi çerçevesinde ulaşılmıştır. Dar ve geniş anlamı kapsamında açıklanan tanımlamada, dar anlamda bakıldığında Türkiye kuzey kısmında yer alırken İsrail ve İran'da bölgenin içinde yer almaktadır. Geniş anlamda bakıldığında ise Türkiye'yi de kapsamaktadır. Bölgenin tanımıyla ilgili kabul edilen genel görüş geniş kapsamlı düşünülen Türkiye'yi de bölge içerisinde barındıran ifadedir.[182] Alman Şarkiyatçı Udo Steinback tarafından yapılan tanımlamada da: " *Ortadoğu derken biz bütün Arap ülkelerini, Arap Birliği'ne üye olan bütün ülkeleri, İsrail'i, Türkiye'yi İran'ı, Pakistan'ı ve Afganistan'ı içine alan bir bölgeyi kastediyoruz."*[183] cümlesi ile ifade edilmektedir.

Türkiye bulunduğu konum itibariyle Asya ve Avrupa arasında bağlayıcı bir köprü vazifesi görmektedir.[184] Türkiye'nin coğrafi konumun ortaya çıkarmış olduğu özellikler komşu devletler ile olan ilişkilerini başta olmak üzere ekonomi politikalarından kültürel yapısına kadar etkilemektedir. Ülke siyasetinin belirlenmesinde ve dış politikasının şekillenmesinde de katkısı yadsınamaz ölçüdedir.[185] Jeopolitik önemin vurgulanması, özellikle Türkiye'nin coğrafi konumunun öneminin diğer devletler tarafından anlaşılması, bu

[178] Mehmet Ali Çakmak, "İki Dünya Savaşı Arasında Ortadoğu",*Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.XXIX, S.1, Ankara 2013, s. 1345.
[179] Süveyş Kanalı, Çanakkale-İstanbul Boğazları, Akdeniz Limanları, Basra Körfezi Bkz. Çakmak,*İki Dünya Savaşı Arasında Ortadoğu*, s. 1345.
[180] Akarslan, *a.g.m.,* s. 9.
[181] Mustafa Albayrak, "Türkiye'nin Ortadoğu Politikası (1920-1960)", *Ortadoğu Araştırmaları Dergisi*, C.3, s.1.
[182] Anıl Çeçen,"Ortadoğu ve Türkiye",*Jeopolitik Dergisi,* C.I, S.4, İstanbul 2002, s. 32.
[183] Akarslan*, a.g.m.,*s. 9.
[184] Nural Özkiper,"Türkiye-Ortadoğu İlişkileri",*Hava Kuvvetleri Dergisi,* , C.I, S.291 Ankara 1963, s. 10.
[185] Ali Balcı, "Türkiye'nin Coğrafi Konum Özelliklerini Tasvire Dayalı Etkinliklerle Öğretmeye Yönelik Nitel Bir Araştırma",*Marmara Coğrafya Dergisi*, S.26, İstanbul 2012, s. 216.

durumun birçok noktada aracı olarak kullanılmasına neden olmuştur. Güvenli bir Türkiye oluşturmak adına özellikle batılı ülkelerden yardım alınmıştır. Bu durum aynı zamanda Türkiye'de yaygınlaşan batıcılığın arka planını oluşturmaktadır.[186]

Dış politika, jeopolitik ile ayrılmaz bir bütün oluşturmaktadır. Dış politika, *"bir devletin başka devletlere göre kendini konumlandırması..."* ifadesiyle tanımlanmıştır.[187] Bu tanım ışığında bölgelerin devletlere sağladığı pozitif ve negatif getiriler bilinerek devletlerin oluşturduğu dış politika anlayışı saptanmalıdır. Türkiye ve İsrail devletlerinin dış politikasını anlamak için öncelikle Ortadoğu bölgesi genel itibariyle değerlendirilmelidir. Bölgenin önemi itibariyle mücadeleler ve bu süreçte rol oynayan aktörler Ortadoğu'da dalgalı seyreden bir politika oluşmasına neden olmuştur.

2.2.2. Atatürk Dönemi Ortadoğu Politikaları

Türkiye'de 1923 yılında cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte kimlik problemi doğmuştur. Yalnızca siyasi kimlik değil aynı zamanda dini ve kültürel boyutta da kompleks durumlar meydana gelmiştir. Tarihsel sürece bakıldığında Ortadoğu toplumları ve Türkiye'nin dini ve kültürel bağlılığı yadsınamayacak ölçüde belirgindir. Bu durum cumhuriyetin ilanına müteakip değişim göstermiştir. Özellikle uluslararası durumun karışık olduğu dönemlerde Türkiye'nin batılı devletler ile yakınlaşmasına itici güç oluşturmuştur. Fakat göz ardı edilmemesi gereken; coğrafi yakınlık nezdinde var olan kültürel, tarihi ve dini[188] yakınlıktır. Fakat devletlerarasında yaşanan inişli çıkışlı siyaset Ortadoğu devletleri ve Türkiye'nin belli dönemlerde farklı taraflarda olmalarına yol açmıştır.

Atatürk tarafından yapılan inkılâplar Türk-Arap ilişkilerini etkileyen faktörlerdendir. Türkiye'nin modernleşmesinin birçok Arap ülke tarafından İslam dininden uzaklaşma olarak algılanmasına neden olmuştur. Bu düşünce Ortadoğu devletlerine, bağımsızlıkları öncesinde sömürgeci güçler tarafından kuvvetli şekilde empoze edilmiştir.[189] Türkiye'nin batı ile aynı

[186] Lernaa K. Yanık, "Atlantik Paktı'ndan Nato'ya: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Türkiye'nin Konumu ve Uluslar arası Rolü Tartışmalarından Bir Kesit",*Uluslararası İlişkiler, Dergisi,* C.IX, S.4, 2012, s. s. 35.
[187] Yanık**,** *a.g.m.,*s. 32.
[188] Cengiz Çandar, "Türkiye, Ortadoğu ve Dış Politika" *Mülkiyeliler Birliği Dergisi Özel Sayı: Ekonomi ve Dış Politika,* S. 72-73, Ankara 1983, S. 69-70.
[189] Ortadoğu'da bulunan Arap devletleri, II. Dünya Harbi'nden sonra bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Türk-Arap ilişkilerinin gelişimini aksatan ilk neden olan bağımsızlıktan yoksunluk ortadan kalkmıştır. Fakat Türkiye'nin batı ile özdeş tutulması günümüze kadar gelen bir sorun olarak devam etmektedir. Aynı zamanda Saltanatın ve halifeliğin kaldırılması, Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması, şapka inkılâbı gibi dini ve sosyal

seyirde olma isteği ve batıcılık içerisinde gelişen politikası, Arap devletleri ile olan ilişkilerinin azalmasına yol açan etmenlerdendir. 19.yy'da milliyetçilik akımının başlamasıyla Ortadoğu bölgesinde meydana gelen karışıklık da ulus devlet olma yolunda ilerleyen ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin sorunların uzağında kalmasına neden olmuştur. Fakat Türk ve Arap ilişkilerinin tarihi geçmişine bakıldığında yaşanan coğrafya, var olan ilişkiden doğan ortak kültür ve bağ ilişkileri dönem dönem yeniden pozitif yönde şekillendirmiştir.[190]

İkili ilişkilerin değerlendirilmesi yaşanan siyasi olaylar ile mukayese edildiğinde kimi zaman iyileştirme adına adımlar atılmış kimi zaman da ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Örneğin; Kurtuluş Savaşı'nda ortaya çıkan mücadele Arap toplumları üzerinde umut vaat eden gelişme olarak algılanmış ve desteklenmiştir. Emperyalizme karşı Müslüman mücadelesi olarak genel anlamda da kullanılmıştır.[191] Atatürk ise, 1926'da kurulan Hicaz Krallığı'nı tanıyan ilk devlet başkanı olup siyasi mümessil olarak Süleyman Şevket Bey'in görev almasını sağlamıştır. Suudi Arabistan ile de ilişkiler pozitif yönde ilerlemiş, 1929 Dostluk Anlaşmasıyla bu yakınlaşma taçlandırılmıştır. Hicaz, Necd, Mülhakatı Krallığı'nın, Suudi Arabistan Krallığı adı altında birleşmesinin akabinde yaşanan gelişmeler ve Emir Faysal'ın Türkiye ziyareti Türk-Arap ilişkileri açısından öneme haiz gelişmelerdir.[192] Fakat bu gelişmelerin yaşanmasından yalnızca birkaç yıl sonra İslam Birliği Kongresi Türk–Arap ilişkilerinin yönünün muallâkta kalmasına neden olan etmenlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Kudüs İslam Birliği Kongresi 7-17 Aralık 1931 tarihinde yapılmıştır. Kongre, birleşmeyi hedeflemiştir. Emperyalist devletlere karşı bir yapılanma olarak ortaya çıkmıştır. Fakat yalnıza Ortadoğu bölgesinde bulunan Arap toplumlarını içermemesiyle milliyetçi ideolojisi ile çatışmaktadır.[193] Atatürk dönemi Filistin meselesi için yaşanılan en önemli gelişme, İslam âleminin aynı çatı altında toplamaya yönelik atılmış olan İslam Birliği Genel Kongresidir. Kudüs Müftüsü Hacı Emin el Hüseyni tarafından oluşturulmuştur ve Türkiye de davet edilmiştir. Konu bağlamında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde "Kudüs Oturumu"

---

içerikli inkılâplar Arap ülkelerinin Türkiye'ye karşı kuşku duymasına neden olmuştur. Bkz**.** Erdal Şimşek, *Türkiye'nin Ortadoğu Politikası,* Kumsaati Yayınları, İstanbul, 2005, s. 20.

[190] Baskın Oran, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1919-1980*, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 194-196.

[191] Bu süre zarfında Arap milliyetçiliğinin ortaya çıkışıyla ulus devlet olma isteği iki milleti birbirinden uzaklaştırmıştır. Diğer etken ise Türkiye'de laikliğin temelinin atılması ve bu kavramın kazandığı boyuttur.H. Kemal Karpat,*Türk Dış Politikası Tarihi,* Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 189.

[192] Şimşek*, a.g.e.,* s. 13-15.

[193] Kudüs Panislam Kongresi, Arap Birliği'ni vurgulamaktadır fakat Nijerya, Kuzey Afrika, Yugoslavya, Cavalılar gibi milletlerin delegeleri de kongreye iştirak etmiştir. Bkz. Bozarslan*, a.g.e.,*s. 66.

düzenlenmiştir. Konuşmalar neticesinde ise katılmama kararı alınmıştır. İslam Birliği Kongresi ile ilgili 3 Aralık 1931 günü yapılan oturumda Aydın Mebusu Dr. Mazhar Bey, Kudüs'te yapılacak olan İslam kongresine karşı Türkiye'nin katılım gösterip göstermeyeceği şeklindeki sorusuna Hariciye Vekili Dr. Tevfik Rüştü Bey ise cevap olarak: *" Kudüste oranın müftüsü tarafından şuradan buradan kendisine iltihak eden arkadaşları ile akdine teşebbüs edilen islam kongresinin mahiyeti, ilan olunan ruznamesine göre şeriatçidir… Bu husuta İran, Efganistan, Arnavutluk ve Hicaz Hükümetleri ile temasımız neticesinde bu dost memleketlerin mezkur kongreye hiçbir suretle iştirak etmeyecekleri teayyün etmiştir. (Bravo Sesleri)."*[194]

Tevfik Bey, Mazhar Bey ve Kazım Paşa arasında geçen konuşmanın sonunda kongreye karşı olunmasının nedeni Tevfik Bey'in son sözlerinde gizlidir: *" ... Programın bir maddesinde " murahhaslar tarafından mevzubahis olabilcek herhangi bir mesele müzakere olunabilir deniliyor. Ruznamesinde hilafet meselesi mezkur değildir. Fakat açık bırakılmış böyle bir madde vardır…"*[195] Tevfik Rüştü Bey'in konuşmasından anlaşıldığı üzere Hacı Emin El Hüseyni'nin halifelik makamı üzerine kongrede konuşma yapabileceği kanısına varılmıştır. Türkiye'nin kongreye katılmamasının en önemli nedeni de halifelik meselesinin tartışılacağı endişesidir.

İslam Birliği Genel Kongresi ve Türkiye, İngiltere, Fransa arasında yaşanan bölge dolaylı problemler, Siyonist Kongre Başkanı Chaim Weizmann'ı rahatsız etmiştir. Weizmann'ı rahatsız eden bir diğer problem de Hacı Emin el Hüseyin'in *"Atatürk'ü örnek alıp silaha sarılmaktan başka çare kalmadı.*" sözleridir. Bunun üzerine Yahudi olan ve İngiliz Yüksek Komiseri olarak Filistin'e gönderilen Samuel Herbert arasında ki yazışmalar da bu rahatsızlığın nedeni açıklanmıştır. Weizmann konuyla ilgili olarak : " *Yahudi Devleti görüşü Avrupa'da tam bir ışık bulmuşken ve kamuoyunda bu sorunun çözümünü ilk kez kapsamlı olarak desteklerken bölgede gerilimin sürmesi Siyonistleri rahatsız etmektedir. Mustafa Kemal bir bulut gibi gökyüzünü kaplamıştır. Gerek İslam dünyasında gerek Avrupa'da yankısı çok olacak ve ayrıca küçük Asya'da yeni sorunlar yaratabilecek bir liderdir. İngiltere, Türkiye ile arasında ki krize bir an önce son vermelidir. Siyonist davaya en büyük zarar*

[194] *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem IV, C.V, Ankara, 1931, s. 2-3.
[195] *TBMM Zabıt Ceridesi,* Dönem IV, C.V,Ankara, 1931, s.4.

onunla anlaşmaya varılmadığı her an sürmektedir.[196] Türkiye ile İsrail'in ticari ilişkilerinin gelişmesi sadece Türkiye'nin isteği olmadığı Weizmann'ın sözlerinden anlaşılmaktadır.

Filistin ve Ortadoğu'ya bakış açısında değişiklik ve Atatürk'ün bu konuda ki görüşünü yansıtması bakımından 1937 yılında imzalanmış olan Sadabad Paktı önemlidir. İran, Afganistan ve Irak ile imzalanan anlaşma, Türkiye'nin komşusu olan devletler ile iyi komşuluk geliştirmeye yönelik imzaladığı bir anlaşmadır. Anlaşmanın önemi ile ilgili gazete haberinde; " …*Yakın şark memleketlerinin daha geniş bir şekilde anlaşmasına doğru atılmış kati bir adım telakki edilmektedir… Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasındaki âdemi tecavüz paktı öğleden sonra Saadabad sarayında imlazanacaktır*…[197] yazısı ile paktın içeriği hakkında bilgi vermiştir. Sınırları korumaya yönelik imzalanan Sadabad Paktı bölgesel bir nitelik taşımaktadır.

Sadabad Paktı, Türkiye adına Tevfik Rüştü Aras tarafından, taraf ülkelerin dışişleri bakanlarının katılımlarıyla Tahran'da Sadabad Sarayı'nda imzalanmıştır. Fakat II. Dünya Savaşı, İngiltere'nin pakt üzerinde farklı emeller geliştirmesine neden olmuştur. İngiltere, paktı SSCB'ye karşı birleştirilmiş bir güce dönüştürmek istemiştir. İsteğini Türkiye'ye iletmiş fakat kabul görmemiştir. Pakt, II. Dünya Savaşı'yla önemini yitirmiştir.[198] Sadabad Paktı'nın imzalanmasının nedenlerinden ilki pakta dâhil olan devletler arasındaki sınır sorunları çözmektedir. Diğeri ise; İran, Irak, Türkiye arasında problemin temelini oluşturan Kürt aşiretlerinden doğan sıkıntıların etkisinden kurtulmaktır. İkili ilişkilerin geliştirilmesine yönelik atılan bir adım olarak kabul gören Sadabad Paktı, aynı zamanda kısa süre önce bağımsızlıklarını kazanmış devletlerin, egemenliklerini emperyalist devletlere ispatı niteliği taşıması bakımından önem arz etmektedir.[199]

İki savaş arası dönem Ortadoğu'da Arap toplumları için bağımsızlık, modernleşme ve kimlik arayışını ifade etmektedir. Kimlik oluşturma ve oluşan kimliğin altında ulus-devlet bilinci yaratma düşüncesi Arap Devletleri'nin birleşmesini önleyen unsurdur. Arap toplumları kendi aralarında yarattıkları ötekileştirmeyi Türkiye için de geçerli kılmışlardır.[200] Arap milliyetçiliği oluşurken çeşitli kavramlar ve tanımlamalar ile ideolojisi üzerinde vurguyu sağlamlaştırmak amacıyla Fransız ve İngiliz işgaline karşı yenilgisinin yükümlülüğünü

[196]Erhan Yarar**,** *Tarihsel Dönüşüm Filistin Sorunu Temelinde Türk Dış Politikası ve İsrail Devleti'ni Tanıma Süreci,* Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006, s.100- 117.
[197]**Akşam**, 9 Temmuz 1937.
[198]Oran,*a.g.e.,*s. 368.
[199] Devletlerin bağımsızlıklarını kazanma yılları: Afganistan: 1919, Türkiye: 1923, Irak: 1932, İran: 1923. Bkz. Oran, *a.g.e.,* s. 365-366.
[200] Demir**,** *Türkiye'nin Dış Politikası,* s. 117-118.

Türkiye'ye atfetmiştir. Arap birleşmesinin sağlanamaması, yoksunluğun asıl nedenini oluştursa da Türk karşıtlığı hedef gösterilmiştir. Bölgede ağırlıklı güç olan İngiltere ve Fransa ise [201] fırsatı değerlendirerek Türk karşıtlığı adına tarihsel bir süreç inşa etmişlerdir.

2.2.3. İnönü Dönemi Ortadoğu Politikaları

Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatının ardından İsmet İnönü, Türkiye'nin yeni Cumhurbaşkanı olarak 11 Kasım 1938 tarihinde seçilmiştir. İnönü'nün iktidar dönemi; uluslararası siyasetin karmaşık bir halde olduğu, Türkiye'nin Sovyet tehditlerine maruz kaldığı ve II. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan Soğuk Savaşın etkilerinin yoğun hissedildiği zaman dilimini kapsamaktadır. Bu nedenle diğer devletler ile kurulacak olan ilişkilerde tedbirli davranılmıştır. İnönü dış politika çizgisini, Atatürk'ün dış politikasını örnek alarak belirlemiştir. İki liderin de yürüttükleri politika benzer özellikler taşımaktadır. Fakat çeşitli ayrılık noktaları da bulunmaktadır. İnönü ilk olarak Atatürk döneminde Dışişleri Bakanı olan Tevfik Rüştü Aras'ı görevden almıştır. Yerine Şükrü Saraçoğlu'nu getirmiştir. Batı taraftarı dış politika anlayışına devam edilmiştir. Fakat bu dönemde değişkenlik gösterildiği durumlarla da karşılaşılmıştır.[202]

Bu dönemde Suriye-Türkiye arasında anlaşmazlığa neden olan Hatay meselesi ile ilgili gelişmeler yaşanmıştır. II. Dünya Savaşı ile İngiliz ve Fransız kontrolüne giren Suriye, bağımsızlık beklemiş, Hatay'ı da kendi toprağı olarak kabul etmiştir. Fransa ise Avrupa'da başlayan karışıklıklar ve II. Dünya Savaşı'nın gerçekleşeceğine dair sinyallerin olması nedeniyle Türkiye'ye daha fazla direnç sergileyememiştir. Türkiye, Fransa'nın durumunu fırsat bilerek 30 bin kadar asker yığmıştır. Tahmin edilen gerçekleşmiş, Fransa savaşmak yerine anlaşmayı tercih etmiştir. Türkiye ve Fransa Ankara'da antlaşma imzalamıştır. Hatay'a bağımsızlık verilmiştir. Hatay Meclisi kısa süre sonra Türkiye'ye katılma kararı almıştır. Bu antlaşma Türkiye, Fransa ve Suriye ile ilişkilerin yönünü belirleyicidir. Antlaşmadan yalnızca Suriye değil diğer Arap ülkeleri de memnun kalmamıştır.[203]

II. Dünya Savaşı sonrasında Mısır, Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan ve Yemen bağımsızlık kazanmışlardır. Bağımsızlık kazanan bu devletler özellikle İngiltere ve

[201] Karpat*, a.g.e.,*s. 189.
[202] Hasan Duran, Ahmet Karaca, "Tek Parti Dönemi Türk-Arap İlişkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* C.XVI, S.3, 2011, s. 210-211.
[203] Sait Korkmaz, "İsmet İnönü Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri", *Assam Uluslar arası Hakemli Dergi*, C.IV, S.8, 2017, s. 97-99.

Fransa gibi emperyalist devletlerden korunmak amacıyla Arap Birliği Paktı'nı meydana getirmişlerdir. Savunma antlaşması olarak doğmuştur. Taraflardan birine yapılan saldırı tüm üye devletlere yapılmış olarak görülmesi kabul edilmiştir. [204] Türkiye ise bu oluşuma, emperyalizm karşıtı bir devlet olarak olumlu yaklaşmıştır. Arap Birliği Genel Sekreterliği tarafından da Türkiye ile dostluğunu vurgulamıştır. Irak Kral Naibi Abdülillah'ın Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Türkiye'de komşuluk ilişkilerinden dolayı Irak'a önem vermiştir. İnönü Irak'la ilgili söyleminde dostluğun derinleşmesini önemsediğini belirtmiştir. 1946 yılında ise Irak ve Türkiye arasında Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması imzalanmıştır.[205]

İsmet İnönü'nün dış politikası, oldukça sık şekilde eleştirilere maruz kalmıştır. Çünkü dış politikada alınan kararlar yalnızca İnönü ve yakın çevresi tarafından onaylanıp reddedilmekteydi. Batılı devletlerle iyi ilişkiler kurma girişimleri de abartılı olarak nitelendirilmeye başlamıştır. Ortadoğu devletleri de aynı düşünceyi paylaşmışlardır. ABD'den yapılan yardımları alması ve karşılıklı iyi ilişkiler kurulması eleştirilerin temelini teşkil etmiştir. 1947 tarihli bir gazete; Türkiye'nin Yakındoğu'da bir Amerikan ileri karakolu olduğunu yazmıştır.[206]

[204] Pakt, 1944 yılında İskenderiye Protokolü adıyla ortaya çıkmıştır. Birliğe sonra katılan devletler arasında: Libya, Sudan, Tunus, Fas, Kuveyt, Cezayir, Güney Yemen, Bahreyn, Umman, Katar, BAE, Moritanya, Somali, Filistin Kurtuluş Teşkilatı yer almaktadır. Pakt, bugün de geçerliliğini yitirmemiştir ve yirmi üç üyeye sahiptir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekmeleddin İhsanoğlu, "Arap Birliği" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA),* C.3, 2002, s. 325.

[205] Mustafa Edip Çelik, "İkinci Dünya Savaşı Bitiminden Bağdat Paktı'na Geçen Süreçte Türkiye'nin Ortadoğu Politikası, *Türkiye Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C.LXIV, 2019, s. 478-479.

[206] Balcı, *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*, s.59.

III. BÖLÜM

TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ (1948-1960)

3.1. Türkiye-İsrail İlişkilerini Etkileyen Faktörler

3.1.2. Filistin Sorunu

Filistin sorununun tarihi gelişimi, zaman içerisinde çok yönlü bir hal alarak, meselenin uluslararası bir boyut kazanmasını sağlamıştır. Yalnızca iki millet arasında doğan bölgesel düzeyde yaşanması beklenen problemin uluslar arası siyasette kendine yer edinmesinin[207] arka planında bölgenin dini ve stratejik olarak önemi yatmaktadır. Motivasyon kaynağının güçlü etmenlerden oluşması bölgenin önemini arttırmış olup Ortadoğu'da yaşanan gerilimi arttırmıştır. Filistin probleminin çözülmesi güç bir problem olarak nitelendirilmesine neden olmuştur. Bölgeye Yahudi toplumunun nüfuz etmesi üzerine değişen demografik yapı ve yaşanan gelişmelerin etkisiyle[208] dünya devletlerinin odak noktası haline gelen bölge, devletlerarası ilişkilerde de kimi zaman köprü vazifesi görmüştür.

Devletlerarası ilişkileri etkileyen bir problem olarak nitelendirilen Filistin sorunu, özellikle Türkiye'nin Amerika ve Avrupa ile ilişkilerinde önemli rol oynamıştır. 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasıyla birlikte de iki devletin ilişkilerinde pozitif ya da negatif olarak

[207]Hasan Gül, "Filistin Sorununun Tarihsel Nedenleri",*Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, C.VI, S.2, 2018, s. 14.
[208]A.Ömür Atmaca**,"**Filistin Baharı: Yükselen Umutlar ve Kaybedilen Barış",*Filistin Araştırmaları Dergisi (FİAD),*C:1, S.1, 2007, s. 62.

yönlendirilebilen bir durum olarak belirmiştir. Filistin'in İsrail Devleti ile ilişkilerinin ve yaşanan gelişmelerin etkileri Türkiye ve yeni kurulan İsrail Devleti arasında siyasi durum üzerinde etkili olmuştur. Nedeni ise dini hassasiyetin getirisi olarak Türkiye kamuoyunda Filistin için pozitif anlamda bir oluşumun doğmasıdır.[209] Kamuoyunun Filistin lehine hareket etmesi, İsrail ile ilişkilerin kimi zaman sekteye uğramasına neden olmuştur.

Türkiye ve Filistin'in tarihi geçmişi ve Osmanlı Devleti'ne 1917 yılına kadar bağlı bulunması hem bölgesel hem de dini hassasiyet üzerine gelişen bir durumun oluşmasına neden olmuştur. Türkiye, bölge üzerinde İngiliz mandaterliği dolayısıyla aktif bir siyaset izlememiştir Sorunun BM tarafından ele alınmasının akabinde dengeli bir siyaset izlemiştir. Siyasi çizginin değişim içerisinde ilerlemesinin birçok nedeni olmakla birlikte diğer devletler ile ilişkilerin zarar görmemesi ve milli menfaatleri çerçevesinde değerlendirilebilir.

Kudüs'ün statüsünün belirlenmesi ile ilgili problemlerin çözülememesi ve uluslararası sorun haline dönüşmesinin temelinde İsrail ve Filistin arasındaki anlaşmazlık ve çatışmalar yatmaktadır.[210] Zaman içerisinde statüsünün belirlenmesi ile ilgili çatışmalar ekseninde gelişen çözümler üretilmiştir. Kudüs topraklarında yaşanan çatışmanın sonrasında uluslararası bir problem haline gelmesi ve iki halk arasında yaşanan sorunun yaygınlık kazanmasının nedeni üç semavi din için bölgenin kutsallığından gelmektedir.[211]

Üç semavi din açısından önemi incelendiğinde; Kudüs şehrinin Yahudiler için önem kazandığı dönem Hz. Davud* dönemidir. Krallığı devam ederken, Kudüs'e girip Sion Hisarı'nı ele geçirmiştir. Ardından "Davud'un şehri" adını alan şehir, merkez yapılmıştır. Hz. Süleyman* döneminde ise; mabet yapılmış olmakla birlikte ahid sandığı** (*aron ha-kodeş)*bu mabette bulunan yerine koydurmuştur.[212] Mabet, Yahudiler tarafından *beyt ha-mikdaş* olarak

---

[209] Filistin Sorunu ve Türkiye-İsrail İlişkilerinin Seyri, **Hürriyet**, 24.05.2018.

[210] Fuat Canan*,* "ABD'nin Kudüs Kararı ve Yansımaları*",ORDAF (Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Derneği),* C.I, S.1, İstanbul 2017, s. 3.

[211]Bkz. Cengiz Batuk/ Rabia Mert" Çatışan Kutsalların Ortasındaki Şehir: Kudüs", *Din Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi",* C.XVIII, S.2, 2017, s. 131.

[212] *Sina dağında kırk yıl yaşayan İsrailoğulları M.Ö 1136 yılından önce Ken'an memleketine gelmişlerdir. İsrail kabileleri, Kenan'ın yerli kavimlerinin inancına bağlanmışlardır. Kenan'da ki halk Filistler ile mücadelelerinde başarılı olmayıp, ahit sandığını Filistler'in almasına sebep olan İsrailoğulları, Peygamber Samuel'den kral istemelerinin sonucunda Seul kral olarak kutsanmıştır. Bir süre sonra, Hz. Davud öne çıkmıştır.[212] Bkz. Bozkurt, *a.g.e.,* s.15.Gürkan, *a.g.e.,* s. 187-188. **Ahid Sandığı: Kitabı Mukaddes'e göre Tanrı tarafından yapılması bildirilmiş, nasıl yapılacağı anlatılmış olan sandıktır. İçerisinde; on emrin bulunduğu levhaların konulması istenmiştir. Sandık işgaller sonrasında tahrip olmuştur. Günümüzde ise Tevrat'ın elle yazılı olduğu dolap, Yahudiler nezdinde Ahid Sandığı adıyla anılmaktadır. Bkz. Abdurrahman Küçük, "Ahid Sandığı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA),* C.1, 1988, s. 585. Kudüs şehrinin İbraniler tarafından adı Yeruşalayim olarak söylenmektedir. Batı dilinde Jerusalem'dir. Bkz. Ö.Faruk Harman, "Kudüs" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA),* C.26, 2002, s. 323-325.

adlandırılmaktadır. Yahudiler için bazı ibadetler sadece bu mabette yapıldığından özeldir. Örneğin; kanlı kurban ibadetini yalnızca bu mabette yapmaktadırlar.[213]

Müslümanlar için Kudüs'ün önemi birden fazla unsura dayanmaktadır. Peygamberlerin şehri olarak adlandırılan Kudüs, Hz. İsa'nın vazifesini gerçekleştirdiği, Hz. Meryem'e yardım ve ihsanda bulunduğu yerdir. Hz. İbrahim'in şehre yerleşmesiyle bu adı almıştır. Aynı zamanda yine Müslümanlar için ilk kıbledir. Mekke ve Medine'nin akabinde kutsal olarak kabul edilmektedir.[214] Hıristiyanlar için Kudüs tıpkı Müslümanlar ve Yahudiler gibi kutsal kabul edilmektedir. Hıristiyan ve Yahudilerin Hz. İsa'nın ortaya çıkışına kadar tarihsel süreçleri müşterektir. Fakat Hz. İsa'nın gelişiyle ayrılık yaşamışlardır. Hıristiyan inancına göre ise Hz. İsa'nın Kudüs'te bulunması ve akabinde çarmıha gerilmesi sebebiyle kutsal olarak nitelendirilmiştir.[215] Üç semavi din için de Kudüs'ün kutsal kabul edilmesi ve paylaşılamayan toprak parçası haline dönüşmesi problemi derinleştirmiştir. Çözüm önerilerinin çoğaltılmasına neden olmuştur.

İlk olarak statü probleminin çözüm önerileriyle ilgili manda döneminde adım atılmıştır. Filistin'in İngiliz mandasına geçmesinin öngörülmesiyle birlikte Kudüs ile ilgili dört madde Milletler Cemiyeti tarafından eklenmiştir. Manda yönetimiyle beraber Filistin toprakları İngiltere'nin politikası altına geçmesinden dolayı Kudüs için özel bir statü belirlenmemiştir. Filistin Mandası Kararnamesinde 13. Madde; kutsal yerlere giriş çıkışın sağlanması, kutsal yapıların korunması, dini hassasiyet sebebiyle serbestlik sağlanmasını temin ederken, madde Müslümanlar için kutsal olan yerler üzerinde İngiltere'nin müdahil olmasına imkân vermemiştir. 14. Madde; üç din için kutsal kabul edilen yerler üzerinde hak iddiasını değerlendirmek üzere komisyon atanacağını ve Milletler Cemiyeti öncülüğü üstleneceğini bildirmiştir. 15. Madde; din serbestliğinin sağlanarak, eğitimde dil eşitliği üzerinde durulmuştur. 16. Madde; dini kuruluşlar üzerinde mandanın sorumluluklarından bahsedilmektedir.[216]

İngiliz mandasının sonlandırılması ve İsrail Devleti'nin 1948 yılında kurulması ile birlikte Türkiye ve İsrail ilişkilerinin gelişimini engelleyen en önemli husus Kudüs'ün

---

[213] *Hz. Davud'un ölümü ile Hz. Süleyman Yahudilerin liderliğini yapmış olup ağlama duvarını yaptırmıştır. Mabet M.Ö. 586 ve M.S. 70 yıllarında iki kez yıkılması nedeniyle kanlı kurban ibadeti mabedin yıkılmasına bağlı olarak ortadan kalkmıştır. Bkz. Aydın, *Yahudilik*, s. 13.

[214] İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi, *Tarihi Belge (Kudüs*), Çev. Acar Tanlak, Suudi Arabistan, 1988, s. 29-30.

[215] Eldar Hasanov, "Yahudilikte Kudüs Algısı", *Uluslar arası Kudüs Sempozyumu,* İstanbul 2017, s. 12-13.

[216] M. Benli Altunışık, *Türkiye ve Ortadoğu Tarih Kimlik Güvenlik,* Boyut Yayınları, İstanbul, 1999, s. 153 - 166.

durumudur. İsrail'in bölgede inşa ettiği yasa dışı eylemler ile uluslararası hukuka aykırı[217] politika gütmesi de Türkiye için itici sebeplerdendir. İsrail'in yerleşim yerlerinin inşası ve Filistinlilere yaklaşımı Türkiye'nin dış politikasını etkilemektedir. Türkiye kimi zaman ulusal çıkarlarını korumak adına İsrail ile ilişki kurarken bazı dönemlerde ise İslami hassasiyetle duygusal hareket ederek politikasını oluşturmuştur.

Filistin, Kudüs'ün önemi dolayısıyla Ortadoğu'nun en mühim meselelerinden biri haline gelmiştir. Türkiye için bir diğer önemi ise Osmanlı Devleti'ne dayanmaktadır. Dört yüz yıl Kudüs'ün Osmanlı yönetiminde kalması Türkiye'ye problemin çözümünü sağlaması gerektiğine dair bir misyon yüklemiştir.[218] Fakat belirli tezatlıkların söz konusu olduğu söylenebilir. Örneğin; Kudüs'ün durumu ile ilgili Birleşmiş Milletler tarafından oya sunulan ulusallaştırma kararına ABD, İsrail, Güney Afrika Birliği, İngiltere ve Türkiye aynı doğrultuda olumsuz rey vererek Arap ülkeleriyle aynı doğrultuda olmamıştır. Tüm Arap ülkeleri, Yunanistan, İran, Hindistan, Pakistan ve Sovyetler Birliği ulusallaştırma kararını destekleyici oy vermişlerdir.[219] Bunun nedeni tek bir etmene dayandırılmamalı ve dönemin siyasi olayları ve Türkiye'nin iç ve dış problemleri ile birlikte değerlendirilmelidir. Milli menfaatlerin göz önünde bulundurulması, ikili ilişkilerin getirileri çerçevesinde politika geliştirilmiştir.

3.1.3. Arap Ülkeleri-Türkiye İlişkileri

Osmanlı Devleti, Türk ve Arap toplumlarının bir arada sorunsuz yaşam sürdüğü yılları temsil etmektedir. İki etnik köken arasında dini ve bölgesel bağın oluşumunu sağlayan imparatorluğun çökmeye başlamasıyla ve milliyetçilik unsurunun da eklenmesiyle ilk kopuş yaşanmıştır. Merkeziyetçiliğin ön planda tutulmaya başlamasıyla iki toplum birbirinden ayırmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile getirilen merkeziyetçilik ve Türkiye Cumhuriyeti'nin getirdiği uygulamalar ayrılığı daha da perçinlemiştir. İki taraf içinde karşılıklı olumsuz düşüncelerin hâkim olduğu uzun bir döneme girilmiştir.[220]

---

[217] Bülent Aras, *Ortadoğu ve Türkiye,* Q-Matris Yayınları, İstanbul, 2003, s. 72.
[218] Aras*, a.g.e.,* s. 71.
[219] Faruk Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikası,* Der Yayınları, İstanbul, 2006, s. 189.
[220]Yavuz Bayram,"Türk-Arap İlişkileri Bağlamında Türk Toplumunda Değişen Arap İmajının Turizme Yönelik Haber Çerçevelerinde Temsili"**,***Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 2016, C.IX, S.43, 2016, s. 1683-1684.

Atatürk döneminde Araplar ile bozulan ilişkilerin düzeltilmesi için çabalanmış, kısmen de başarılmıştır. Türkiye'nin savaşın izlerini silmeye çalışması, özellikle Hatay, Musul-Kerkük sorununu çözme uğraşı Araplar ile ilişkilerini etkilememiştir. Batılı devletler ve Araplara karşı politikasını eşit düzeyde tutmaya özen göstermiştir. Türkiye'nin batılı devletleri örnek alması, tarihsel geçmişini göz ardı etmesi manası taşımamaktadır. Araplar ile ilişkilerini sürdürmek istemiştir. Fakat Türkiye'nin 1945 yılına kadar Araplar ile ilişkilerinde Ortadoğu'nun İngiltere, Fransa ve İtalya baskısı altında bulunması, ilişkilerin oluşumunun başlıca temeli olan bağımsızlık faktörünün olmayışı diplomatik ilişkilerin başlayışına engel teşkil etmiştir. Örneğin; 1930 yılında sözde bağımsızlığını kazanan Irak'ta İngiltere hava üssüne sahip olup keza Mısır'da savaş sonrasına kadar varlığını koruması[221] Türk – Arap ilişkilerini etkileyen bağımsızlık faktörünün Arap devletler tarafından sağlanamadığının kanıtıdır. 1946-1947 yılları Türk-Arap ilişkileri, batı taraftarı tutum sergileyen Arap devletleri ile oluşmuştur. Türkiye'ye gelen Irak heyeti, Lübnan Cumhurbaşkanı Beşar el-Huri, Ürdün Kralı Abdullah o dönem içerisinde Arap milliyetçiliğinin olmadığı ABD taraftarı devletlerdir. Suriye gibi Arap milliyetçiliğini yoğun yaşayan devletler, Türkiye'nin bahsedilen Arap devletleriyle ilişkilerini İngiliz çıkarlarını korumaya yönelik olarak nitelendirmişlerdir.[222]

Türkiye, İsrail ve Arap devletlerine karşı politikasında denge sağlamaya çalışılmış, yürütülen politikanın temeline bağımsız, esnek ve çok yönlü bir sistem kurmuştur. Soğuk Savaş ile başlayan uluslararası gerginlik, Türkiye'yi batı yönlü siyasetinin önemini arttırırken, Türk-Arap ilişkilerinde kırılma yaratmıştır. 1964 yılında Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Filistin'i temsilen kurulmasının öncesinde Türkiye'nin, Filistin meselesine dair muhatabı Araplardır. Türkiye'nin meseleye yaklaşımı Türk-Arap ilişkilerinde belirleyicidir. İlişkilerin sarsılmasının temelinde 28 Mat 1949 tarihinde Türkiye tarafından İsrail'in tanınması yatmaktadır. Arap ülkeleri tarafından tepkiyle karşılanan bu hamle;"el-dava" adlı Müslüman Kardeşlere ait gazetede Türkiye, ortadan kaldırılması gereken, İsrail Devleti'nin bir uzantısı olarak gösterilmiştir.[223]

Yahudi Devleti'nin kuruluşu, Ortadoğu devletlerinin yeni kurulan devlete bakış açılarında farklılıklar yaratmıştır. Meydana gelen zıtlıklar; İsrail Devleti ile sonuna kadar savaşma, İsrail ile bölgesel çıkarlar dolayısıyla ilişki kurma ve ABD ile ilişkilerin düzelmesini sağlayıcı güç olarak İsrail devletini görenler olarak üç ayrı düşüncede sınıflandırılabilir.

[221] Şimşek, *a.g.e.,*s. 13-18.
[222] Sönmezoğlu, *a.g.e.,*s. 95-96.
[223] Aras, *a.g.e.,* s. 73.

Türkiye ve İsrail ilişkilerinde de bu politika farklılıkları, iki devletin dinamiklerini oluşturmakta olup[224] Ortadoğu devletlerinin İsrail siyasetleri Türkiye ve İsrail ilişkilerini etkilemektedir.

3.1.4. Amerika Birleşik Devletleri'nin İsrail İle İlişkileri

İsrail'in devlet olarak ilanı öncesi ve sonrasındaki süreç ABD ile ikili ilişkilerinin değerini ortaya koymakta ve iki taraf için de güçlü sebeplerin varlığının yadsınamayacak ölçüde olduğunun ispatını sunmaktadır. ABD tarafından İsrail Devleti'ne verilen önem ve desteğin motivasyonu stratejik sebepler çerçevesinde geliştirilmiştir. Kurulduğu bölge bakımından önem arz eden İsrail Devleti, Ortadoğu bölgesinde stratejik bir güce dönüşmüştür. ABD tarafından ikili ilişkilerde kurulan yakınlık kapsamında bu güç desteklenmiştir. ABD ve Arap ilişkilerinin bu süreçten etkilenmemesi amacıyla 1948 öncesinde İsrail ile denge politikası yürütülmüştür. Sonrasında İsrail lehine gelişme yaşanmıştır. Özellikle 1958 yılında vuku bulan Lübnan* ve Irak**olaylarında ABD tarafından İsrail hava sahasının kullanılması İsrail'in ABD açısından önemini ortaya koymuş ve ilişkilerin[225] pozitif yönde artarak devamına sebebiyet vermiştir.

ABD'nin İsrail'e verdiği önemin ve İsrail'in bölgedeki güvenliğinin sağlanması yönünde takındığı tavır Amerika'nın menfaatleri içerisine giren bir unsur olarak doğmuştur. İsrail'in güvenliğinin sağlanması Ortadoğu'nun güvenliği ile paralel olması dolayısıyla çözümler üretilmesi bağlamında yalnızlık politikasının terk edildiği yeni bir dönem açılmıştır. ABD, Ortadoğu politikalarının zeminini oluşturan petrol ve bölgede çıkarları lehine hareket eden Sovyet tehdidine karşı önlem almaya başlamıştır. ABD, İsrail'in güvenliğinin sağlanmasını çıkarları içerisinde saymıştır. II. Dünya Savaşı öncesinde Sovyetler Birliği ve ABD arasında yürütülen siyasi ilişki, çıkar ayrılığı ve Amerika'nın dış politikada kendini

[224] Aras**,** *a.g.e.,*s. 37-38.
[225] İslamiyet'in Şiilik mezhebine bağlı İsmailiye kolundan olan Dürziler ile Hıristiyan olan Maruniler Lübnan'da etkili olan gruplardır. 1958 yılında Maruni lider Bişare el Huri ve Dürzi Kemal Şemun anlaşmazlığı dolayısıyla şiddet olayları yaşanmıştır. Şemun, ABD.'den yardım istemiştir. ABD'nin Lübnan'a olayları yatıştırmak niyetiyle girmesi sonucunda Şemun Dürzi liderliğinden çektirilmiş ve olaylar yatıştırılmıştır. Bkz. Dağ, a.g.e., s. 71-72. **Faysal Bin Hüseyni tarafından kurulan Haşimi Monarşisi'nin Hür Subaylar olarak anılan Cumhuriyet yanlısı grup tarafından yıkılmıştır. Irak'ta Cumhuriyet ilan edilmiştir. Bkz. Mustafa Bostancı, Irak'ta Monarşi'nin Sonu, Berikan Yayınevi, Ankara, 2017, s. 180-185. Erkan Ertosun, "Türkiye'nin Filistin Politikasında ABD ya da AB Çizgisi Güvenlik Etkeninin Belirleyiciliği", *Uluslar arası Hukuk ve Politika Dergisi,* C.VII, S.28, 2011, s. 57-58.

soyutlaması dolayısıyla çatışmamıştır. Savaş sonrası Sovyetler Birliği'nin tavrı Amerika'nın ittifak girişimlerinde bulunarak soyutlama tavrından vazgeçmesine neden olmuştur.[226]

Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı Ortadoğu ve Amerika'nın güvenliğinin sağlanması birbirine paralel iki olgu olarak değerlendirilmektedir. ABD Başkanı Truman tarafından 22 Mart 1947'de İngiltere tarafından Türkiye'ye yapılan yardımın kesilmesinin gücünü eksilteceği vurgulanmıştır. Buna binaen ve Ortadoğu'daki ülkelerin zarar görmemesi adına destek sağlanması düşünülmüştür.[227] Türkiye'nin yakın ve Ortadoğu'da köprü görevi görmesi, savaş sonrası batılı devletlerin Türkiye'ye karşı tutumlarının değişmesinin nedenidir. ABD ve Sovyet mücadelesi, Ortadoğu'nun coğrafi ve petrol rezervlerinin önemiyle belirginleşmiştir. Türkiye'nin siyasi ve askeri konumu batı için önemini arttırmıştır. Türkiye ise komünist karşıtı politikasıyla Sovyetler tarafında olmayacağını göstermiştir. Sovyetlerin her temasını tehdit olarak değerlendirmiştir.[228]

3.2. İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Türkiye İle Diplomatik İlişkilerin Kurulması

3.2.1. Birleşmiş Milletlerin Filistin Taksimi ve Türkiye'nin Tutumu

Filistin meselesinin Birleşmiş Milletlere devredilmesi ve İngiltere'nin bölgeden çekilerek ABD'nin üstünlüğünü kabullenme süreçlerinin arka planındaki itici gücü savaştır. Savaş bölge üzerinde meydana getirdiği olumsuzların yanı sıra toplumu bağımsızlık savaşı vermeye karşı bilinçli hale getiren bir faktördür. Bölgede günden güne yoğunluk kazanan İngiliz, Arap ve Yahudi[229] milletlerinin genişleyen bölgesel mücadelesi ivmesini arttırmıştır. Özellikle Yahudi ve Filistinliler ulus-devlet oluşturma düşüncesiyle hareket etmişlerdir. Bu nedenle bölgenin akıbetinin belirlenmesi için yeni yollar aranmıştır. Sorunun BM'ye devredilmesi, aranan çözüm sürecinin bir parçasını oluşturmaktadır. İngiltere ise mandater devlet olması dolayısıyla sürecin baş aktörü konumundadır.

Filistin bölgesi ve Yahudilerin geleceği için belirleyici unsur, mandater devlet olması nedeniyle İngiltere'dir. İngiltere'nin 1917 yılında bölgeyi işgaliyle başlayan sürecin temelinde yatan sebep, Hindistan sömürgelerini kontrol altında tutmak istemesidir. Fakat savaşın

---

[226] Hüseyin Bağcı**,** *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar,*ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2014, s. 3-4.
[227] Truman'ın Türkiye ve Orta Doğu üzerine yapmış olduğu değerlendirme, Sovyet Rusya'nın bu bölgeler üzerindeki emellerini önleme amacı taşımaktadır. Aptülahat Akşin*, Türkiye'nin 1945 Den Sonraki Dış Politika Gelişmeleri Orta Doğu Meseleleri,* İsmail Akgün Matbaacılık, İstanbul, 1959, s. 14.

[228] Sönmezoğlu, *a.g.e.,*s. 95.
[229] Hollsteim,*a.g.e.,*s. 210-211.

getirdiği ekonomik, sosyal yıkımlar ve Hindistan sömürgesinin kaybedilmesi, Filistin bölgesini İngiltere için değersiz kılmıştır.[230] Diğer neden ise Filistin topraklarındaki Arap-Yahudi mücadelesinin artması ve İngiltere'nin çözüm mücadelesine dönüşmesidir. Arapların bağımsızlık taleplerine karşı Yahudilerin istikrarlı göç ve devlet kurma talepleri artmıştır. Denge siyasetini yürütemeyen İngiltere, Truman yönetiminden gelen Siyonist yanlısı isteklere karşı daha fazla direnç gösterememiştir. Neticede 15 Mayıs 1947 Cumartesi günü Bileşmiş Milletlere başvurmuştur.[231]

BM tarafından problemin devralınmasının öncesinde çeşitli fikirler beyan edilmiştir. Bu durum üç fikir çerçevesinde düşünülebilir. İlk olarak İngiliz delegesi Sir Alexander Cadogan, Filistin'in geleceği ile ilgili Genel Kurul'da yapmış olduğu konuşmasında BM tarafından sunulan çözüm önerilerinde İngiltere'nin tek başına sorumluluğu alamayacağına dair söylemde bulunmuştur. Bu konuşmanın akabinde 30 Nisan 1947 itibariyle Filistin ile ilgili araştırma komitesi oluşturulmuştur.[232] Filistin ile ilgili bir diğer düşünce ise Başhaham Silver vasıtasıyla ortaya konulmuştur. Irk ya da din bazlı bir devletten uzak olacak şekilde eşitliğin ön planda olacağı Yahudi Devleti kurulması teklifi[233] ile problem karmaşık bir hal almıştır. Bölgenin geleceği BM tarafından alınacak karara kalmıştır. Son olarak Sovyet teklifi ortaya atılmıştır. Sovyetler Filistin'e bağımsızlık verilmesi teklifinde bulunmuşlardır. Teklif BM Genel Kurulu tarafından oylamaya sunulmuştur. Arap ülkeleri ve Türkiye aynı safhada yer alarak olumlu oy kullanmışlardır. Fakat teklif reddedilmiştir.[234]

Filistin ile ilgili çözüm sürecinin BM'ye devredilmesiyle Türkiye'nin tavrı Büyükelçi Hüseyin Ragıp Baydur tarafından verilen destek ile somutlaşmıştır. Baydur; "*Türk milletinin Araplarla müşterek ortak bir tarihi vardır. Milletlerin hayatında tarihi tekamülün bir neticesi olarak Araplar şimdi bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. Fakat hudutlarımız ayrı olmakla beraber kalplerimiz daima beraberdir.*" sözleriyle[235] konu ile ilgili hem Türkiye'nin tutumunu

[230] İngiltere, bölgenin güvenliğini sağlamak amacıyla geliştirdiği metotları uygulamakta savaş şartları ve bölge halkından destek alamaması nedeniyle uygulama zorluğu çekmiştir. Halk desteği olmaksızın, bölge asayişi sağlanamamış ve yenilenme faaliyetleri duraklamıştır. Bernard Lewis, *Ortadoğu*, Çev. Y.Selen Kölay, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2015, s. 454.
[231] Zachary Lockman, *, Hangi Ortadoğu,* Çev. Burcu Birinci, Küre Yayınları, İstanbul, 2010, s. 183.
[232] Filistin işi Milletler Kurulunda, **Son Posta**, 30.04.1947.
[233] Başhaham Filistinde bir Yahudi devleti kurulmasını istedi, **Son Posta**, 9.05.1947.
[234] Filistin'in bağımsızlığı için olumlu oy kullanan diğer ülkeler: Beyaz Rusya, İran, Çekoslovakya, Afganistan, Hindistan, Yugoslavya. Bkz. Filistin hakkında Rus teklifi reddedildi, **Son Posta**, 14.05.1947.
[235] Tam metin için bkz. Rusya Filistinde bir Arap-Yahudi devleti kurulmasını tavsiye etti, **Son Posta**, 15.05.1948.

ortaya koymuş hem de Arap ülkelerinin özellikle kamuoyunun Türkiye lehine yazılar yazmasına neden olmuştur.[236]

BM Genel Kurulu ise bölgenin durumunu dikkate alarak 106 sayılı karar neticesinde Filistin Özel Komitesi'ni kurmuştur.[237] Komite bölge üzerindeki çalışmalarını 1 Eylül 1947 itibariyle bitirmiştir.[238] İncelemenin sonucunda Çoğunluk ve Azınlık Planı olarak adlandırılan iki seçenek sunmuştur. Çoğunluk planı; müstakil olarak kurulacak Arap ve Yahudi Devleti, Kudüs'ün uluslararası kontrolünü öngörmüştür. Azınlık planında ise Arap ve Yahudi devletlerinden meydana gelecek Filistin Federal Devleti'nin kurulmasını başkentinin ise Kudüs olması düşünülmüştür.[239] Bölgede uygulanması düşünülen planların oluşumuna katkı sağlayan ve uluslararası siyasi sistemde kabul görmesine neden olan iki devlet ABD ve Sovyetler Birliği'dir. Sovyetlerin bu süre zarfı içerisinde Siyonistler lehine hareket etmesinin nedeni; örgütü bölgede sömürge karşıtı olarak tanımlanmasından gelmektedir.[240]

Amerika, petrol şirketleri ve Başkan Truman Filistin'in bölünmesine karşı üç farklı görüş oluşturmuşlardır. 1947 yılında Ortadoğu Arap dünyasının petrollerinin %47 kadarını işletmesi dolayısıyla şirketler taksim için Arapların görüşünü önemseyerek itiraz etmişlerdir. Fakat Truman, siyasi hayatına devamında Yahudilerden aldığı desteği unutmamış ve Amerika'da yoğunlaşan Yahudileri dikkate alarak beş milyona ulaşmış nüfusun oluşturduğu lobiyi ve bu durumun Beyaz Saray'ı etkilediği fikriyle hareket ederek taksimi desteklemiştir. Desteği, Nazi baskısı nedeniyle Yahudilere karşı olan antisemitist hareketlerden kurtuluşun taksim ile mümkün olacağı söylemiyle meşrulaştırmıştır.[241]

Taksim planı, Musevilerin Balfour Deklarasyonu çerçevesinde değerlendirildiğinde istenen ölçekte değildir. Verilmesi arzu edilen toprakların yalnızca sekizde birini içeren taksim planını Museviler kabul etmiştir.[242] Kudüs'e Haziran ayında gelen komite üyeleri, liderler ile temas kurarak çözüm arayışına girmiştir. Fakat komite görüşme sağlayabileceği bir Arap lider bulamamıştır. Arap Yüksek Komitesi lideri ve aynı zamanda Kudüs Müftüsü

---

[236] Filistin meselesinde Türkiyenin Siyaseti Arap aleminde büyük sevinçle karşılandı, **Son Posta**, 21.05.1947.
[237] Ertosun, *a.g.e.,*s. 16.
[238] Özmen, *a.g.e.,*s. 134.
[239] Ertosun, *a.g.e.,*s.16.
[240] Lockman, *a.g.e.,* s. 336.
[241] Mansfield, *a.g.e.,* s. 137-138. İsrail ve ABD arasında var olan yakın ilişkiler, Birleşmiş Milletler'in sorun üzerinde zor duruma girmesine neden olmuştur. Arap Devletleri tarafından işgalci olarak kabul edilen İsrail lehine karar verilmesine karşı BM denge siyasetini sürdürmekte ısrarı davranmıştır. Bkz. Lockman**,** *a.g.e.,* s. 184.
[242] Kamuran Gürun, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası,* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983, s. 301.

Hüseyni, komite ile görüşmeyi reddederek taksim planına olumlu bakmadıklarını sergilemişlerdir.[243]

Kabul edilen Çoğunluk Planı, bağımsız Kudüs şehri; Filistin ve Musevi devletlerini müstakil şekilde planlamış olmakla birlikte planın uygulanmasını 1 Eylül 1947 sonrasındaki iki yıla yaymıştır. Üç oluşum içerisinde bölgesel ekonomik kalkınmayı amaçlayan işbirliğinin geliştirilmesi ve vatandaşlık ölçütlerinde de düzenlemeler öngörülmüştür. [244] Çoğunluk planının kabulünün ardından iki devletin ekonomisinin birbirine bağlı şekilde yürütüleceği kararlaştırılmıştır. İki ayrı devlet, aynı para birimlerini kullanacak ve gümrük konusunda oluşturulan sistem benzerlik taşıyacaktı. İletişim, ulaşım ve haberleşme araçları da ortak kullanılması kararına varılmıştır.[245]

Filistin'in bölünme kararının oylamaya sunulduğu 1947 yılı, Türkiye'nin batı temayülü altında nispeten daha az bulunduğu dönemi kapsamaktadır. Batı etkisinin azalması, savaş sonrası uluslararası durum ile ilgilidir. Türkiye ise göreli özerklik sağlaması nedeniyle taksim kararına Arapların yanında olarak karşı çıkmıştır. [246] Arap ülkeleri, Filistin'in taksimine karşı bağımsızlık verilmesi gerektiğini savunmuştur. Şam'da el Kabes Gazetesi; " *Bin Yıldır İslamı Savunanlara*" başlıklı demecinde Türkiye için "*İslam'ın büyük müdafileri*" olarak seslenmiştir. Filistin bağımsızlığı için savunucu olması gerektiğini vurgulamıştır.[247] Türkiye ise taksime karşı tavır sergileyerek Arap ülkelerinin kararını onaylamıştır. Filistin'in bağımsızlığını vurgulamasına karşılık Türkiye'nin tutumunda temkinliliğin hâkim olduğu görülebilir. Nedeni ise Amerika'nın Yahudi yanlısı tutumu dolayısıyla ters düşmemek adınadır.[248]

Filistin meselesi Birleşmiş Milletlere taşındığında Türkiye, ABD ve SSCB'nin kararının aksi niteliğinde oy kullanarak taksimi reddetmiştir. Arap ve Türk ilişkilerinde var olan aksaklığın yumuşamasını sağlayan bu gelişme Suriye Cumhurbaşkanı Şükrü el Kuvvetli'nin teşekkür mesajıyla netleşmiştir.[249] Yalnızca Suriye değil aynı zamanda Lübnan, Yemen, Irak, Suudi Arabistan ve Mısır delegeleri tarafından Türkiye'nin taksime karşı

[243] Özmen**,** *a.g.e.,* s. 133.
[244] C.İrfan Acar, *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu,*Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s. 44.
[245] Refik Kara, *Siyonizm ve Filistin Trajedisi,* Yarın Yayınları, İstanbul, 1986, s. 37.
[246] Ertosun**,** *a.g.e.,*s. 16.
[247] Kürkçüoğlu, *a.g.e.,* s. 23.
[248] SayimTürkman, *ABD, Orta Doğu ve Türkiye,* Nobel Yayınları, Ankara, 2007, s. 202.
[249] Oran,*a.g.e.,*s. 617.

olumsuz oy kullanmasından dolayı minnettarlıklarını bildirerek, Filistin meselesine taraftar olmasından dolayı teşekkürlerini iletmişlerdir.[250]

Filistin'in taksimini belirten 181 sayılı karar, Türkiye tarafından onaylanmamış ve Arap yanlısı bu tavır üzerine çeşitli savlar ortaya atılmıştır. Belirgin bir tehdit olarak algılanan Sovyetler, Türkiye'nin İsrail'i tanıma sürecinde de etkin olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Türk dış politikacılarının çoğunluğunun hem fikir olarak belirttiği üzere, İsrail'in sosyalist bir devlet olma endişesinin yaşanması 1949 yılında Elmabam adıyla bilinen sosyalist partinin İsrail'de başta olduğu göz önüne alınarak değerlendirilmiştir.[251] Arap ve İngiliz kaynakları Yahudiler ve kurulmak istenilen İsrail Devleti ile ilgili Türkiye'nin endişelerini arttırıcı söylemler sunmuştur. Yoğun Yahudi göçünde komünist ideolojiye bağlı ajanların varlığını vurgulamıştır. Sovyetler ile işbirliği içerisinde oldukları yazılmıştır. Kibbutz'ların sayılarındaki artış, Türkiye'nin endişelerini arttırarak İsrail'in Sovyet uzantısı olarak oluşacağına kanaat getirmesine neden olmuştur.[252]

Ortadoğu'daki devletlerarasında var olan siyasi çizginin değişmesi ve dengelerin bozulmasına Filistin meselesi çerçevesinde gelişen tepkiler sebep olmuştur. Arap Devletleri'nin sorunun çözümü kapsamında ortak noktada buluşulamaması problemi çıkmaza sürüklemiştir. Bu süre içerisinde BM kararını onamıştır. 29 Kasım 1947 tarihi Filistin için bir dönüm noktası olan taksim kararının onaylamıştır.[253] Ayrıca diğer devletlerin Filistin sorununa bakışını ortaya koymuştur. 33 lehte, 13 aleyhte 10 çekimser ülke arasında Arap ülkeleri, Yunanistan, Pakistan, Küba, Türkiye aleyhte oy kullanmıştır. Fakat Türkiye'nin batılı devletlerin çizgisinde ilerlemesi ve yakınlaşmaları, Türkiye'nin 1948 yılında Filistin Uzlaştırma Komisyonu tarafından alınan Filistin kararında Arap ülkelerine karşı oy kullanmış olup, İsrail'in devlet olarak ilanının ardından ilk tanıyan Müslüman devlet olmuştur.[254]

3.2.2. İsrail'in Kuruluşuna Arap Dünyasının Tepkisi

Filistin meselesinin Birleşmiş Milletlere devredilmesiyle kabul edilen taksim kararının ardından İngiltere'nin bölgeden 15 Mayıs 1948 tarihi itibariyle çekileceğini bildirmesi

[250] **Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Fon Kodu: 030.10., Yer no: 266.793.25.
[251] Muhammed Nureddin,"Arap-Türk İlişkilerinin Bugünü ve Geleceği"**,** Çev. Mehmet Erdem, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi,* C.III, S.1, Elazığ 2005, s. 177.
[252] Özmen**,** *a.g.e.,*s. 142.
[253] Arap devletleri arasındaki askeri müzakereler bitti, **Son Posta**, 30.11.1947.
[254] İlter Türkmen**,** *Türkiye Cumhuriyeti'nin Orta Doğu Politikası*, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2014, s. 9

üzerine, bölgede Yahudi ve Arap mücadelesinin başlayacağının sinyalleri verilmiştir. Bölgede hâkimiyetin kurulması amacıyla demografik ve toprak üstünlüğünü sağlama çalışmalarına başlanmış, iki taraf arazi satın almaya yoğunlaşmıştır.[255] Aynı zamanda taksim kararının kabulüyle devlet olarak doğuş süreçlerini hızlandırmak isteyen Yahudiler, kendileri için ayrılmış olan bölgelerin alımı için işgali başlatmıştır. İngiltere'nin mandayı sonlandırmasıyla birlikte kuruluşlarını 14 Mayıs günü ilan etmişlerdir.[256]

Bölgede Yahudi devletinin kuruluşu, Arap devletleri tarafından savaş ilanı olarak görülmüştür. İsrail ise elde edilen toprağın değerlendirilmesi ve yerleşme sürecinin en hızlı şekilde oluşturulması şeklinde değerlendirmiştir. Arap dünyası için savaş sebepleri arasında İsrail'in bölgesel kalıcılığını elde etme arzusu vardır. Bu arzuyu gerçekleştirmeye yönelik savaşa yönelimin kaçınılmazlığı vurgulanmıştır. Arap ülkeleri İsrail'in devletleşmesini önleyerek Yahudilerin bölgeye nüfuz etmesini ve yerleşmesinin önüne geçilebilmesini arzu etmişlerdir. [257] Türkiye ise dönem itibariyle savaşın gidişatını değiştirecek bir ülke olmamasından dolayı, sonucu bekleyerek atacağı siyasi adımı belirlemek istemiştir. Arap Birliği'nin Filistin konusundaki görüş ayrılıklarını farkında olması ve İsrail'in büyük devletler tarafından desteklenmesi Türkiye'nin sessizlik politikasının nedenidir.[258]

İsrail'in kurulması uluslararası arenada Filistin'de mücadele olacağını göstermiştir ve problemin boyutunu değiştirmiştir. Arap – İsrail savaşı olarak yeniden adlandırılan mücadele, uluslararası boyut kazanmıştır. Arap Kurtuluş Ordusu* adıyla Suriye'den destek bulan Filistinliler, Ortadoğu bölgesinde bulunan diğer devletlerden de destek görmüştür. Aynı zamanda İsrail'de kuruluşunu, Amerika ve Rusya tarafından kabul görmesiyle taçlandırmıştır.[259] Amerika'nın, Yahudiler ile yakın ilişkileri bilinmektedir. Ancak Araplar ile olan siyasi ilişkilerin sekteye uğramaması amacıyla arka planda destek verilmiştir. Fakat bu kırılma noktası devletin ilanından yalnızca on bir dakika sonra Amerika tarafından "de facto"

[255] "Filistinde: Tavşana Kaç, Tazıya Tut Siyaseti", **Son Posta**, 02.05.1948.
[256] M. Lütfullah Karaman,"Filistin",*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA) (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı)*,C.XIII, 1996, s. 96.
[257] Veli Yılmaz, *Siyasi Tarih,* Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 262.
[258] Yarar**,** *a.g.e.,*s. 217-218.
[259] *Arap Kurtuluş Ordusu: Gönüllüler tarafından oluşturulmuş bir ordudur. Liderliğini Fevzi el-Kavukçu yapmıştır. İsrail Devleti'nin ilanı Amerika tarafından "de facto", Rusya tarafından "de jure" olarak kabul edilmiştir. De facto: Fiilen demektir. Devlet ya da hükümet tarafından tanınmaktır. Bunun nedeni tanınma dolayısıyla meydana gelen zorluklar ve sakıncalardır. Geçicidir. Aynı zamanda belirli hukuki işlemler ile sınırlandırılmıştır. De Jure: Kurulan devleti şüphe duymaksızın kesin şekilde tanımaktır. Bkz. Lewis,*a.g.e.,*455.

olarak tanınmasıyla son bulmuştur.[260] ABD, Yahudi-Arap çatışmasından rahatsızlık duyarak BM 'den barışı sağlamasını ve iki tarafa da ateşkes emri vermesini istemiştir.[261]

Arap Devletleri, BM tarafından onaylanan taksim kararını kabul etmemişlerdir. İngiltere'nin mandayı sonlandıracağı tarihten önce kendileri nezdinde kabul görülecek bir çözüm bulunması isteklerini bildirmiştir. Aksi bir durum gerçekleşmesi akabinde ise Mısır, Suriye, Ürdün, Suudi Arabistan, Lübnan ve Irak devletlerinin Filistin için birleşerek bir harp düzenleyeceğini bildirmişlerdir.[262] İsrail Devleti'nin ilanı ise savaşı kaçınılmaz kılmıştır. Bahsi geçen Arap ülkeleri birleşerek kuvvet oluşturmuşlardır. Kısa süre sonra BM temsilcisi Kont Folke Bernadotte'nin iki tarafa önerisiyle 11 Haziran'da ilk ateşkes sağlanmıştır. Savaşın ilk kısmı Araplar lehine gelişim göstererek Negev, Araplar tarafından alınmıştır. İsrail ise ateşkesi lehlerine çevirerek Çekoslovakya ve Fransa'dan temin ettiği silahlarla 8 Temmuz'da ateşkesin bozulmasıyla harekete geçerek Galile, Tel Aviv-Kudüs koridorunu ele geçirmiştir. Savaşın son kısmı ise İsrail'in zaferi ve Ortadoğu'da dengelerin değişmesi olarak sonuçlanmıştır.[263]

İsrail'in yer altı örgütleri ise savaş sürecinde ve sonunda aktif olarak görev almışlardır. Hagana, Irgun gibi müstakil Yahudi çetelerinin sivil halka saldırması Arap halkında paniğe sebep olmuştur. Irgun çetesinin Menahem Begin* liderliğinde 9-10 Nisan günü gerçekleştirdiği "Deir Yassin" olarak adlandırılan katliam 254 Arap'ın ölümüne sebep olmuştur. Menahem Begin katliam için söyleminde " *...DeirYassin zaferi olmadan İsrail de olmazdı.*" demiştir.[264] Arap devletleri, bağımsızlıklarını yeni elde etmelerinden dolayı eğitime tabi olmayan askerleri ve ekonomik refaha ulaşamamaları nedeniyle başarısız bir savaş deneyimi yaşamışlardır. Eğitimli Yahudi çetelerinin birlik oluşturarak karşılık verdiği savaşta İngiltere tarafından askeri eğitimli Yahudi Koloni Polisi de yer almıştır. Güç dengesi

[260] Yusuf Basalel, *Yahudi Tarihi,* Universal Dil Hizmetleri ve Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 113.
[261] "Kudüs Araplara Teslim Oldu", **Son Posta**, 18.05.1948. ABD'nin, BM'yi barışın sağlanması amacıyla baskı altına almasının temelinde İsrail Devleti'ne olan taraflılığı yatmaktadır. Başkan Truman, Tel Aviv ile olan ilişkilerini geliştirmeye yönelik adım atmış olup yeni devlete yüz milyon dolarlık yardım ABD tarafından yapılmıştır. Bkz. "Yahudi Devlet Reisi Trumana Bir Tevrat Verdi", **Son Posta**, 26.05.1948.
[262] "Altı Arap Devleti Savaşa Hazırlanıyor", **Son Posta**, 23.04.1948.
[263] BM tarafından Negev toprakları İsrail'e, Galile, Tel Aviv-Kudüs koridoru ise Filistin'e verilmiştir. Bkz. Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman, *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölge ve Konuları,* Nobel Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 108.
[264] *Maneham Begin Yahudi çetesi Irgun'un liderliğini yapan kişilerden biridir. İsrail Devleti'nin kuruluşunun ardından ise başbakanlık yapmıştır. Filistin'de revizyonist politika izlemiştir. Yahudi yerleşim yerlerinin kurulacağını açıklamıştır. Filistin'de kurulan çeşitli kurtuluş örgütlerinin dağılması için çabalamıştır. 1978 yılında Mısır lideri Enver Sedat ile birlikte Nobel Barış Ödülü'nü almıştır. Bkz. Kara*, a.g.e.,*s. 38-39.

sağlanamamış, 23.000 eğitimsiz asker ve 7.000 kadar Filistinli ile savaşa giren Arap devletleri karşılarında 96.000 eğitimli asker bulmuştur.[265]

İsrail'in bölgedeki gücünün küçümsenmesinin yanlışlığını ortaya çıkaran ve tezat olarak Arap Birliği'nin sağlamlığını sorgulatan ilk Arap-İsrail savaşı, Araplar için ilk direnişin adı olmuştur. BM tarafından yapılan arabuluculuk zaman zaman savaşın durmasını sağlasa da yeni kurulmuş olan devletin savaşta toprak kazanmasıyla gücünü ortaya koymuştur. Gazze'de Mısır, Şeria Irmağı ve Doğu Kudüs'te Ürdün, Ölü Deniz'in doğusunda Mısır devletleri bulunması nedeniyle İsrail ile yapılan ateşkes bu üç devleti kapsamaktadır. 1949 Ocak ve Nisan ayları ateşkes anlaşması yapılan fakat tanınmayan İsrail devletinin varlığının boyutlarını ortaya koymaktadır.[266] Arap Birliği üyesi devletlerden oluşan Arap ülkeleri, savaşın ilk aşamasında başarı sağlamışlardır. Fakat dış güçler savaşın sonunu belirlemede etkisini göstermiştir. Güç dengesini bozan, Sovyetler Birliği'nin İsrail taraftarı olarak uçak göndermesidir. Bu uçaklar vasıtasıyla İsrail, Ürdün ve Suriye'nin başkentlerine saldırarak mücadelesinin başarıyla sonuçlanmasını sağlamıştır.[267]

Mücadelenin ana kaynaklarına bakıldığında iki unsur göze çarpmaktadır. İlk nedeni bölgesel, ikinci nedeni ise milletlerin ortaya koyduğu hedeftir. Bölge kaynaklı hedefin altında büyük devletlerin çıkarları yatmakta olup bölgede var olan güçler ile çıkar uyuşmazlığının doğmasıyla bölge istikrarsızlaşmıştır.[268] Arap-İsrail çatışmaları, Amerika için askeri silahlarının test ve denemeye tabi tutulması açısından önemlidir. Yeni geliştirilen silahların deneme alanı olarak Arap-İsrail çatışmaları, ABD teknolojisine yardımcı olurken Sovyet tehdidine karşı da istihbarat sağlanmıştır.[269]

Arap Birliği'nin ortak bir amaç gütmeden ve Filistin'in geleceği ile ilgili fikir ayrılıklarına düşerek Yahudilere karşı başlatmış oldukları savaş 1949 itibariyle aleyhlerine sonlanmıştır. Birliğin oluşturulamaması savaşın kaybedilmesinin en büyük etkeni olarak görülmüştür İkinci etken ise modern silahların yoksunluğuna bağlı olarak Yahudiler ve Araplar arasındaki güç eşitsizliğidir.[270] Savaşının Ortadoğu bölgesinde bıraktığı siyasi ve sosyal etkileri yadsınamayacak ölçüdedir. Arap devletlerinden olan Suriye, Irak ve Mısır'da siyasi kriz yaratıp istikrarsız bir döneme sürüklemiştir. Fransa ve İngiltere tarafından tarihsel

[265] Dağ, *a.g.e.,*s. 25.
[266] Lewis**,** *a.g.e.,* s. 455-456.
[267] Yaşar vd.,*a.g.e.,* s. 43.
[268] *İsrail-Arap Harbi,* Harb Akademileri Basımevi, İstanbul, 1968, s. 16.
[269] Yevgeni Primakov, *Rusların Gözüyle Ortadoğu*, Çev.Olga Tezcan, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, s. 125.
[270]Fraser vd., s. 367.

süreçte yaratılmak istenilen parçalanma hedefini gerçekleştirmiştir. Ayrıca etnik unsurlarında ön plana çıktığı görülmektedir. Daha çok Avrupa'da var olan Yahudi düşmanlığı, Arap toplumlarında ortaya çıkmıştır.[271]

Birlik oluşturmaktan yoksun olan Arap ülkeleri, savaşın ardından yıkıma uğrayarak siyasi istikrarsızlık sürecine girmiştir. Yapılan darbeler ile bulanık bir iç siyaset ortaya çıkmıştır. Suriye 21 yıllık askeri darbe sürecini, 1970 yılında Hafız Esad'ın başa geçmesiyle sonlandırırken, Lübnan 1940 yılında muvaffak olunamayan bir darbe ile karşılaşmıştır. İki yıl sonrasında Kral Abdullah* bir Filistinli tarafından öldürülmüştür. Mısır ise; yalnızca darbe ile karşılaşmamış olup siyasi kimliği değişime uğramıştır. General Necip önderliğinde Kral Faruk'a yapılan darbe Cumhuriyet rejimini beraberinde getirmiştir.[272]

Savaşın diğer getirisi olan Filistin mülteciler sorunu ise 1948 savaşı ile doğrudan bağlantılıdır. İsrail'in Filistinliler üzerinde etnik temizlik süreci başlatması, 800.000 kadar Filistinlinin güvenli bölge arayışlarına sevk etmesine ve yerlerini terk etmelerine neden olmuştur. Akabinde yoğun Yahudi göçünün devam ettiği bölgede gittikçe azalan Filistinliler bir süre sonra azınlıkta kalarak mülteci konumuna düşmüşlerdir.[273] İsrail'in devlet olma süresinde gönderilen komiteler Arap çoğunluğu vurgulayarak çoğu zaman bölgenin Filistinlilerin olduğu söyleminde bulunmuşlardır. 1948 savaşı durumu tersine çevirerek Yahudi çoğunluğun varlığını sağlamıştır.

Filistinliler, I. ve II. Arap-İsrail Savaşları çevresinde beklenen reaksiyonu alamamalarından dolayı, Arap devletlerinden beklentilerini keserek "Filistinli" kimliği altında kendi güçlerini yaratmak için harekete geçmişlerdir. İsrail'in yok edilmesini amaçlayan Filistin Kurtuluş Örgütü,* Filistinlilerin hareketlenmelerinin bir sonucudur. Musevi Lider David Ben Gurion liderliğinde kurulan İsrail, 1948 savaşında Galile bölgesi ve Necef Çölünü Araplardan alarak savaşın karlı çıkan tarafı olmuştur.[274]

---

[271] Filistin meselesi, Arap devletlerinin parti politikalarının bir simgesi halini almıştır. Anti-Semitist duruş sergilemek, Yahudiler ile işbirliğinden kaçınmak bu politikalardandır. Bkz. Bozarslan, *a.g.e.,* s.82-83.

[272] *Şerif Hüseyin'in oğludur. Osmanlı Devleti'ne karşı Arap milliyetçiliğini desteklemiş, Mekke ayaklanmasına katılmıştır. Daha sonra İngiliz mandasında bulunan Ürdün'de Milli Arap Hükümeti'nin liderliğini yapmıştır. Çoğu zaman İngilizler ile işbirliği içinde olması Filistinlilerde kendisiyle ilgili olumsuz duyguları pekiştirmiştir. Amacı Suriye ve Lübnan'ı da kapsayacak bir devlet kurmak olmuştur. Fakat bu isteğini gerçekleştiremeden 1951 yılında Kudüs'te bir Filistinli tarafından öldürülmüştür. Bkz. Mustafa L .Bilge, "Abdullah b. Hüseyin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDV),* C.I, s. 108. Yaşar v.d., *a.g.e.,*s. 43.

[273] Yaşar v.d., a.g.e., s. 43.

[274] *Filistin'in bağımsız bir ülke olmasını amaçlayan, küçük grupları içerisinde barındıran yapılanmadır. Barındırdığı en büyük grup "El Fetih"tir. 1964 yılında Kahire Arap Birliği'nde kuruluşu gerçekleşmiştir. Ahmet Şükreyri kurul sırasında örgütün lideri seçilmiştir. Arap-İsrail Savaşlarında başarılıları ile ses getirmiştir. Bkz.

Arap-İsrail çatışmaları ve savaşları, Ortadoğu'nun genel bir problemi haline dönüşmüştür. Batılı ülkelerin çıkar çatışmalarının eyleme dönüştüğü bir merkez halini almıştır. Emperyalist devletler başlangıçta Yahudiler, sonrasında ise kurulan İsrail Devleti'nin vasıtasıyla bölgedeki emellerini gerçekleştirmek istemişlerdir. Filistin sorunu Siyonizm, pogrom,* sömürgeci devletlerin hedefleri, dinler ayrılığının getirilerinden müstakil düşünülmemelidir.[275] Savaşın ardından Arap devletlerinin haklı istekleri, Filistin meselesinin aydınlığa çıkmasını önlemiştir. Bu devletler savaş sırasında yerlerinden edilerek, mülteci konumuna düşürülen Filistinli Arapların geri dönüşünün İsrail tarafından kabulünü şart koşmuşlardır. Kabul edilmeyen isteklerine karşın barışın sağlanacağı müzakerelere katılmamışlar ve bölgenin temel sorunu olarak Arap-Yahudi mücadelesi sürmüştür.[276]

3.2.3. Filistin Uzlaştırma Komisyonu

Filistin Uzlaştırma Komisyonu'nun kurulması Türkiye ve Arap Devletleri'nin fikir ayrılığına düşmesi ve Türkiye'nin batı taraftarlığının ortaya çıkışını temsil etmektedir. Komisyonun gerekliliği Araplar tarafından kabul edilmezken Türkiye gerekliliğini savunmuş ve oyunu bu yönde kullanmıştır. Komisyonun ana hedefi tarafsızlığın sağlanmasıdır. Bu nedenle Türkiye'nin tarafsızlığının, Arap Devletleri için olumsuz getirisi Türkiye'nin Filistin desteğinden uzaklaşması olmuştur. [277] Uluslararası boyut alan Filistin meselesinin çözümlenmesi amacıyla Türkiye, İngiltere ve Amerika'nın iştiraki ile gerçekleştirilecek bir konferans düzenleneceği haberi 1 Kasım 1948 itibariyle ortaya çıkmıştır.[278]

Filistin Uzlaştırma Komisyonu'nda görev alan Türkiye, İngiltere'nin komisyonun görevini gereğince yapılması için bazı önerilerde bulunmuştur. Büyükelçi David Kelly aracılığıyla ilettiği mesajda, Türkiye'ye bölgedeki siyasi istikrarın önemi vurgulanarak tarafsız kalmaması halinde komünizm belirtilerinin yükseleceğini iletmiştir.[279] İngiltere'nin Türkiye'ye karşı bu tavır ve tutumu taksim kararına karşı verdiği aleyhte oy ile bağlantılıdır. Arap-Türk tarihsel geçmişi dolayısıyla yanlı politika izlenileceği düşünülerek Türkiye uyarılma gereği hissedilmiştir.

Selin M.Bölme, Ufuk Ulutaş, *Filistin'de Siyasi Aktörler ve Partiler*, Seta Yayınları, 2012, s. 8-9.Acar, *a.g.e.,*s. 42.

[275] *Etnik kimlik, dini tercih ya da siyasi sebeplerden dolayı yapılan şiddet hareketidir. Şimşek, *a.g.e.,*s. 42-43.

[276] Lockman,*a.g.e.,*s.183-184.

[277] Kürkçüoğlu,*a.g.e.,* s. 30.

[278] "Bir Filistin Meselesi Konferansı Toplanacak", **Son Posta**, 01.10.1948.

[279] Ertosun,*a.g.e.,*s. 19.

BM tarafından icra edilen üçüncü toplantıda, Filistin'de var olan çatışmaların durdurulması amacıyla üç devletten oluşacak Filistin Uzlaştırma Komisyonu için Türkiye'yi temsil etmek üzere İstanbul Milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın görevlendirilmiştir.[280] Bu komisyon bünyesinde barındırdığı ülkeler ve sorunun halli için çözüm arayışı içinde olan devletler nezdinde BM'nin yeni bir adımı olarak görülmüştür. Komisyon ayrıca İsrail Devleti'nin BM'ye üyelik adına yaptığı başvuruyu değerlendirecek, komisyon içerisinde İsrail Hükümeti adına yedi olumlu oy gelmesi akabinde İsrail, BM'ye dâhil edilecektir.[281]

Çatışmanın durdurulması çağrısı, komisyonun ilk görevi olmuştur ve 29 Aralık günü gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık bir ay sonrasında 13 Ocak 1949 ise Mısır ve İsrail'in komisyonun ateşkes çağrısına uyması neticesinde Rodos'ta iki tarafın görüştüğü tarihi kapsamaktadır. Arap ülkeleri tarafından tanınmayan İsrail için ateşkesin sınırlarının belirlendiğinden dolayı açıklama olarak İsrail'in bir ülke olmadığını, sınırların yalnızca mütarekeden dolayı ortaya konulduğu vurgulanmıştır. Komisyon'un diğer görevi; 27 Nisan itibariyle gerçekleşmiş olup İsrail ve Arap ülkelerini Kudüs'ün durumu, sınırlar ve mülteciler konularında anlaşma için bir araya getirmiştir.[282] Özellikle Kudüs ile ilgili komisyon tarafından; Kudüs'ün silahlardan arındırılması ve Arap ve Yahudi bölgeleri olarak ayrıma tabi tutulması olarak belirlenen plan BM tarafından kabul görmemiştir. Diğer taraftan ise İsrail'de kabul edilmesi güç olarak nitelendirilebilecek bölgesel sıkıntılarını vurgulamasıyla komisyon bir noktaya ulaşamamış[283] ve başarısız bir girişim olarak kalmıştır.

Türkiye'nin, Arap ülkeleriyle ters düşmeyi göze alarak komisyonun kuruluşuna olumlu rey vermesi ve batılı görünümünü kuvvetlendirmesinin arka planında yatan en büyük etken güvenlik kaygısının devam ediyor oluşudur. Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde sağladığı yardımın ABD tarafından, Sovyetlere karşı tam bir korunma kalkanı sağlamadığının farkında olarak hareket etmiş olup kendi savunma mekanizmasını geliştirmek adına hareket etmiştir.[284] 1948 yılında Türkiye'nin dış politikasının yönelimini belirlemede bazı unsurlar ortaya çıkmıştır. Türkiye için Arap ülkeleriyle yakınlaşmanın terk edilmesi ve tekrar batıya yönelimi ifade etmektedir. Bu yönelimin sebebi Soğuk Savaşın şartlarıdır.

[280] **Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Fon Kodu: 030.18.01.02, Yer no: 118.87.1.
[281] "Filistin Komisyonu Çarşamba Toplanıyor", **Cumhuriyet**, 13.12.1948.
[282] Sabit Duman, *Filistin Sorunu ve Türkiye'nin İsrail Politikası (1947-1967),* Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, s. 161.
[283] İslam Safa Kaya, "Uluslar arası Örnekler Çerçevesinde Uluslar arası Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları",*Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi,* C.VII, S.2/1, 2017 s. 158.
[284] Yarar*, a.g.e.,* s. 221.

Türkiye'nin tekrar batı yanlısı bir politika benimsediğini, Filistin Uzlaştırma Komisyonu içerisinde yer alması ve 28 Mart 1949'da İsrail'i tanımasıyla[285] ortaya çıkmıştır.

3.2.4. Türk Dış Politikasında Batı Etkisi ve İsrail'in Resmen Tanınması

Türkiye Filistin Uzlaştırma Komisyonu'nda görev almasıyla Filistin Sorunu içerisinde aktif olarak yer almaya başlamıştır. Problem doğrultusunda oluşturulan dış politika ise Truman Doktrini'nin açıklanmasıyla farklılaşmıştır. Ortak tarihi paylaştığı ve destek bekleyen Arap ülkelerinin istediği yönde olmamıştır. Truman Doktrini'nin devletler nezdinde ki önemi Soğuk Savaş'ın başladığının açık bir ilanı olmasıdır. Bu durum Türkiye'nin güvenlik kaygısı ile birleştiğinde 1948 itibariyle batı ile yakınlaşma ve batı destekli İsrail Devleti ile önemli adımların atıldığı dönemin başlangıcını teşkil etmektedir.[286]

Batılı devletler ile yakınlaşma sürecinde Türkiye'nin, İsrail Devleti eksenli attığı pozitif yöndeki adımların arka planında İsrail ve Batı işbirliği ve İsrail'e verilen desteğin görünür olması yatmaktadır. Kurulduğu bölge bakımından incelendiğinde İsrail, Arap ülkelerine karşı bir güç olarak doğmuştur. Batının bölgeye yerleşme girişimleri ya da hâkimiyet kurma düşüncesinin gerçekleştirilebileceği bir aracı konumundadır.[287] 1948 Savaşı İsrail'e verilen desteğin en somut hali olarak ortaya çıkmıştır. Truman yardımı sonrasında İsrail ve Türkiye ilişkilerinin başlaması gerektiğini vurgulayan ise ABD olmuştur.[288] Bu kapsamda düşünüldüğünde Batı ile yakınlaşmak isteyen Türk diplomatlar, yakınlaşmanın sağlanması için büyük bir adım atma gereksinimi duymuşlardır. Siyaseti maksimum düzeyde meşgul eden Filistin Sorunu ve İsrail devleti ise bu amaç için bir aracı olarak görülmüştür.

Sovyetler yalnızca bahsedilen devletlere karşı değil aynı zamanda İsrail'e karşı da tutum değiştirmesiyle Türkiye ve İsrail açısından ortak bir kaygı oluşumuna sebebiyet vermiştir. İsrail'in tanınmasında ilk devletlerden olmakla birlikte BM'ye kabulünde de destek olmuştur. Fakat İsrail'den beklenilen reaksiyonu alamamaları neticesinde Arap ülkelerinin

---

[285] Oran, *a.g.e.,*s. 617.
[286] Oran,*a.g.e.,*s. 617. ABD Başkanı Truman tarafından 1947 yılında açıklanan Truman Doktrinin içeriği; Türkiye ve Yunanistan'a ABD tarafından yapılacak askeri yardımı kapsamaktadır. Alınan yardım ekseninde Türkiye-İsrail ilişkilerinin başlangıcını oluşturmaktadır. Bkz. Kılınçkaya*, a.g.e..,*s. 257-261.
[287] İsrail'in devletleşme süreci ve bölgesel gücünü oluşturmasıyla iki temel düşünce ortaya çıkmıştır. İsrail Devleti, Orta Doğu'nun Batılı devletler ile aracılığını yapmakta ve daha geniş kapsamda bakıldığında Batı ile özdeşleşmiş bir devlet olarak görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Lewis, *a.g.e.,*s. 468.
[288] Altunışık, *a.g.e.,* s. 182.

lehine taraf değiştirmişlerdir. Bu durumun arka planında ise Sovyet uzantısı olmaması dolayısıyla çektiği tepki yatmaktadır.[289]

Dış politikadaki siyasi hava ve sürecin getirileri İsrail ve Türkiye'nin yakınlaşmasını doğurmuştur. 1948 yılında İsrail Dışişleri Bakanı Moshe Şertok, Türkiye'den "*bir an evvel*" tanınma talep etmiştir. Türkiye ise beklenilmesi gerektiğini, tanınmanın Arap ülkeler nezdinde getireceği sonuçlara değinilmiştir.[290] Türkiye'nin gerekçesi bölgesel ve ortak geçmiş göz önünde bulundurulduğunda geçerli kabul edilebilir. Örneğin; İngiliz Daily Record Gazetesi'nde görev alan Cooper tarafından İsrail'in Türkiye tarafından tanınması değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede; Türkiye'nin politikasında belirli bir süre sarsıntıya mahal vereceği ve tanımanın anlamının İsrail'in bölgede varlığını ve kalıcılığını onaylamak demek olduğunu vurgulamıştır.[291]

Tanınmanın gerçekleşeceğinin sinyalleri Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak tarafından çeşitli söylemler ile verilmiştir. Tanınmadan kısa süre önce Sadak tarafından İsrail'in tanınması ile ilgili sorulan soruya; " *İsrail devleti bir vakıadır. 30'dan fazla devlet tanımıştır. Arap temsilcileri de İsrail temsilcileriyle konuşmaktadırlar…*"[292] cevabı ile tanımaya olumlu bakıldığını ifade etmektedir. Cahit Yalçın ise bir demecinde; "… *Türkiye'nin İsrail devletini tanıması hususu, hükümetimizin bileceği bir iştir. Fakat bu, ileride mutlaka tahakkuk edecektir. Zira bütün dünya devletleri, İsrail'i tanımaya başlamışlardır.*"[293]ifadesiyle İsrail-Türkiye ilişkilerinin mutlaka vuku bulacağını belirtmiştir. Belirtildiği üzere dünya devletleri tarafından İsrail'e verilen destek Türkiye için önem teşkil etmekte olup özellikle batı seyirli politika izleyen Türk diplomatları nezdinde durumu olumlama sürecini başlatmıştır.

Tanınmanın gerçekleştirilmesi için Dışişleri Bakanlığı tarafından kaleme alınmış olan yazıda çeşitli gerekçeler açıklanmıştır. İlk olarak tanınmanın geç olmasının nedeni Türkiye'nin Uzlaştırma Komisyonu'nda görev almış olmasıdır. Komisyonun etkilenmemesi maksadıyla bir süre beklenildiği ifade edilmiştir. Diğer nedenler ise; İsrail'in BMGK tarafından kabul edileceğinin aşikâr olması, Arap Devletleri ve İsrail arasında görüşmelerin başlaması ve Türkiye-İsrail arasında gerçekleşecek ticaretin yadsınamayacak ölçüde değerli olmasıdır.[294] Tanınmanın gerekliliğinin vurgulanması, Arap-Türk ilişkilerinin bu durumdan

[289] Süha Şakip Taner, Sovyet Rusya ve İsrail devleti, **Akşam**, 10 Şubat 1949.
[290] **Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Fon Kodu: 030.118.01.02, Yer no: 118.108.3.
[291] "Türkiye'nin Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak", **Akşam**, 24 Mayıs 1949.
[292] "Dış İşleri Bakanı Paris'e gitmek için yola çıktı", **Cumhuriyet**, 9 Şubat 1949.
[293] "Yalçının gözile Filistin de durum", **Cumhuriyet**, 5 Mart 1949.
[294] **Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Fon Kodu: 030.118.01.02, Yer no: 118.108.3.

etkilenmesinin en aza indirgenmesini sağlamak amacıyla önemlidir. Akabinde ise aynı gün içerisinde İsrail'in "*derhal*" tanınmasına 24 Mart 1949 itibariyle karar verilmiştir.[295]

İsrail'in de facto olarak Türkiye tarafından tanınmasına Arap ülkelerinin tepki göstermiş olup konuyla ilgili Lübnan elçisi bu durumu Türkiye'nin iç işleri bağlamında değerlendirirken[296] fikir ayrılıkları da mevcuttur. Özellikle Türkiye'den İsrail'e gönderilen Yahudiler [297] Arap Devletleri nezdinde Yahudi kalıcılığını sağlamaya çalışmak olarak değerlendirilerek hoş görülmemiştir. Fakat Yahudilerin gönderilmesi tanınma öncesinde meydana gelen bir durumdur. Tepkilere karşılık ise sonrasında Türkiye tarafından "*İsrail BM'ye üye olmuştur, dolayısıyla Türkiye de yeni kurulan bu devleti BM örgütünün evrenselliği prensibi çevresinde tanımıştır."* açıklamasında bulunulmuştur.[298]

Basında da İsrail'in tanınması geniş yankılar bulmuştur. Bununla ilgili Cumhuriyet gazetesi; *" Arap hükümetlerinin hemen hepsi İsrail hükümeti ile mütarekeler yapmak, yahud yapmağa karar vermek suretile bu devleti zımnen veya sarahaten tanımış bulunuyorlar. Hükümetimizin İsrail'i tanımak hususunda şimdiye kadar gecikmesi, Arabâleminin hislerine karşı müstesna bir teveccüh teşkil etmektedir*."[299] yazısına yer vermiştir. Aynı gazete 30 Mart 1949 günü; *" Son aylar içerisinde Filistin'e ihracat oldukça azalmıştır. Alakalı tacirlerimiz İsrail'in yakın zaman içinde memleketimizden daha geniş ölçüde mal ithal edeceğini belirtmektedir."* ilgili yazıyı yayınlamıştır.[300] İsrail'in tanınması sonrasında basın yazıları incelendiğin de dönemin idarecileri tanımada geç kalındığı kanaatinde olmuşlardır. Gazete yazısında belirttiği üzere, tanıma sonrasında İsrail ve Türkiye arasında ticari ilişkilerde de gelişme gözlemlenmiştir.

Ortadoğu siyasetinin Türkiye tarafından yeniden tanımlanmasının dönemin koşulları ile bağdaştırılan belirli unsurları vardır. Yeni tanımlama süreci, İsrail Devleti'ni tanımasıyla bir başlangıç oluşturmuştur. Türkiye için önemli ve özel sebepler arasında ABD vasıtasıyla alınan yardımlar önemli yer tutarken, güvenliğinin sağlanması bu duruma paralel olarak ilerlemiştir. Akabinde İsrail'in bölgedeki gelişimi ve çağdaş bir devlet olması cezbeden diğer

---

[295] **Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Fon Kodu: 030.118.01.02, Yer no: 118.108.3. Bkz. Ek-2.
[296]**Akşam**, 30 Mart 1949.
[297] "Filistin Yolcuları…," **Akşam**, 6 Mart 1949. Ayrıca bkz. "Şehrimizden Filistin'e muhaceret devam etmektedir", **Akşam**, 10 Nisan 1949. "Yahudi muhacirleri", **Akşam**, 20 Şubat 1949.
[298] Örneğin; 1956 yılında yapılan Süveyş Savaşı'nda İsrail'in tavrı sebebiyle ilişkiler etkilenmiştir. Altunışık, *a.g.e.,* s. 182. İsrail, BM'ye 11 oya karşılık 33 oyla kabul edilmiştir. 13 devlet ise çekimser kalmış olup Türkiye çekimser kalan devletlerarasındadır. Bkz. "İsrail hükümeti Birleşmiş Milletler kuruluna girecek", **Akşam**, 10 Mayıs 1949.
[299]**Cumhuriyet**, 30 Mart 1949.
[300]**Cumhuriyet**, 30 Mart 1949.

özelliktir. Kurulan kurumların işlevlerini en iyi ölçüde yerine getiren İsrail, Türkiye için kısa süre sonra örnek teşkil edici duruma gelmiştir. Diğer husus ise; Arap ülkeleri tarafından Hatay konusunda Suriye'nin desteklenmesidir. Suriye'nin Hatay'ın verilmesi için ısrarına İsrail'in varlığı sınırlandırma getirecek bir devlet olarak görülmesine neden olmuştur.[301] Tüm bunlar ışığında ise İsrail'i tanıyan Türkiye bölgede yeni bir dış politika sürecine adım atmıştır.

İkili ilişkilerin gelişmesi yolunda atılan bu adım sonrasında İsrail Hükümeti'nin yeni duruma karşı tutumu dile getirilmiştir. Verilen karardaki memnuniyet ifade edilmiştir. İsrail tarafından Türkiye, istikrarlı ve yapıcı bir devlet olarak konumlandırılmıştır. Tanınmanın Arap Devletleri ve bölgesel bağlamda yeni bir süreci başlatacağı düşünülmüştür İsrail, Türkiye ile ilişkilerinin ülke vizyonu gereğince barışçıl düzeyde olacağını ve siyasi, iktisadi gibi her bağlamda sağlanacağını temenni etmiştir.[302] Sadak ise tanınma sonrasında İsrail Hükümeti'nden ilk beklentisini, muhacirler sorununun çözümünün sağlanması olarak belirtmiştir.[303]

İlişkilerin diplomatik düzeyde ilk olarak İsmet İnönü'nün açılış söylevinde siyasi münasebetlerin açıldığını belirtmesiyle başlamıştır.[304] 1950 itibariyle İsrail'e gönderilen diplomat Seyfullah Esin gönderilmiştir. Orhan Conker ise Başkâtip olarak göreve başlamıştır.[305] 7 Ocak 1950'de İsrail Cumhurbaşkanı Chaim Weizmann'a Türkiye tarafından iletilen güven mektubunu teslim etmesiyle başlamıştır. İlişkilerin geliştirilmesine yönelik adımlarda belli dönemlerdeki aksaklıklar yaşanmıştır. Nedeni ise; İsrail'in bölgede izlediği, Türkiye tarafından olumsuz olarak değerlendirilen politikalarıdır.[306]

3.3. Demokrat Parti Dönemi Türkiye-İsrail İlişkileri

3.3.1. Bağdat Paktı ve İsrail'in Tepkisi

Ortadoğu bölgesinde güvenlik sağlamak adına Amerika tarafından ilk adım 1951 yılında atılmıştır. "Ortadoğu Komutanlığı" adıyla Türkiye öncülüğünde bir ittifak oluşturulmak istenmiştir. Fakat Mısır'ın liderlik rolünden vazgeçmemesi nedeniyle proje

[301] Karpat,*a.g.e.,*s. 200-201.
[302] İsrail Hükümet tarafından haberler dergisinde Türkiye ile ilgili yazılmış olan bir yazıda bu ifadeler ile tanımaya istinaden görüş bildirilmiştir. "Türkiye-İsrail", **Akşam**, 10 Nisan 1949.
[303]*TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem VIII, C.V Ankara, 1949, s. 304.
[304]*TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem VIII, C.XXI, Ankara, 1949, s. 8.
[305] **Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Fon Kodu: 030.0.001.000 Yer no: 210.37.2.
[306]Mithat Atabay*, Son Yüzyılda Türkiye ve Ortadoğu*, Paradigma Akademi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 248-249.

hayata geçirilememiştir.[307] Ortadoğu'da savunma sistemi oluşturma fikrini ilk ortaya çıkaran ise ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles* olmuştur. İttifak Sovyetlere, yani komünist tehlikeye karşı bölgesel savunma fikriyle gündeme gelmiştir. Fakat bu düşünce bölgedeki ayrılıklar dolayısıyla arka plana atılmıştır. Özellikle bölgesel çatışmalar; Arap-İsrail çatışmaları, Arap devletlerinin birbirleriyle olan uyuşmazlıkları, İngiltere ve Fransa'nın bölgedeki aktif hareketleri pakt oluşumunun önüne geçmiştir. Türkiye ise bu fikre sıcak yaklaşmış olup, 1954 yılında ortaya atılan fikri 1955 yılında hayata geçirmek üzere adım atmaya karar vermiştir.[308] Genel itibariyle pakt, ABD projesi olarak uygulamaya konulmuş olup çevreleme politikasının bir getirisidir.[309]

Türkiye'nin oluşturulacak pakta liderlik yapmasının istenmesinin birkaç nedeni vardır. İlk ve en güçlü neden ittifaka girişi planlanan ülkelerin Sovyetlerle sınırı olan devletler olması ve bu devletler içerisinde ABD açısından en makul ve güçlü olanının Türkiye olmasıdır. Diğer neden ise Arap ülkeleri ile Türkiye'nin tarihi geçmişlerinden gelen yakınlığın bilinmesidir. Bu yakınlık, ittifaka lider olan Türkiye'nin birçok Arap devleti ittifaka çekeceği kanısının oluşumuna sebep olmuştur.[310]

Devletlerarasında pakt görüşmeleri yapılması, 1954 yılı itibariyle gündeme gelmiştir. İçeriği ile ilgili vurgulanan antikomünist bir çerçeve içerisinde toplanacağı olmuştur. Katılımı planlanan devletlerden biri Pakistan olmakla birlikte, Pakistan'a çeşitli vaatlerde bulunulmuştur. Vaatler içinde pakt devletlerine Amerika'nın askeri yardım yapacağı da yer almıştır.[311] Pakta dâhil edilmesi planlanan diğer devlet ise Irak olmuştur. Aynı zamanda ikinci görev olarak Ortadoğu savunmasını sağlamaktan bahsedilmiştir.[312] ABD tarafından Pakistan'a

[307] Özkiper,*a.g.m.,* s. 11

[308] * II. Dünya Savaşı ve sonrasında oluşan Soğuk Savaş döneminde ABD'nin nasıl bir dış politika oluşturacağının belirlenmesinde etkili olmuştur. Ortadoğu'nun durumu ile ilgili bilgi toplamak amacıyla gönderilmiştir. Bölgede yaptığı araştırmaların sonucunda ABD'nin Ortadoğu'ya ilgisini arttırdığı bilinmektedir. Sovyet yayılmacılığına karşı çözüm arayışları sonucunda "Kuzey Kuşak İttifakı Projesi'ni" ortaya çıkarmıştır. Bu proje Türkiye dahil olmak üzere İran, Irak, Pakistan ve Afganistan'ı içine alarak Sovyet yayılmacılığını çevrelemeyi amaçlamaktadır. Bkz. Halil Akman, Suat Zeyrek, "John Foster Dulles'in Ortadoğu Gezisi, Temaslar ve Tepkiler, *Avrasya İncelemeleri Dergis*i, C.II, S.2, 2013, s. 260-262. Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi,* Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 525.

[309]Hasan Yılmaz,"Adnan Menderes Dönemi Türkiye Ortadoğu İlişkileri**",***Birey ve Toplum Dergisi,* C.VI, S.12, 2017, s. 217.

[310] M.Bürkan Serbest (2016), "Bağdat Paktı'nın Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye'nin Rolü",*Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.V, S.3,. 404,405.

[311] "Türkiye Pakistan arasında askeri pakt", **Akşam**, 26 Ocak 1954.

[312] "Mevzii bir Ortadoğu paktı hazırlanacak", **Akşam**, 11 Ocak 1954.

askeri malzeme verilmesinin koşulu; savunma paktına dâhil olmasıdır. Ayrıca Pakistan'ın da Türkiye ile ilgili pozitif tutumu paktı kabullenmesini kolaylaştırmıştır.[313]

ABD tarafından alt yapısı hazırlanmış olan pakta dâhil olan ve Arap olmayan iki devletin katılımıyla ilk şekli ortaya çıkmıştır. Türkiye ve Pakistan pakt için önem arz etmekte, fakat bölgesel bağlamda düşünülmüş bir pakt için Arap devletlerinin de iştiraki gerekmiştir. Bu durumun gerçekleşmesi için batılı devletler ile münasebeti iyi olan devletlerden biri düşünmüş, bunun için de Irak uygun görülmüştür.[314]

Paktın ilk adımı Irak ile atılmıştır. Anlaşma, 24 Şubat 1955 tarihinde Irak ile sağlanmış,[315] akabinde Filistin'in durumu ile ilgili yapılan mektuplaşmalar anlaşma seyri içerisinde kabul görmüştür. Irak hükümetinden gelen istek üzerine, Filistin problemiyle ilgili BM tarafından alınan kararları teminatını sağlayacak çeşitli tedbirlerin alınmasını üstlenmiştir. İki devlet başkanı arasında geçen mektuplaşmalar anlaşma içerisine dâhil edilmiştir. Filistin probleminin pakt içerisinde konu edilmesinin sebebi; diğer Ortadoğu ülkelerinin pakta sıcak bakmalarını sağlamaktır.[316] Genel itibariyle pakta katılım ile ilgili Başbakan Menderes; *"…Diğer kardeş Arap milletlerininde de bu çok hayırlı andlaşmayla bir an evvel iştraklerini samimiyetle temenni etmekteyiz. .."*[317] açıklamasını yapmıştır. Bu demeç ile paktın, Ortadoğu'da tüm devletlerin iştirakine açık bir pakt olduğu ve katılımın desteklendiği mesajı verilmiştir.

Irak'ın katılımının ertesinde kısa süre içinde ardı ardına katılımlar gerçekleşmiştir. İlk olarak 1955 yılının Nisan ayında İngiltere'nin iştiraki duyurulmuştur.[318] Pakistan'ın katılımının kesinleşmesi ise 23 Eylül 1955 itibariyle vuku bulmuştur.[319] Son olarak İran'ın da girişiyle dört devletin varlığının kesinleştiği bir ittifak olarak tamamlanmıştır.[320]

Sovyetler Birliği ile Arap devletlerinin yakınlaşmasını istemeyen Türkiye, ziyaretler ve ikna çabaları ile ittifak üyelerini çoğaltmak istemiştir. Fakat Sovyetler ile yakın ilişkiler içinde olan ve Arap milliyetçiliğini ana unsur olarak ortaya çıkaran Cemal Abdülnasır*bu duruma engel olmuştur. Suriye, Ürdün gibi devletlerin iştirakini önlemiş ve Türkiye ile ilgili

[313] Yılmaz, *Adnan Menderes Dönemi Türkiye Ortadoğu İlişkileri,* s. 215.
[314] Kürkçüoğlu*, a.g.e.,* s. 54.
[315] "Türkiye- Irak Paktının imzası geniş mutluluk yarattı", **Akşam**, 25 Şubat 1955.
[316] Pakt imzasını gerçekleştirenler: Milli Müdafaa Vekili Ethem Menderes ve Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa. Bkz. "Irak Paktı", **Akşam**, 18 Şubat 1955. "Türkiye-Irak arasında Filistin anlaşması", **Akşam**, 26 Şubat 1955.
[317] *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem X, C.V,Ankara, 1955, s. 913.
[318] "Bağdat Paktı" **Akşam**, 2 Nisan 1955.
[319] "Pakistan'ın Türk-Irak Paktına katıldığı açıklandı", **Akşam**, 24 Eylül 1955.
[320] " Amerika ve Ortadoğu", **Akşam**, 6 Nisan 1955.

soru işaretlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. ABD Dışişleri Bakanı Dulles tarafından altyapısı oluşturulan paktı Türkiye'nin sahiplenmesi ve ısrarcı tavırları Türkiye'nin Arap memleketler tarafından batıyla işbirliğinin olumsuz anlamda vurgulanmasına sebebiyet vermiştir.[321]

Mısır Hükümeti, pakt ile ilgili çeşitli olumsuzluklar sunmuştur. Pakttan yana olmadığını birçok kez dile getirmiş ve katılım sağlamayacağını bildirmiştir. Mısır basını da ittifakın neden olacağı olumsuzlukları 1954 yılından itibaren kamuoyunda yayınlamaya başlamıştır.[322] Aleyhte tutumun sebebi Mısır Başkanı Nasır'ın liderlik mücadelesinin pakt tarafından baltalanacağı düşüncesine kapılmasından kaynaklanmıştır. Ortadoğu'da güçlü bir konumda olan Nasır'ın bu tavrı diğer Arap ülkeleri üzerinde belirsizlik ve kuşku doğmasına sebep olmuştur.[323] Suriye Devleti tarafından pakt için olumsuz görüşler bildirilmiştir. Hindistan da aynı şekilde tepki vermiş olup, birçok Ortadoğu ülkesi tarafından paktın desteklenmediği ifade edilmiştir. Olumsuz ifadelerin arka planındaki durum ise Filistin problemi ile ilgidir. Arap devletlerinin böyle bir katılım gerçekleştirmesi, Filistin sorununun çözümü ile ilgili bir adım olarak görülmemiştir.[324]

Paktın hayata geçmesi Türkiye için birçok önem içermektedir. Özellikle bölgesel olarak önemi büyüktür. Batı Avrupa, Balkanlar ve Ortadoğu'nun barış ve güvenliğini sağlaması öngörülen bir pakt içerisinde yer alması bu önemin boyutunu gösteren en geniş çerçevedir.[325] Bağdat Paktı'nın hedefinde bölgesel bir birleşme ve bütünlük sağlamak yatmaktadır. Fakat pakt, Arap bir unsur taşımadığından herhangi bir Arap devletinin pakta katılımı sağlanamadığından beklenileni karşılamamıştır. Birlik sağlamak için kurulan pakt Ortadoğu'daki ülkeler için keskin ayrımlara sebep olmuştur. Bu durumun nedeni ise pakt ile ilgili görüş ayrılıklarıdır. Lübnan ve Ürdün'ün katılımı reddi hem batılı devletler hem de Mısır baskısından kaynaklanmış olup tarafsızlığı tercih etmişlerdir. Irak'ın katılımı ise

---

[321] *Mısır'da ortaya çıkana milliyetçi yapısıyla bilinen Hür Subaylar hareketinin liderlerinden biridir.Hür Subaylar; Mısır'daki İngiliz varlığını,hükümeti ve kralı sorgulamaktadır. C.Abdülnasır da aynı görüşleri paylaştığından dolayı hareketin içinde bulunmuş, lider olarak ön plana çıkmıştır. Nasır, 1954 yılında başbakan seçilmiştir. İlk yıllarında tarafsız politika izlemeye özen göstermiştir. ABD'nin oluşumları içinde yer almamıştır. Bkz. Anıl Çeçen, "Arap Dünyasında Mısır Önderliği", *Avrasya Dosyası*, s. 189-190. Ali Balcı,*Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2017, s. 118.

[322] "Arap Memleketlerindeki Elçilerimizin Konferansı" **Akşam**, 12 Temmuz 1954.

[323] Armaoğlu, *20.yy Siyasi Tarihi*, s. 526.

[324] Mustafa Bostancı,"Türk-Arap İlişkilerine Etkisi Bakımından Bağdat Paktı**"**, *Akademik Bakış Dergisi,* C.VII, S.13, Kırgızistan 2013, s. 174-175.

[325] *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem X, C.VIII, Ankara, 1955, s. 18..

bölgede diğer devletlerden aksi yönde hareket etmesinden dolayı ikili ilişkilerde sorun yaratmıştır. Irak bölgede yalnızlaştırılmıştır.[326]

Türkiye paktın meydana gelmesinden sonra başarısız bir oluşum içerisinde yer aldığını birçok devlet ile ilişkilerinin bozulması sonrasında anlamıştır. Arap ülkeleri ile belirli bir seviyede devam eden ilişkiler sarsılmış, hatta kopma noktasına gelmiştir. Sovyetler Birliği ile iyi gitmeyen ilişkiler pakttan sonra daha da bozulmuş ve Ortadoğu bölgesinde iki süper güç karşı karşıya gelmiştir. Temmuz 1958'de Irak'ta meydana gelen ihtilal neticesinde 1959 yılında yeni yönetim, pakttan ayrıldığını ilan etmiştir. Sonucunda ise paktın yönetim şehri Ankara olmuş ve isim değişikliğine giderek CENTO (Merkezi Antlaşma Teşkilatı) adını almıştır.[327]

Ortadoğu bölgesini konu edinen pakt, İsrail Devleti'ni içine almamıştır. Bu durum çeşitli gerekçelerden kaynaklanmıştır. Beşinci maddesi gereğince tüm devletlere açık olduğu vurgulanmasına rağmen, İsrail'in dışarıda kalmasının nedeni Arap Ligi üyeliği ya da üye devletler tarafından tanınmış bir devlet olma koşuludur. Irak'ın pakta üye bir devlet olması ve İsrail'i tanımamış bir devlet olması İsrail'i dışarıda bırakan asıl sebebi teşkil etmektedir. Maddelerin içeriği ve genel duruma bakıldığında arka planındaki sebep; İsrail'in dışarıda bırakıldığını vurgulayarak diğer Arap devletlerini ittifaka çekmeye çalışmak olmuştur.[328]

Bağdat Paktı'nın sonuçları görülmeden önce İsrail ve Türkiye arasında ilişkilerin olumlu seyrettiği söylenebilir. Örneğin; 3 Mart 1954 tarihinde Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, İsrail Büyükelçisi Maurice Fischer ile Ortadoğu hakkında siyasi konularda konuşulan bir görüşme yapmıştır. Görüşme akabinde yaptığı değerlendirmede iki devletin siyasi konularda birbirine olan anlayışını vurgulamıştır.[329] İki devlet arası iyi giden ilişkilerin aksamasına ilk sebep Bağdat Paktı olmuştur.

Paktın oluşturulması sürecinde çeşitli devletlerin, özellikle İsrail'in vereceği tepki öngörülmüştür. Örneğin; İngiltere'nin pakta iştiraki öncesinde İsrail ve Arap devletlerinin ortak paydada birleşmeleri amacıyla bir anlaşma yapabileceğini ve sınırlarının güvenliğini sağlama garantisi verebileceğini ifade etmiştir.[330] Bu tutumunun nedeni İsrail'in vereceği tepkinin önüne geçmek olarak düşünülebilir. Ayrıca İsrail, paktı tehlike olarak görmesine

[326] Kürkçüoğlu,*a.g.e.,*s. 65-66.
[327] Davut Dursun,"Bağdat Paktı"*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA),* 1991, s. 447.
[328] Armaoğlu**,** *20. yy Siyasi Tarihi***,**s. 527
[329] "F. Köprülü" **Akşam,** 3 Mart 1954.
[330] "Pakistanda Bağdat Paktına katılıyor" **Akşam**, 5 Nisan 1955.

karşılık paktın askeri bir yönünün olmadığı sıkça vurgulanmıştır. Fuat Köprülü tarafından barışa hizmet edeceği ve askeri antlaşma ya da ittifak boyutunda olmadığı kesin şekilde vurgulanmıştır.[331] Diğer tarafından Times Gazetesi'nden alınan bilgi de bu durumu onaylamaktadır. Paktın askeri yönünün olmadığı vurgulanarak kuşkular dağıtılmaya çalışılmıştır.[332]

İsrail'i rahatsız eden birkaç neden bulunmaktadır. İlk olarak pakta yalnızca Arap Ligi'nde bulunan devletler ve üye devletler tarafından tanınmış olan devletlerin katılma koşulları İsrail'i rahatsız etmiştir. Güvenlik endişesi yaşamış olup pakta karşı olan Arap ülkelerinin tavır ve tutumlarına benzer şekilde tepkilerini ortaya koymuştur.[333] Karşıt tepkilerin gelişmesinin diğer nedenin Ürdün ile alakalı olduğu görülmüştür. Bölgede yalnızlığa itilen İsrail, Ürdün'ün silahlanmasından kuşku duymuştur. Paktı batılı devletlerin desteklemesi İsrail için silah akışının sağlanması anlamına gelmiştir.[334] İsrail pakt karşıtı tutumuna karşılık bazı Arap ülkeleri de aynı tavrı sergilemişlerdir. Bu devletlerden olan Mısır ve Suriye için pakt tamamen farklı bir anlam içermiştir. Batı ile sıkı işbirliğinden oluşan bir ittifak olarak görmelerinin yanı sıra İsrail Devleti'ne hizmet eden bir ittifak olarak da nitelemişlerdir.[335]

İsrail'in tutumu incelendiğinde karşıt tavrın sebebi; beklentisinin karşılanmamış olmasından olduğu görülmektedir. Türkiye'nin Irak ile görüşmeye başlaması ve bir oluşumun meydana geleceği düşüncesi İsrail'i hareketlendirmiştir. Konunun kritiğini yapmak ve içeriği hakkında konuşmak adına Amerika Dışişleri Bakanı Dulles, İsrail'in Washington Büyükelçisi AbbaEban arasında görüşme meydana gelmiştir. İsrail'in bakış açısı bu görüşme ile ortaya çıkmış olup karşıt bir tutum sergilemekten ziyade dâhil olunmamasından hissedilen rahatsızlıktan bahsedilmiştir.[336] Yeni kurulmuş bir devlet olarak bölgede meydana gelen oluşumların içinde olmak istemiş fakat geri planda kalmıştır.

İsrail'in dış politika seyri 1954 yılı itibariyle incelendiğinde batılı devletler ile birlikte hareket ettiği gözlemlenmiştir. En yakın ilişki içerisinde olduğu devlet ise ABD olmuştur. Bu durumun temelinde ise orada bulunun Musevi kitlesinin fazlalığı ve bu kitleyi hareketlendirmek istememesinden kaynaklanmıştır. İki tarafın birbirlerinden çeşitli

[331] "Türkiye Pakistan Andlaşması", **Akşam**, 21 Şubat 1954.
[332] "Paktın askeri mahiyeti yok" **Akşam**, 20 Şubat 1954.
[333] Dursun, *Bağdat Paktı*, s. 447.
[334] Serbest, *Bağdat Paktı'nın Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye'nin Rolü,* s. 412.
[335] Armaoğlu,*20. yy Siyasi Tarihi,* s. 527.
[336] Serbest, *Bağdat Paktı'nın Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye'nin Rolü*, s. 410-411.

beklentileri zaman zaman zıtlıklar ortaya çıkarmıştır. Amerika, savunma sistemi adına İsrail'in beklediği yardımları yapmamıştır. Fakat desteğini çoğu zaman açık şekilde vermiştir.[337] Bağdat Paktı ise bu durumların zıttı nitelik taşımaktadır. İsrail pakta karşı olumsuz bakış açısına rağmen, ABD'den beklediği desteği görememiştir.

Filistin probleminin genel çerçevede çözümlenememiş olması ve çözüm süreçlerinin değerlendirilememesi İsrail ve Türkiye ilişkilerini etkileyen bir husus olmuştur. Fakat bu süreçte iki devlet arasındaki siyasi ilişkinin bozulmasını çeşitli devletler desteklemiştir. Bu durumu en çok ortaya çıkaran Bağdat Paktı ile yaşanmış olan İsrail ve Türkiye arasındaki olumsuz havadır. İki devletin ilişkilerinin bozulmaya başladığında bu fırsattan faydalanarak; Türkiye'nin dış ticaretinin %70 kadarını İsrail'in oluşturduğu gibi doğru olmayan tespitler gündeme gelmiştir.[338]

Genel bir çerçeve çizildiğinde, oluşum Türkiye nezdinde beklenilen sonuçları doğurmamış aksine hem Arap Devletleri ile hem de yeni siyasi ilişkiler oluşturmaya başladığı İsrail ile olumsuz durumların yaşanmasına neden olmuştur.[339] Başbakan David Ben Gurion, İngiltere'nin Bağdat Paktı'na karşı İsrail'i olumlama çabasını karşı dengeli bir tavır takınmıştır. İngiltere tarafından verilen vaatlere inancını vurgulamıştır. Gurion: "*İsrailin güvenebileceği yegane kimseler yine kendi vatandaşlarıdır."* sözleriyle kuşkularının olduğunun sinyalini vermiştir.[340] Pakta beklenilen katılımın sağlanamamasındaki önemli sebeplerden birini ise İsrail teşkil etmiştir. Çünkü başlıca bölgesel tehdit Arap devletler nezdinde İsrail Devleti'dir.[341]

3.3.2. Süveyş Kanalı Krizi ve Türkiye

Süveyş problemi Mısır ve İsrail arasında yaşanan anlaşmazlıklardan doğmuştur. Bu durum Kanalın millileştirilmesine giden süreçte belirgin nedenler arasındadır. İki devlet

---

[337] 1954 yılı içerisinde Amerika'da yaşayan Musevi nüfusun altı milyon civarında olduğu bilinmektedir. Bkz. "İsrail tarafsız bir dış politika mı takip ediyor?" **Akşam**, 14 Ocak 1954.

[338] *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem X, C.XV, Ankara, 1956, s.331. Türkiye ve İsrail ilişkilerine yönelik en güçlü propagandayı yapan devlet Mısır olarak göze çarpmaktadır. Bağdat Paktı sürecinde, Türkiye tarafından paktın İsrail'e karşı tehdit arz etmediğini ifade etmesi, Mısır tarafından Türkiye-İsrail arasında yeni bir anlaşma olarak yorumlanmıştır. Bkz. Arda Baş**,**"Soğuk Savaş Döneminde Türkiye-İsrail İlişkileri (1948-1991*)", İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi,* C.3, Bolu 2018, s. 93-94.

[339] Behçet Kemal Yeşilbursa,"Bağdat Paktı",*Tarihin Peşinde Uluslar arası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* C.I, S:6, 2011, s. 97.

[340] "İran, Bağdat Paktına katılmayı inceliyor", **Akşam**, 11 Nisan 1955.

[341] Yeşilbursa*, a.g.m.,*89.

arasındaki saldırılarda Filistinlilerin, İsrail'in saldırılarına oranla ufak saldırılarına orantısız karşılık vermeleri en önemli etkendir. Bu karşılık ise Gazze'de bulunan Mısır tesislerine yapılmıştır. İki devlet arasında barış sağlanamaması Mısır'a silah ihtiyacı doğurmuştur. Silah temininde ilk durağı Batı olmuştur. Fakat bu isteğin reddi ile Çekoslavakya ile anlaşma imzalamıştır. Çekoslavakya'dan alınan silahlar Sovyet menşeilidir. Bu durum iki devlet arasındaki anlaşmanın aslında Sovyetler ile olduğunu göstermektedir.[342]

Ortadoğu'da karışıklığın ilk sinyalleri Nasır'ın Süveyş Kanalı'ndan İsrail gemilerinin geçmesine izin vermemesinden doğmuştur. Güvenlik Konseyi ise İsrail'in şikâyetini değerlendirerek 1 Eylül 1951 tarihinde kanalın yeniden açılması isteğinde bulunmuştur.[343] Yaşanan kısa süreli durgunluk ise; Araplar ve İsrail arasında oluşan sessizlik döneminin ilerlemeyeceğinin sinyalleri 1956 yılı itibariyle hissedilmiştir. Bu nedenle ikili ya da çoklu anlaşma yapma isteği doğmuştur. Mısır da İsrail karşıtı anlaşmalar içinde bulunmuştur. Karşıt anlaşmaları ise genel itibariyle Arap devletleri ile gerçekleştirmiştir. İki devlet arasında savaş yaşanmamış fakat uzun süre sınırlarında kayıp verdikleri çatışmalar yaşanmıştır.[344]

Süveyş Kanalı'nın önemi çok eskilere dayanmaktadır. 1869 yılında açılmış olup bu açılışı bir Fransız şirketi gerçekleştirmiştir. Akdeniz'i Kızıldeniz'e bağlamasıyla denizde büyük önem arz etmektedir. Açıldığı zaman pay sahibi olan Mısır daha sonraki dönemde bu payını İngiltere'ye satmıştır. II. Dünya savaşıyla ise kanal hâkimiyeti ve işletilmesiyle ilgili sorunlar başlamıştır. Özellikle İngiltere ve Mısır arasında, Mısır'ın bağımsızlığına ters düşen uygulamalar nedeniyle sorunlar devam etmiştir.[345] Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklamış ve orduya da savaşa hazır olması hususunda emir verilmiştir.[346] Kanalın millileştirilmesi düşüncesi, kanalın İngiltere ve Fransa şirketleri tarafından işletilmesinden dolayı var olan bir düşüncedir. Özellikle Mısır'ın bağımsızlık kazanmasından sonra daha çok üzerinde durulan bir konu olmuştur.[347]

Kanalın millileştirilmesiyle birlikte savaş hazırlıkları Mısır dışında üç devlette görülmüştür: İngiltere, Fransa ve İsrail. İngiltere ve Fransa savaş ilan etmemiş fakat hazırlık sürecini başlatmışlardır. Fransa'nın savaşın gerektirdiği hazırlıklara başlaması, İngiltere'nin

[342] Cleveland*, a.g.e.,*s. 344-345.
[343] Acar*, a.g.e.,* s. 45-46.
[344] Fürkan Çakır, *Süveyş Buhranı Sürecinde Türk Dış Politikası*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun 2017, s. 71-72.
[345] Armaoğlu, *20. yy Siyasi Tarihi,* s. 492-493.
[346] Mısır "Süveyş" Kanalına El Koydu, **Milliyet**, 12 Temmuz 1956.
[347] M.Bürkan Serbest,"Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı",*Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi,* C.VI, S.4, Kırgızistan 2017, s. 698.

olağanüstü hal ilanı ve İsrail'in kısmi seferberlik ilanı bu durumun kanıtlarını oluşturmuştur. Tüm bunlara karşılık Mısır ise askeri silah ve teçhizat almaya devam etmiştir.[348] Aynı zamanda İngiltere ve Fransa millileştirmeden kısa süre sonra Mısır'a nota vermiştir. Fakat notayı kabul etmeyen Mısır lideri eğer bu durum ilerletilirse kanalı kapatacağına dair söylemde bulunmuştur.[349] Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesiyle ilgili dönemin İsrail Dışişleri Bakanı Abba Eban: *"Etrafımıza baktığımızda dünyayı iki parçaya ayrılmış olarak görüyorduk; bizi yok etmek isteyenler ve bizim yok edilmemizi engellemek için hiçbir şey yapmayacak olanlar."*[350] demiştir.

İngiltere, Ortadoğu bölgesinde uzun süredir varlığını korumuştur. İngiltere'nin Ortadoğu münasebetlerinin tarihi geçmişi 1917 ile sınırlı olmamakla birlikte Süveyş Kanalı'nın 1869 yılında açılmasıyla başlamaktadır. Uzak doğu sömürgeleriyle deniz yolu bağlantısını kanal üzerinden sağlayan İngiltere, bölgenin petrol kaynaklarının da farkında olarak ilgisini arttırmıştır. I. Dünya Savaşı sonunda, Suriye ve Lübnan hariç bölgede etkin hale gelmiştir.[351] Süveyş savaşı sonrası neredeyse bölgede yayıldığı alanın tümünden çekilmiştir.[352] Fransa ve İngiltere'nin emperyalist amaçlarını baltalayan hareket, İsrail üzerinde de tehdit oluşturunca, üç devlet birleşerek işgal hazırlığına girişmişlerdir. ABD tarafından onanmadan girişilen işgal hareketi, İsrail'in Sina Yarımadası üzerinden Süveyş Kanalı'na hareketi ile başlamıştır. İngiltere-Fransa'nın paraşütçülerinin kanal bölgesine girişiyle devam etmiştir.[353] ABD'nin karşı çıkışı üzerine sonlandırılan savaş bölgenin temsilcisinin hangi süper güç olduğunu ortaya çıkarmıştır.

1956 yılı Ortadoğu'da bölgesel güç dengelerinin değişimini getirmiş, dünya güçleri olarak keskin çizgilerle ayrılan taraflar yumuşak siyaset yolunu seçmiştir. İngiliz ve Fransızların, Süveyş Kanalı üzerindeki mücadeleleri el değiştirerek Sovyet-Amerika mücadelesine dönüşmüştür. İsrail ise güçlü devletin yanında olma siyasetinden vazgeçmeyerek Amerika yanlısı tutum sergilemiştir. Taraf seçen diğer millet ise Araplar olmuştur. Amerika ve İsrail karşıtı olarak görülen Sovyetlere yakınlaşma içerisine girmişlerdir.[354] Süveyş Savaşı, Filistinliler için iki önemli ve pozitif yönde gelişme ortaya çıkarmıştır. Bağdat Paktı, Araplar nezdinde kabul görmeyip batı ile işbirliği şeklinde

[348] Çakır,*a.g.e.,* s. 80-81.
[349] İngiltere'nin Süveyş'i İşgali İsteniyor, **Milliyet**, 29 Temmuz 1956.
[350] Yurtsever*, a.g.e.,*s.23.
[351] Suriye ve Lübnan savaş sonunda Fransa tarafından işgal edilmiştir. Bkz. Kamuran Gürun, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası,* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983, s. 295.
[352] Karpat, *a.g.e.,*s. 206.
[353] Yurtsever,*a.g.e.,* s. 23.
[354] Şimşek,*a.g.e.,*s. 57.

yorumlanmıştır. Pakt üyelerine tepkilerin doğmasına yol açmıştır. Savaş sonrasında Irak devrimi meydana gelmiş olup pakt dağılmıştır. Diğer gelişme ise İsrail'in gelişimini sekteye uğratmayı hedefleyen ve Filistin toplumunu temsil eden El-Fetih kurulmuştur.[355]

Arap-İsrail Savaşı, Türkiye nezdinde çeşitli zorlukları beraberinde getirmiştir. Arap ülkeleri ve batılı devletlerin çatışmalarından Türkiye de etkilenmiştir. İngiltere, Fransa ve İsrail'in Mısır'a saldırmasıyla birlikte Türkiye'nin bu duruma karşı göstereceği tutum bölgesel konumu ve milletlerarası ilişkileri nedeniyle önem arz etmiştir. Türkiye için 1956 Arap-İsrail savaşına zemin hazırlayan Mısır'dır. Cemal Abdülnasır'ın radikal uygulamaları İngiltere ve Fransa'dan tepki almasına neden olmuştur. Fakat Türkiye yalnızca Nasır'ı savaşın sorumlusu olarak görmemiştir. İngiltere ve Fransa'nın tepkilerini de hukuka aykırı olarak tanımlamıştır.[356]

Arap ülkeleri Türkiye'nin Nasır'ı desteklemesi adına çeşitli çağrılarda bulunmuşlardır. Örneğin; Irak Hükümeti yayınladığı tebliğde bunu açık bir şekilde söylemiştir: "*İsrailin Mısıra tecavüzü ilerde orta doğu için bir tehlike edeceğini gösterdiğinden sulhsever devletlerin İsrail ile münasebetlerinde bu hususu dikkate almalarını Irak hükümeti bütün devletleri davet eder.*"[357] Aynı zamanda Libya lideri Mustafa Ben Halim de Arap-Türk dostluğuna değinmiştir. Halim aynı zamanda Süveyş Savaşı ile ilgili Türkiye'nin Arap memleketlerine yardım edebileceğini dile getirmiştir.[358] Bu söyleme karşı Türkiye net bir tavır göstermemiştir. Fakat ilerleyen süreç içerisinde tutumunu ortaya koymuştur.

Süveyş Krizi sonrasında çözüm sağlamak amacıyla 1956 yılında Londra Konferansı* toplanmıştır. Konferansa Türkiye de iştirak etmiştir. Konferansta Türkiye, Mısır halkının Müslüman bir millet olduğunu ve Mısır'a bu konuda desteğin sağlanacağını vurgulamıştır. Mısır'a desteğinin nedeni Türkiye'nin de benzer anlaşmazlıklar yaşamasından dolayıdır. Türkiye, Nasır'ın kanalı millileştirmesini onaylamakla birlikte, millileştirme sürecinde atmış olduğu adımlardan ve sonucunda meydana gelen savaştan rahatsızlık duymuştur.[359]

---

[355] Şimşek, *a.g.e.,*s. 58.
[356] Kenan Olgun,"Arap-İsrail Savaşları ve Türk Kamuoyu (1956-1967)" *Ortadoğu'ya Bakış,* Ed.Vıctoria Bilge Yılmaz, SayimTürkman, Nobel Yayınları, İstanbul, 2017, s. 125.
[357] **Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Fon Kodu: 030.01. Yer no: 133.864.2.
[358] Aydın Çakmak, "Ortadoğu'da Yaşanan Önemli Bir Sorun: Süveyş Bunalımı ve Türkiye",*Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* C.XXXIII, S.194, İstanbul 2011, s. 88-89.
[359] *Süveyş Krizi'nin çözümlenmesi amacıyla yirmi iki devletin katılımıyla toplanmıştır. Mısır iştirak etmemiştir. John F. Dulles tarafından "Dulles Planı" adıyla açıklanan çözüm önerisi; Kanalı isteyen devlet kullanmalı, Mısır'a verilecek olan pay adaletli olmalı şeklinde maddeler içermektedir. Bazı maddelerinin düzeltilmesi yönünde teklifler sunulmuş, konferans çıkmaza girmiştir. Serbest, *a.g.m.,* s. 71.Olgun, *a.g.e.,* s. 125.

Türkiye'yi rahatsız eden diğer durum ise Sovyet Rusya'nın Mısır destekçisi olmasıdır. Rusya, İngiltere ve Fransa'yı işgal ile tehditte dahi bulunmuş, Mısır'dan çekilmelerini istemiştir. ABD ise Rusya'nın bu adımları atamayacağını söyleyerek önemsememiştir. Menderes ise bölgedeki krizin şiddetleneceği endişesiyle Tahran ve Bağdat ziyaretlerinde bulunmuştur. Ziyaretlerinin amacı işgal devletleri ve Mısır için ortak bir çözüm bulmaktır. Görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. Fakat Türkiye, Mısır ile bağlarını vurgulamaya devam etmiş ve Ortadoğu devletleri içerisinde batı yanlısı tavrıyla yeniden öne çıkmak istememiştir.[360]

Türkiye gerek kamuoyunda gerek açıklamalarında Mısır halkı ve hükümetini ayrı ayrı değerlendirmeye özen göstermiştir. Mısır hükümetinin yanlış hamlesini, Mısır halkına mal etmekten kaçınmıştır. Fakat Mısır, Türkiye'nin eleştirilerine karşı sessiz kalmamıştır. Basın yoluyla Türkiye karşıtı söylemlere başlamıştır. Bu durum iki ülkenin basınında karşılıklı sert eleştirilerin olmasına sebebiyet vermiştir.[361] Türkiye'nin savaşa karşı tutumu aşikârdır ve bölgesel bağlamda düşünüldüğünde yakınında cereyan etmesinden dolayı kontrollü hareket etmiştir. Batılı devletler ve Arap milletleri arasında olan çatışma ve krizlerden Türkiye oldukça etkilenmektedir. Etkiyi en aza indirebilmek adına uğraş vermiştir.

Türkiye ve İsrail ilişkilerinin belirli bir seviyeye inmesine neden olan, Bağdat Paktı sonrasında tekrar iki devlet arasında çalkantılı bir sürecin ortaya çıkışını doğuran sebep Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesidir. İngiltere, Fransa ve İsrail ortak harekâtıyla 29 Ekim 1956'da Süveyş Kanalı'na asker çıkarılarak başlanılan harekete ilk olarak iki devlet arasındaki ilişkinin soğumasına neden olan Bağdat Paktı üyeleri tepki vermiştir. İngiltere, pakt üyeleri tarafından ihraç edilmek istenmiştir. Türkiye ise karşı çıkarak bu durumun önüne geçmiştir. Müdahale sonrası Tahran'da gerçekleşen pakt toplantısına çağrılmayan İngiltere'ye askerlerini geri çekme çağrısında bulunulurken, İsrail ise kınanmıştır.[362]

Kriz, Türk-Arap ve İsrail ilişkileri ekseninde yıkıcı ve yeniden yapılandırmaya yönelik bir siyasi durum ortaya çıkarmıştır. İsrail, BM tarafından yapılan oylamada Türkiye'nin Süveyş işgaline karşıt oy kullanmasına ve öncesinde yaşanan gelişmelere binaen rahatsızlık duymuştur. Türkiye ise üçlü eksen içerisinde denge politikası güderek, İsrail'e karşı atılan adımların politik olduğunu beyan edip maruz görülmesi gerektiği söyleminde bulunmuştur.[363] Yaşanan kriz Türkiye'nin politikasının tarafını belirlemede önemlidir. Çünkü bu dönem

[360] Albayrak, *a.g.e.,*s. 32-33.
[361] Olgun, *a.g.e.,*s. 126.
[362] Sönmezoğlu, *a.g.e.,* s. 106.
[363] Sönmezoğlu,*a.g.e.,*s. 107.

içerisinde yaşanan buhran ile ilgili batılı devletlerin görüşlerini Türkiye aynen kabul etmiş ve destek olmuştur. Başbakan Yardımcısı Fatin Rüştü Zorlu saldırının ardından Mısır ve İsrail arasında yaşanan savaşı duraksattığını söyleyerek olumlama dahi yapmıştır.[364]

Demokrat Parti döneminde, Batı ile ilişkilerin arttırılmasının tabanında, Sovyet isteklerinin unutulmamasından ziyade 1956 Süveyş Bunalımı sırasındaki Sovyet tavrı etkilidir. Bunalımın tüm Ortadoğu'da yayılması, Sovyetlerin batıya karşı güç oluşturmasını sağlarken Türkiye'nin batıya daha da yaklaşmasına ve ABD'nin ekonomik yardımcılarına duyulan ihtiyacı arttırmasına neden olmuştur.[365] Türkiye bu nedenle kanalın millileştirildiği ilk açıklandığında İsrail ile aynı görüşte olmuştur. Nasır'ın bu hareketi kınanmıştır. İsrail'in kınama sebebi; kanalın millileştirilmesinin hedefini kendisi olarak görmesi olmuştur.[366] Türkiye ise batı yanlısı siyasi çizgisi nedeniyle bu tavrı takınmıştır.

Dış politikada işgale karşı net bir tavır sergilemeyen Türkiye, gelen tepkiler üzerine çeşitli adımlar atmıştır. Özellikle kamuoyunda oluşturulan imaj nedeniyle yeni bir çizgi belirlemek istemiştir. Kısa süre sonra ise Dönemin Başbakanı Adnan Menderes verdiği izahatta: *"...Mısır'da vuku bulan İsrail tecavüzü de Türk – İsrail karşılıklı münasebetlerini büsbütün nazik bir hale getirdi. Bu durum karşısında: Filistin meselesinin halline değin, Telaviv'deki elçimizi geri çekmemizin, hadisat üzerinde müessir olabilmemiz imkanlarının mevcudiyeti ve vüsati nispetinde yerinde bir tedbir teşkil edeveğini düşündük ve böyle yaptık. Ezcümle, bu tedbirimizin aleyhimizdeki ve müttefiklerimizin zararına çirkin ve hicabaver propagandaların zehrini bir dereceye kadar almak, tadil etmek ve efkara nispi bir huzur getirmek bakımından umumi durumda salah yaratacağı düşüncesindeyiz... [367] "*demiştir. Filistin nazik bir mesele olarak önemini korumuş olup Menderes'in konuşmasında yerini bulmuştur.

Türkiye elçisini geri çekmesinin nedenleri arasında hem Mısır'daki durumu hem de Filistin meselesini vurgulamıştır. İki meselesinin de hallinden sonra ilişkilerin tekrar aynı seviyeye geleceğini belirterek Türkiye tarafından görevlendirilen Tel Aviv'deki elçi Şevket İstinyeli geri çağırılmıştır (23 Kasım 1956). Yaklaşık bir ay sonrasında ise İsrail'de aynı

[364] Gönlübol*, a.g.e.,*s. 169.
[365] Haydar Çakmak, *Liderlerin Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları,* Doğu Kitabevi, İstanbul, 2013, s. 46.
[366] Baş*, a.g.e.,*s. 101,102.
[367] Türkiye bu dönemde özellikle Mısır ve Ürdün devletleri tarafından yapılan propagandaya maruz kalmıştır. Türkiye aleyhine yapılan söylemlerde İsrail ile sıkı bir işbirliği üzerinde durmuşlardır. Diğer Arap memleketlerine karşı Türkiye'nin İsrail ile dostluğu vurgulanmış olup dış ticaretinin %70 kadarını kapsadığını ve iki devletin gizli anlaşmalar ile bağlarını güçlendirdiğini söylemişlerdir Bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem X, C.XV, Ankara, 1954, s. 331.

karşılığı vererek kendi elçisi olan Maurice Fisher'ı İsrail'e geri çağırmıştır.[368] Bu tutum Türkiye'nin İsrail'e karşı verdiği ilk net tepkidir.

Süreç içerisinde Türkiye'nin ikinci tepkisi olarak görebilecek ifadeler Menderes'in meclis konuşmasında ortaya konmuştur. Bölgeyi işgal eden İngiltere, Fransa ve İsrail'in konuyla ilgili Beyrut tebliği hazırlanmış ve uymaları istenmiştir. Tebliğin özellikle birinci maddesine uymamaları halinde ya da Arap Birliği uymadıklarını düşündüğü durumda harekete girişmesi beklenmiştir. Türkiye konuyla ilgili olarak Fransa ve İngiltere'nin bölgeden çekilmesine karşın İsrail'in bölgede kalmak için çeşitli yollar denediğine dikkat çekmiştir. Menderes ise bu durum ile ilgili görüşünde açık ve net şekilde: " *... İsrail'in Gazze bölgesinden çekilmemek suretiyle mütareke hattının ötesinde kalmak istediğini göstermektedir. Bu durumda, hiç değilse nazari olarak Arap Birliği devletlerinin birbirlerinden, Beyrut tebliğinin birinci maddesine göre, İsrail'e karşı harb açmayı talebetmeye hakları var…"*[369] demiştir.

Türkiye'nin İsrail elçisini geri çekmesi çeşitli yönlerden çelişkili bir durum olarak kalmıştır. Yapılan hareketin İsrail'e karşı bir tepki mi yoksa kamuoyu baskısıyla alınmış bir karar mı olduğu muallâkta kalmıştır. Bu çelişkiyi doğuran ise; geri çekilmesine karar verilen Elçi İstinyeli'nin İsrail Dışişleri Bakanlığı'na konuyla ilgili söylemleridir. İstinyeli, kararı İsrail'in tepki olarak yorumlamamasını, amacın Bağdat Paktı'nın güçlenmesi olduğunu ve iki devlet arasındaki olumlu siyasi havanın ve ekonomik-ticari ilişkilerin sürmesini temenni ettiğine dair söylemde bulunmuştur.[370] Aynı zamanda elçinin geri çekilme kararıyla ilgili mecliste milletvekilleri verilen kararı, doğru bulmamışlardır. İsrail'e karşı geliştirilen politikayı "*Arap taraftarı ve Müslümanlık taraftarı*" olarak nitelendirmişlerdir.[371]

3.3.3. Türkiye'nin Güvenlik Arayışının Nedenleri ve Ortadoğu Krizleri

Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi ve yaşanan kriz dönemi sonrasında Ortadoğu'da bulunan diğer Arap memleketlerinde de birçok problem yaşanmıştır. Ülkelerin müstakil olarak yaşadıkları sorunlar doğrudan dış ilişkilerini de etkilemiştir. Özellikle Süveyş Krizi sonrasında Sovyetler ile Mısır'ın ve ardından Sovyetler ile Suriye'nin iyi ilişkiler geliştirmesi Türkiye'nin güvenlik arayışına girmesine neden olmuştur. Bu süreçte Türkiye'ye Süveyş

[368] Baş, *a.g.e.*,s. 103.
[369] *TBMM Zabıt Ceridesi*, 28.12.1956, C.XV, Dönem X, Ankara,1956, s. 336.
[370] Kürkçüoğlu*, a.g.e.,*s. 103-104.
[371] **Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Fon Kodu: 030.01.00.00. Yer no:133.862.3.1.

Krizi sonrasında gelen ilk problem Suriye ile Sovyetler dolayısıyla yaşanılan problemdir. Aynı zamanda Ortadoğu'da da krizler devam etmiştir. Lübnan ve Irak'ta bu süreçten payını almıştır.

Türkiye, Ortadoğu dış politikasında nispeten farklı ve tutarlı olmayan bir yöne doğru kaymıştır. Tutarsızlığın başlangıcı Londra'da meydana gelen Süveyş hissedarları toplantısına katılması, ardından savaşı kınaması ve kısa süre sonra da İsrail ile ilişkilerinin bozulmasından kaynaklanmıştır.[372]

Suriye ile Türkiye arasındaki problem 1957 yılı itibariyle Suriye ordusuna Sovyet taraftarı bir Genel Kurmay Başkanı'nın atanmasıyla doğmuştur. Türkiye'de yıllardır süregelen komünizm tehlikesinin sınırda belirmesi dolayısıyla tedbir almak ve güvenliğin sağlanması amacıyla asker sevkiyatına önem verilmiştir. Sevkiyat, Sovyetler ile Suriye'nin birliğini güçlendirmiştir. ABD ise Türkiye'nin yanında olduğu tavrını yenilemiştir. Bu durum dört devleti, iki taraf olarak karşı karşıya getirmiştir. Suriye uzun bir süre Türkiye'nin kendisine tehdit oluşturduğu düşüncesinde diretmiştir. Sorunu BM'ye taşımıştır. Fakat Sovyetlerin sert diplomasilerinden vazgeçmeleri nedeniyle tasarısını geri çekmiştir.[373] Kısa süre sonra sorun enerjisini yitirmiştir. Sorunun hallinde, ABD Başkanı Eisenhower tarafından ortaya atılan doktrinin de önemli payı olmuştur. Doktrin bölgede İngiliz hâkimiyetinin yerini, Sovyetlerin almasını istemeyen ABD'nin planı askeri ve ekonomik yardımları kapsamıştır.[374]

Suriye ile yaşanan problemin bitişi Türkiye için Ortadoğu'daki krizlerin sonunu getirmemiştir. Yeni problemler ile Ortadoğu buhran yaşamaya devam etmiştir. Bağdat Paktı üyelerinden Irak Hükümeti, dış politikadaki tavrı dolayısıyla hoş karşılanmamıştı. Bu durum hükümet politikalarını baltalarken, diğer taraftan ise Nasır tarafından bölgeye ekilmiş olarak nitelendirilebilecek milliyetçilik duyguları alevlenmiştir. Milliyetçiliğin yeni bir dönemi açmasına neden olan ve Irak'ın Cumhuriyet ile buluşmasına götüren ise General Kasım darbesi olmuştur.[375] Bu darbe ile yeni yönetim batılı olarak gördüğü her şeyden uzaklaşmıştır. Kısa süre sonra ise batılı olarak tasnif edilen Bağdat Paktı da bu duruma dâhil edilmiştir

Ortadoğu krizleri devam etmiş olup Lübnan ve Ürdün'de de elzem olaylar yaşanmıştır. Lübnan'daki dini farklılıklar karışıklığın yaşanmasına neden olmuştur. Dürziler ve Maruniler

[372] Türkmen, *a.g.e.,*s. 13.
[373] Genel Kurmay Başkanı: Albay Afif Bizri Bkz. Sefa Mertek, "1945-1957 Orta Doğu Sorunları Ekseninde Türk Dış Politikası ve 1957 Suriye Buhranı", *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2017, C.X, S.48, 2017, s. 217.
[374] Sönmezoğlu, *a.g.e.,*s. 108.
[375] Kürkçüoğlu, *a.g.e.,*s. 128-129.

arasında yaşanan kargaşa büyük bir iç karışıklığa dönüşmüştür. Karışıklığa müdahale eden ise beklenildiği üzere ABD olmuştur. 15 bin piyadesini Lübnan için görevlendirmiştir. Kargaşanın durulması için ise Hıristiyan ve Müslümanlar tarafından hoş görülen bir yöneticiyi seçmek istemiştir. Ordu komutanı olan Fuat Şihab ise bu göreve ABD[376] tarafından layık görülmüştür.

Neredeyse tüm Ortadoğu'yu saran krizlerden etkilenmesi kaçınılmaz olan Ürdün ise Irak nedeniyle dolaylı şekilde etkilenmiştir. Irak'la kurulan Arap Federal Birliği ile belirlenmiş kurala nedeniyle Irak kralının devrilmesi Ürdün kralını etkiliyordu. Yetkilerin devri söz konusu olmuştur. Karışıklık yaşamak istemeyen Ürdün Kralı Hüseyin, yardım istemiştir. İngiltere öncülüğünde ABD destekli birlikler Ürdün'e ayak basmıştır. Ürdün harekâtı Türkiye'nin desteklediği bir durum olmuştur. Ürdün'ün güvenliği amacıyla gerçekleştiğini savunan Türkiye, batı taraftarı tutumunu tekrar ortaya çıkarmıştır.[377]

Ortadoğu'da 1955-1960 arasında yaşanan gelişmelere bakıldığında Türkiye'nin bu dönem içerisinde bölgedeki sıkıntılardan kaynaklı güvenlik arayışının nedeni aşikârdır. NATO üyeliği Türkiye için bu dönem içinde önem arz etmekteydi, fakat yeni oluşumlarda güvenliği için gerekliydi. NATO harici oluşumlarından olan Bağdat Paktı, Irak'ta meydana gelen darbe nedeniyle dağılmıştı. Suriye ve Mısır'ında Türkiye ile ilişkileri oldukça bozuktu. Fakat asıl problem Arap devletlerinin çoğunun Sovyetler ile taraf olmasıydı. Önce Mısır, sonra Suriye'nin Sovyetler ile yakınlaşması Türkiye'nin daha fazla ABD ile taraf olmasına yol açmıştır. 5 Mart 1959'da ABD ile "Güvenlik İşbirliği Anlaşması" imzalamıştır.[378] ABD ile imzaladığı güvenliğine dayalı anlaşma öncesinde Türkiye çeşitli girişimlerde bulunmuş olup İsrail de bunlardan biri olmuştur.

3.3.4. Türkiye-İsrail Yakınlaşma Çabaları ve Çevresel Pakt

Çevresel Pakt, temeli İsrail tarafından, kendi bölgesel güvenliğini sağlamaya yönelik oluşturulmuş bir pakttır. İsrail, Ortadoğu bölgesinde Arap devletlerinin ortasında bir Yahudi Devleti olması dolayısıyla bölgesel yalnızlık içerisinde kalmıştır. Bu eksikliği gidermeye yönelik ise çevre ülkelerden Arap olmayan devletler ile işbirliği yaparak bu yalnızlıktan

[376] Cleveland**,** *a.g.e.,*s. 369-374.
[377] Oran, *a.g.e.,*s. 634.
[378] Ceyhun Demirkollu, *1948-1983 Dönemi Türkiye-İsrail Siyasi İlişkileri*, Celal Bayar Üniversitesi Doktora Tezi, Manisa 2016, s. 80.

kurtulmak istemiştir. Türkiye, İran ve Etiyopya, Ortadoğu bölgesi içerisinde bulunan Arap olmayan ülkelerdir.[379] Bu nedenle İsrail'in paktı oluşturacağı duraklardan biri de Türkiye olmuştur.

Güvenlik sorunu altında oluşturulan paktta yalnızca İsrail değil, Türkiye de güvenlik problemi yaşaması nedeniyle katılım göstermiştir. Nasır tarafından yaklaşık dört yıldır süregelen Pan-Arabist politika bunun en büyük nedeni olmuştur. Çünkü Nasır ile iyi ilişkiler içinde olan devlet, Türkiye ve İsrail'in komünist tehlike olarak gördüğü Sovyetlerdir. Irak'ın Bağdat Paktı'ndan darbe girişimi nedeniyle ayrılması ve Sovyet-Suriye yakınlaşması da güvenlik gerektiren durumlar arasında yerini almıştır.[380] Bu nedenle Türkiye de kendine bölgesel güvenlik sağlamak istemiştir ve İsrail'in çevre paktına pozitif tutum sergilemiştir.

İsrail İstihbarat Kurumu Başkanı Reuven Shiloah, David Ben Gurion tarafından Ankara'ya iki devlet arasındaki ilişkileri konuşmak amacıyla gönderilmiştir. Asıl konu ise Menderes ve Gurion arasında gerçekleştirilecek bir toplantıyı planlamaktır. Dış faktörler dolayısıyla tepki çekilmemesi amacıyla gizlilik esasına dayalı bir toplantı kararlaştırılmıştır. 29 Ağustos 1958 yılında gerçekleştirilen toplantıda güvenlik başta olmak üzere askeri, diplomatik konular görüşülmüştür. Toplantının amacı ikili ilişkilerin arttırılmasına yönelik ticaretin geliştirilmesi olmuştur. İki devlet içinde en önemli konuyu oluşturan güvenlik sorunun da ise; karşılıklı yardımlaşma yapılabileceği üzerinde durulmuştur.[381]

Görüşme akabinde İsrail tarafından diretilen ve Türkiye'den yapılması beklenilen iki konu gündeme gelmiştir. İlk olarak Süveyş Krizi ile maslahatgüzarlık seviyesine indirilen elçilik düzeyinin tekrar eski seviyesine dönülmesini istemişlerdir. İkinci olarak ise; görüşmenin gizlilikten çıkarılıp kamuoyuna duyurulması olmuştur. Türk yetkililer tarafından elçilik meselesi ileri bir tarihte tekrar eski seviyesine döndürüleceği söylenmiştir. Fakat bunun gerçekleşmesi otuz yılı aşkın bir süre almıştır. Paktın gizlilik meselesi ise tarihsel geçmişi nedeniyle Arap memleketlerinden gelecek tepki hesaba katılarak gizlilikten çıkarma isteği reddedilmiştir.[382]

Türkiye ve İsrail arasındaki anlaşma ve işbirliği süreci 1958 öncesine dayanmaktadır. 1955 yılı sonrasında bölgede güvenliğin azalmasına neden olan Irak, Ürdün, Lübnan ve Mısır

[379] Ceyhun Çiçekçi, "İsrail'in Kürt Siyaseti ve Türkiye-İsrail İlişkilerine Etkisi,"*Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi,* No:1375, Ankara 2017, s. 2-3.
[380] Çağrı Erhan, Türkiye-İsrail İlişkilerinde Bildik Yanılgılar, **Türkiye Gazetesi**, 10.02.2009.
[381] Gencer Özcan, "Türkiye – İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi**"**, *Tesev Dış Politika Analiz Serisi,* C.I, S.I, 2005, s. 21.
[382] Özcan*, a.g.m.,*s. 21-22.

gibi ülkelerde yaşanan problemler Arap olmayan milletleri yakınlaştırmıştır. İki amaç paktın ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Birincisi; Nasır ile başlayan ve yayılan Arap milliyetçiliği, ikincisi ise uzun süredir var olan fakat bölgede aktifliğini bu yıllar içerisinde daha çok hissettiren komünist tehlikedir.[383]Türkiye için pakta katılmasının en güçlü nedeni İran ile ilgiliydi. İran, Bağdat Paktı'ndan ayrılmış ve bu ayrılık Türkiye için güneyinin güvenliğinin sağlanması gerekliliğini doğurmuştur.[384]

3.3.5. Ekonomik İlişkileri Geliştirme Çabaları

Ortadoğu'da son birkaç yıl içerisinde Arap devletleri etrafında meydana gelen değişim ve krizler İsrail'i yeni teşebbüsler aramaya yöneltmiştir. İsrail, bölge ve komşu devletler ile olumlu siyasi ilişki kurmak istemiştir. Aynı zamanda bölgedeki Arap devletlerine duyulan güvensizlikten dolayı farklı bir yol daha izlemiştir. En büyük caydırıcı güç ise İsrail'in nükleer güce sahip olmasıdır. İsrail nükleer ile ilgili çalışmalarını sürdürürken ABD, nükleer gücü doğru bulmadığını iletmiştir. Karşılıklı yazışmalar ve görüşmelerde İsrail'den kesin bir cevap alamamıştır. Fakat ABD'nin bu konudaki kesin tavrı ve tutumu David Ben Gurion'un istifa etmesine neden olmuştur.[385]

Çevresel pakt sonrası Türkiye ve İsrail karşılıklı olarak ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla çalışmalara başlamışlardır. Pakta dâhil olan diğer devletlerle de aynı şekilde adımlar atılmıştır. Dönemin AMAN-İsrail İstihbarat* başkanı Haim Herzog da işbirliğinin olabilecek en üst seviyede olduğunu belirten açıklama yapmıştır.[386] Demokrat Parti, İsrail ile ilişkilerin yeniden gelişmesine özen göstermiştir. Menderes karşılıklı ekonomi ve ticaretin gelişmesi amacıyla çeşitli adımlar atmıştır. Yahudi iş adamlarının da Türkiye'de kaldıkları sürede memnun kalmalarını önemsemiştir. İş adamları ise memnuniyetlerini Menderes'e teşekkür mektubu yazarak beyan etmişlerdir.[387]

İşbirliğinin en büyük nedeni yükselen Pan-Arabizm ve bunun dolaylı bir sonucu olarak Sovyetlerdi. Güvenlik endişeleriyle hareket edilmesi bir istihbarat oluşumunu da

[383] Altunışık*, a.g.e.,*s. 183.
[384] O.Özkan Duman/Haktan Birsel, "Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikasının Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler", *Atatürk Dergisi,* C.1, S.1, Erzurum 2012, s. 335.
[385] Öztürk*, a.g.e.,*s. 51.
[386] *1950 yılında kurulmuştur. Askeri sistem içerisinde istihbarat görevini yürütmektedir. Ordu içerisinde bağımsız bir birimdir. Y.Süha Sonuç, "Periferi Doktrini Bağlamında Türkiye-İsrail İstihbarat İşbirliği*", İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmalar Dergisi,* S.3, 2018, s.31.
[387] **Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Fon kodu: 030.01.00.00. Yer no: 6.35.1.

desteklemiştir. Pakt üyeleri arasında belirlenen sisteme göre ise Arap ülkelerinden eğer bir tehlike sezilirse askeri harekâtın başlatılabileceği olmuştur.[388] Belirlenen bu madde iki devlet arasındaki ilişkilerin resmini çizebilmek adına önem arz etmektedir.

[388] Baş, *a.g.m.,*s. 107.

SONUÇ

Türkiye-İsrail ilişkilerine tarihsel açıdan bakıldığında uzun bir dönemi kapsamaktadır. 1948 yılında İsrail Devleti'nin ilanıyla ilişkiler resmileşmiştir. Fakat Yahudi toplumunun ve Siyonizm'in yaratmış olduğu etkiler kuruluş öncesine dayanmaktadır. İki devletin ilişkisi aynı düzlemde ilerlememiş, uluslararası ilişkilerden etkilenmiştir.

Filistin coğrafyasında meydana gelen olumlu ya da olumsuz her durum Türkiye'yi etkilemektedir. Türkiye'nin Arap milletleriyle komşu, batılı devletlerle ise iyi ilişki geliştirme çabaları bu etkiyi derinleştirmektedir. Bölünme planı Türk yöneticiler nezdinde genel çerçevede olumlu karşılanmamıştır. Bölgede Yahudi devletinin kurulması, bölgeyi çıkmaza sürükleyeceği endişesi yaratmıştır. Aynı zamanda Kudüs, Yahudi ve Hıristiyanlar için kutsaldır. Aynı zamanda Müslümanlar için de kutsaldır. Dönemin idareci kadrosunun bu etmeni göz önüne alıp almadığı tartışmalı bir konu olarak kalmıştır. Fakat Türk basınında Yahudi Devleti karşıtı yazılar, devletin atacağı adımda muhtemeldir ki etkili olmuştur. Eğer BM'de İsrail Devleti'ni onaylayan bir tutum oluşsaydı bu durum iktidarda olan Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı bir tepki oluşturabileceği aşikardır.

İsrail Devleti'nin kuruluşuna uzun süre şüpheyle bakılmıştır. Fakat Türkiye tarafından İsrail'in tanınması gecikmemiştir. Tanınmaya dair olan belgede "derhal" kelimesi dikkat çekmektedir. Dönem incelendiğinde derhal tanınmasına dair durumun vahameti ya da aciliyetini gerektirecek bir olay mevcut değildir. "*Derhal*" tanınma ibaresi uluslararası siyasi durumla ya da sonraki atılacak adımların bir ön koşulu olarak değerlendirilebilir. Özellikle o dönemde ABD ile iyi ilişkiler kurmaya çalışan Türkiye, ABD'nin kısa süre sonra İsrail'i tanımasından etkilenmiştir. İsrail ve Türkiye'nin iyi ilişkiler kurması, ABD-Türkiye ilişkilerinde de belirleyici olacağı aşikârdır.

Türkiye, Cumhuriyet sistemini yeni oturtan, laikliğin gerçekleşmesi için çabalayan bir devlet olarak İsrail'den uzaklaşmak istememiştir. İsrail'in de benzer özellikler taşıması, yakın dönemde kurulmuş olması bu tutumda önemli bir etken olmuştur. Yalnızca Bağdat Paktı gibi oluşumlarda, çeşitli menfaatler düşünülerek aksi yönde belirli düzeyde adımlar atılmıştır. Fakat çoğu zaman İsrail ile ilişkilerin geliştirilmesinin istendiğine dair söylemlerde bulunulmuştur.

CHP ve DP dönemlerinde, dış politikada keskin bir farklılık yaşanmamıştır. Demokrat Parti'nin Ortadoğu'da bulunan devletlere karşı ılımlı dış politika eğiliminde olacağı belirtilmiştir. İncelendiğinde ise birbirine paralel olan iki dış politika çizgisi ile karşılaşılmaktadır. Bu duruma çeşitli olay ve olguların neden olduğu söylenilebilir. İnişli çıkışlı seyreden politikanın temelinde ABD ve Avrupa devletleri ile iyi ilişki kurmanın önemi yadsınmamalıdır. Özellikle ABD ile menfaatler çerçevesinde geliştirilmek istenen ilişkilerde, İsrail ile ilişkilerin belirleyici bir faktör olduğu söylenilebilir.

Türkiye'nin yeni kurulan bir devlet olması da İsrail ile ilişkilerinde belirleyici rol oynamıştır. Ekonomik bunalım ve Truman Doktrini-Marshall Planı gibi ülkelere maddi yardımı içeren gelişmeler, Türkiye'yi batı ile özdeş politika belirlemeye yönelttiği görülmektedir. İsrail-ABD ve Avrupa devletleri arasındaki siyasi birliktelik düşünüldüğünde, Türkiye'nin menfaatleri çerçevesinde dış politikasını belirlediği anlaşılmaktadır.

Türk kamuoyunun ise Filistinlilerden taraf olması nedeniyle dış politikayı yönlendiren önemli bir araç olduğu gözlemlenmektedir. Kamuoyunun Filistin yanlısı tutumu, iktidarda bulunan partilerin İsrail ile olan ilişkilerinin seyrinde belirleyici olmuştur. Tepki almaktan çekinen DP ve CHP, kimi zaman ikili ilişkileri arka planda yürütmek zorunda kalmıştır.

Bu durumun en belirgin örneği; Bağdat Paktı sırasında İsrail Devleti ile yaşananlardır. Bu süreç bir nebze İsrail'den uzaklaşma olarak yorumlanmıştır. Pakta giriş için Arap Ligi üyeleliğinin zorunlu tutulması bu yorumu desteklemiştir. İsrail'den kopma olarak algılanması oldukça fazla tezatlıklar içermektedir. Pakt, ABD desteği ile doğmuştur. Paktın içerisindeki çeşitli maddelerden dolayı İsrail'de de güvenlik endişesi yaratmıştır. Fakat paktın kapılarının Arap Ligi devletlerine açılması ve üyeliklerinin gerçekleştirilebilmesi için İsrail pakttan uzaklaştırılmıştır. Türkiye ise İsrail'in pakta verdiği tepkilere karşı açıklamalarda bulunmuştur. Paktın askeri bir özellik taşımadığını söylemiştir. İsrail ile arka planda siyasi ilişki yürütmesi Arap devletlerinden alacağı tepkiyi önlemeye yöneliktir.

Genel çerçevede değerlendirildiğinde İsrail'in devletleşme sürecinden 1960 yılına kadar olan Türk dış politikası benzer özellikler göstermiştir. İkili ilişkilerdeki kırılma noktalarının yaşanmasının güçlü nedenleri Arap milletlerinden gelen tepki ya da Türk kamuoyunun Filistin yanlısı söylemleri olmuştur. Fakat dönemin siyasileri, İsrail'i bir gerçek olarak kabullenmiş olup ticari faaliyetleri üst düzeye çıkarmak için çabalamışlardır.

KAYNAKÇA

1- Arşiv Kaynakları

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA (*Başkanlık Osmanlı Arşivi*), İ.HUS., İrade Hususi, 92/64.

BOA (*Başkanlık Osmanlı Arşivi*), Y.PRK.BŞK., *Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi Maruzatı*, 22/89.

BOA (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*), İ.HUS., İrade Hususi, 91/2.

BOA (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*), Y.PRK. ML, Maliye Nezareti Maruzatı, 23/8.

BOA (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*), İ.HUS., İrade Hususi, 68/90.

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer no: 266.793.25, 27 Temmuz 1937.

BCA, Fon Kodu: 030.18.01.02, Yer no: 118.87.1, 3 Ocak, 1949.

BCA, Fon Kodu: 030.118.01.02, Yer no: 118.108.3, 25 Mart, 1949.

BCA, Fon Kodu: 030.0.001.000, Yer no: 210.37.2, 28.11.1949.

BCA, Fon Kodu: 030.01.00.00, Yer no: 6.35.1, 1 Haziran 1957.

BCA, Fon Kodu: 030.01.00.00, Yer no:133.862.3.1, 7 Aralık 1956.

BCA, Fon Kodu: 030.01, Yer no: 133.864.2, 15 Kasım 1956.

Basılı Arşiv Kaynakları

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem IV, C.V, Ankara, 1931.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, C.V, Ankara 1949.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, C.XXI, Ankara 1949.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, C.XV, Ankara 1956

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: X, C.VIII, Ankara 1955.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, C.V, Ankara 1955.

2- Kitaplar

Acar C.İ. (1989), *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Akşin A. (1959), T*ürkiye'nin 1945 Den Sonraki Dış Politika Gelişmeleri Orta Doğu Meseleleri,* İstanbul, İsmail Akgün Matbaacılık.

Akyol H.(1998), *Ortadoğu Denkleminde İsrail-Türkiye İlişkileri,* Ankara, Öteki Yayınevi.

Altunışık M.B. (1999), *Türkiye ve Ortadoğu Tarih Kimlik Güvenlik*, İstanbul, Boyut Yayınları. İstanbul.

Aras B. (2003), *Ortadoğu ve Türkiye*, İstanbul, Q-Matris Yayınları,

Arı T. (2004), *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset Savaş ve Diplomasi*, İstanbul, Alfa Yayınları.

Arı T. (2009). *Uluslar arası İlişkiler ve Dış Politika*, Marmara Kitap Merkezi.

Armaoğlu F. (1989), *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları.

Armaoğlu F. (2007), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul, Alkım Yayınevi.

Armstrong G. (2000), *Para İmparatorluğu Derin Yahudi Devleti*, Çev. Mert Akcanbaş, İstanbul, Destek Yayınları.

Atabay M. (2006), *Son Yüzyılda Türkiye ve Ortadoğu*, İstanbul, Paradigma Akademi Yayınları.

Aydın F. (2004), *Yahudilik*, İstanbul, Mahya Yayınları.

Bağcı H. (2014), *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, İstanbul, ODTÜ Yayıncılık.

Balcı A. (2017), *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*, İstanbul, Alfa Yayınları.

Basalel Y. (2000), *Yahudi Tarihi*, İstanbul, Universal Dil Hizmetleri ve Yayıncılık.

Bostancı I.I. (2008), *Türk Dış Politikası: Osmanlı Dönemi,* Ed. Mustafa Bıyıklı, İstanbul, Gökkubbe Yayınları.

Bostancı M. (2017). *Irak'ta Monarşi'nin Sonu*, Ankara, Berikan Yayınevi.

Bozarslan, H. (2010), *Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi*, İstanbul, İletişim Yayınları.

Bozkurt C. (2008), *Türk Kamuoyunda Filistin Problemi*, İstanbul, Kültür Sanat Yayıncılık.

Bölme S.M., Ufuk Ulutaş U. (2012). *Filistin'de Siyasi Aktörler ve Partiler*, Seta Yayınları.

Bulaç A. (1988), *Ortadoğu Gerçeği*, İstanbul, Bir Yayıncılık.

Cleveland W. (2004), *Modern Ortadoğu Tarihi*, Çev.Mehmet Harmancı, İstanbul, Agora Yayınevi.

Çakmak H.(2013), *Liderlerin Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları*, İstanbul, Doğu Kitabevi.

Çulcu M. (2012), *'Gelecek Yıl Kudüste…' Siyonizm'in İlk Dönemi 1895-1922*, İstanbul, E Yayınları.

Dağ A.E. (2015), *Ortadoğu Çatışmaları*, İstanbul, İHH Yayınevi.

Demir A.Ş. (2007), *Emperyalizm Siyonizm ve Ortadoğu*, İstanbul, Eksen Yayıncılık.

Demir İ. (2007), *Türkiye'nin Dış Politikası*, Bursa, Dora Yayınları.

Fraser T.G., Andrew Mango A., Mcnamara R. (2011), *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu*, çev., Füsun Doruker, Remzi Kitabevi.

Fromkin D. (2016), *Barışa Son Veren Barış*, İstanbul, Yeni Binyıl Yayınları.

Goldschmhmıdt A., Davidson L.(2008), *Kısa Ortadoğu Tarihi*, Çev. Aydemir Güler, İstanbul, Doruk Yayınevi.

Gönlübol M. (2006), *Olaylarla Türk Dış Politikası*, İstanbul, Akım Kitabevi Yayınları.

Gutsttadt C. (2016), *Türkiye, Yahudiler ve Holokost*, Çev. Atilla Dirim, İstanbul, İletişim Yayınları.

Gürun K. (1983), *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*, İstanbul, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Herzl T. (2014), *Yahudi Devleti*, Çev., Sedat Demir, İstanbul, Ataç Yayınları.

Hollsein W. (1975), *Filistin Sorunu*, Çev. A. Cemal Ertuğ, İstanbul, Yücel Yayınları.

İnat, K., Duran B., Ataman M.. (2016), *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, Ankara, Nobel Yayıncılık.

İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi (1988), *Tarihi Belge (Kudüs*), Çev. Acar Tanlak, Suudi Arabistan.

İsrail-Arap Harbi, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1968.

İzgi A.R. (2011), *Hangi Ortaklık*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Kara R. (1986), *Siyonizm ve Filistin Trajedisi*, İstanbul, Yarın Yayınları.

Karal E. (1983), *Osmanlı Tarihi VIII. Cilt*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Karpat H.K. (2012), *Türk Dış Politikası Tarihi*, İstanbul, Timaş Yayınları.

Kılınçkaya M.D. (2008). *Osmanlı Yönetimindeki Topraklarda Arap Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Suriye,* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Kocabaş S. (1987), *Türkiye ve Siyonizm*, Kayseri, Vatan Yayınları.

Koç MB. (2006), *İsrail Devleti'nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri 1948-2006*, İstanbul, Günizi Yayıncılık.

Kürkçüoğlu Ö. (2018), *Filistin'e Musevi göçü ve Siyonizm*, İstanbul, Kitabevi Yayınları

Kürkçüoğlu Ö.(1972), *Türkiye'nin Arap Ortadoğusu'na Karşı Politikası*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Lewis B. (2015), *Ortadoğu,* Çev. Y.Selen Kölay, Ankara, Arkadaş Yayınları.

Lockman Z.(2010), *Hangi Ortadoğu*, Çev. Burcu Birinci, İstanbul, Küre Yayınları.

Manfield P. (2012), *Ortadoğu Tarihi,* Çev. Ümit Hüsrev Yolsal, İstanbul, Say Yayınları.

Mehmet Kocaoğlu*, Uluslar arası İlişkiler Işığında Ortadoğu*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1995, s. 154.

Memiş E. (2002), *Kaynayan Kazan Ortadoğu*, Çizgi Kitabevi.

Olgun K. (2017), "Arap-İsrail Savaşları ve Türk Kamuoyu (1956-1967)", *Ortadoğu'ya Bakış,* Ed. Victoria Bilge Yılmaz, Sayim Türkman, İstanbul, Nobel Yayınları.

Oran B. (2015), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İstanbul, İletişim Yayınları.

Öke MK.(1982), *Osmanlı İmparatorluğu, Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1914*), İstanbul, Üçdal Neşriyat.

Öner A. (2012), *Çatışmalar ve Görüşmeler Sarmalında Filistin İsrail*, İstanbul, Mana Yayınları.

Özmen S.(2014), *Tarihsel Süreçte İsrail Filistin Gerçeği,* İstanbul, Kültür Sanat Yayıncılık.

Pappe I. (2007), *Modern Filistin Tarihi,* Çev. Nuri Plümer, Ankara, Phoenix Yayınevi.

Primakov Y.(2009), *Rusların Gözüyle Ortadoğu*, Çev. Olga Tezcan, İstanbul, Timaş Yayınları.

Said E. (1982), *Filistin'in Sorunu*, Çev. Alev Alatlı, İstanbul, Pınar Yayınları.

Scheener J. (2012), *Balfour Deklarasyonu*, Çev. A. Cevat Akkoyunlu, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınları.

Sommerville D.(2012), *II. Dünya Savaşı*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sönmezoğlu F. (2006), *Türk Dış Politikası*, İstanbul, Der Yayınları.

Şimşek E. (2005), *Türkiye'nin Ortadoğu Politikası*, İstanbul, Kumsaati Yayınları.

Taylor A. (1992), *İsrail'in Doğuşu*, Çev. Mesut Karaşahan, İstanbul, Pınar Yayınları.

Tellioğlu Ö. (2015), *Filistin'e Musevi Göçü ve Siyonizm*, Kitabevi Yayınları.

Turan Ö. (2002), *Medeniyetlerin Çatıştığı Ortadoğu*, İstanbul, Yeni Şafak.

Türkdoğan B.(2000), *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Türkman S. (2007), *ABD, Orta Doğu ve Türkiye*, Ankara, Nobel Yayıncılık.

Weisband E. (2001) *2. Dünya Savaşı ve Türkiye,* Çev. M.A Kayabağ, Örgen Uğurlu, İstanbul, Örgün Yayınevi.

Yaşar F.T., Özcan S.A., Kor Z.T. (2011), *Filistin*, İstanbul, İHH Yayınları.

Yılmaz T. (2004), *Uluslar arası Politikada Ortadoğu*, Ankara, Akçağ Yayınları.

Yılmaz V. (1998), *Siyasi Tarih*, İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları.

Yurtsever H. (2004), *İsrail ve Büyük Ortadoğu Projesi*, Düşünce Yayınları.

3-Makaleler

Akarslan M.(2003). "İsrail Devleti'nin kuruluşu ve Ortadoğu'da Yaşanan Olayların Arkaplanı", *2023 Dergisi*, 4:8-21.

Akman H., Zeyrek S. (2013). "John Foster Dulles'in Ortadoğu Gezisi, Temaslar ve Tepkiler, *Avrasya İncelemeleri Dergis*i, 2:259-288.

Akyol C.P.(2017). "Arap Devletleri Ligi, Orta Doğu ve Bölge Devletleri Üzerindeki Etkisi, *Akademik Bakış*, 11:277-302.

Arıkanoğlu N. "Anarşik Düzenden Uluslar arası Topluma Doğru Yol Alan Dünyada Birleşmiş Milletlerin Rolü", *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 2:166-183.

Arslan L.(2019). "Milli Mücadele Döneminde "Manda ve Himaye" Tartışmaları ve Mandacılık Yaklaşımları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* 64:1-38.

Ataç K.K. (2017). "2. Dünya Savaşı Sonrası Sovyet Tehdidi ve Türkiye", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,* 13: 283-212.

Atagenç İ.Ö. (2019). "Nuri Gökhan Toprak, "Türk-Amerikan İlişkilerinde 12 Temmuz 1947 Antlaşması ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri", *Akademik Bakış*, 12:91-117.

Ataöv T.(2014). "Filistin Sorununun Ardındaki Gerçek: İsrail'in Kuruluşuna Kadar", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi,* 25:29-66.

Atmaca AÖ.(2017). "Filistin Baharı: Yükselen Umutlar ve Kaybedilen Barış"*, Filistin Araştırmaları Dergisi (FİAD)*, 1:61-79.

Balcı A. (2011). "Dış Politika: Yeni Bir Kavramsallaştırma Bağlamında Egemenlik Mitinin Analizi", *Uluslararası İlişkiler*, 7:3-29.

Balcı M. (2019), "İngiliz General Allenby'nin Filistin ve Suriye'deki Faaliyetleri", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 6:63-77.

Balcı, A.(2012). "Türkiye'nin Coğrafi Konum Özelliklerini Tasvire Dayalı Etkinliklerle Öğretmeye Yönelik Nitel Bir Araştırma", *Marmara Coğrafya Dergisi*, 26:215-258.

Baş A. (2018). "Soğuk Savaş Döneminde Türkiye-İsrail İlişkileri (1948-1991)", *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, 3:92-122.

Batuk C, Mert R. (2017). "Çatışan Kutsalların Ortasındaki Şehir: Kudüs", *Din Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi,* 18:129-149.

Bayram Y. (2016). "Türk-Arap İlişkileri Bağlamında Türk Toplumunda Değişen Arap İmajının Turizme Yönelik Haber Çerçevelerinde Temsili", *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 9:1683-1697.

Bilge M.L. , "Abdullah b. Hüseyin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDV),* 1:108.

Bostancı M. (2013). "Türk-Arap İlişkilerine Etkisi Bakımından Bağdat Paktı"*, Akademik Bakış Dergisi*, 7: 171-184.

Buluş A., Kabaklarlı E.(2019). "1929 Ekonomik Buhranı İle Son Dönem Global Krizin Karşılaştırılması", *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19:1-22.

Buzpınar T. "II. Abdülhamid Döneminde Filistin'e Yahudi Göçü Meselesi(1878-1908)", *Türkler,* 13:59-89.

Canan F. (2017). "ABD'nin Kudüs Kararı ve Yansımaları", *Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Derneği (ORDAF),* 1-13.

Çakmak A.(2011), "Ortadoğu'da Yaşanan Önemli Bir Sorun: Süveyş Bunalımı ve Türkiye", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 23:69-98.

Çakmak MA.(2013). "İki Dünya Savaşı Arasında Ortadoğu", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5:1344-1370.

Çandar C.(1983). "Türkiye, Ortadoğu ve Dış Politika", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 72/73: 69-76.

Çeçen A.(2002). "Ortadoğu ve Türkiye", *Jeopolitik Dergisi*, 1:32-42.

Çeçen, A. "Arap Dünyasında Mısır Önderliği", *Avrasya Dosyası*.

Çelik B.(2009). "Cumhuriyet ve Dış Politika: Birlikte Yaşama ve Barış Kültürü", *Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü Dergisi*, 1:175-192.

Çelik M.E. (2019), "İkinci Dünya Savaşı Bitiminden Bağdat Paktı'na Geçen Süreçte Türkiye'nin Ortadoğu Politikası", *Türkiye Araştırma Enstitüsü Dergisi*, , 64:475-497.

Çiçekçi, C.(2017). "İsrail'in Kürt Siyaseti ve Türkiye-İsrail İlişkileri", *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 1375:2-6.

Demirci H. (2016). "King-Crane Komisyonu'nun Raporu Işığında 'Suriye Mandası'na Dair Fikirler", *Yeni Türkiye Dergisi,* 84:701-706.

Deveci C.(2017). "Herbert Samuel Döneminde Fillistin'e Yahudi Göçleri (1920-1925)", *SDE Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 42:1-17.

Deveci C.(2018). "General Allenby Döneminde Filistin'de Askeri Yönetim ve Nebi Musa Olayları (1917-1920)", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8:35-50.

Dilek M.S., Küçük E. (2012), "San Remo Konferansı'nda İngiltere'nin Ermeni Politikası", *Turkısh Studies (Elektronik*), 7: 959-971.

Duman E., Işık N. (2012). "1929 Ekonomik Buhranı ve ve 2008 Küresel Kriz'inin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri*", Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 2:73-101.

Duman, OÖ, Birsel H. (2012). "Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikasının Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler", *Atatürk Dergisi*, 1:327-338.

Duran H., Karaca A., "Tek Parti Dönemi Türk-Arap İlişkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16:203-216.

Dursun D. (1991). "Bağdat Paktı*", Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA),* 446-447.

Düz A. (1974). "Vaadedilmiş Topraklar Ama Kime?" *Hayat Tarihi Mecmuası*, 1:38-52.

El-Arid V. (2010). "Emin el-Hüseyni", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA*), 11:116-117.

Emiroğlu H. "II. Dünya Savaşı'na Giden Süreçte Küresel ve Bölgesel Aktör-Devlet Davranışlarının Çözümlenmesi", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 1:64-89.

Erdem Ş.C. (2018). "Türkiye'nin NATO'ya Girişi ve Basındaki Yankıları", *I.Uluslararası Türk Kültürü ve Tarihi Sempozyumu*.

Ereker F.A. (2019), "Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü- NATO", *Uluslar arası İlişkiler Konserı UİK*, 28:1-8.

Ertosun E. (2011). "Türkiye'nin Filistin Politikasında ABD ya da AB Çizgisi Güvenlik Etkeninin Belirleyiciliği", *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 7:57-88.

Gök M. (1983). "Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikasının İç ve Dış Kaynakları", *Atatürk Türkiye'sinde Dış Politika Sempozyumu (1923-1983).*

Göztepe C.., Seydi S.(2015) "Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası", *Bilig Dergisi*, 72:197-222.

Gül H. (2018). "Filistin Sorununun Tarihsel Nedenleri", *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6:13-21.

Güngör N. (1987). "Dreyfus Davası", *Yeni Düşün Dergisi*, 36:16-20.

Gürkan S.L. (2013). "Yahudilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 43:226-232.

Hanioğlu M.Ş. (1993), "Cemal Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi,* 7:305-307.

Harman Ö.F. (2002), "Kudüs", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA),* 26:334-338.

Hasanov E. (2017). "Yahudilikte Kudüs Algısı, Tarihte Kudüs", *Uluslararası Kudüs Sempozyumu*, İstanbul, 12-13.

İhsanoğlu E. (2002). "Arap Birliği" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA),* 3:325.

Karaman M.L. "Filistin", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA),* 1:89-103.

Kasalak K. (2016). " İngiltere'nin Filistin Politikası ve Filistin Mandası", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3:65-78.

Kasalak K., Deveci C. (2017), "Paris Barış Konferansında Siyonistlerin Talepleri", *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 10:299-306.

Kaya İS. (2017). "Uluslararası Örnekler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 7:153-163.

Kodal T. (2017). "Türk Arşiv Belgelerine Göre II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye Üzerinden Filistin'e Yahudi Göçleri", *Atatürk Dergisi*, 5:1920-1924.

Korkmaz S. (2017). "İsmet İnönü Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri", *Assam Uluslar arası Hakemli Dergi*, 2017, s. 4:88-120.

Korkmaz S. (2017). "Cemal Paşa'nın Hatıralarına Göre I.Dünya Savaşı Yıllarında Filistin", *Erciyes Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü Dergisi*", 43:45-77.

Köse İ. "Paris Barış Konferansı Tutanakları ve Başkan Woodrow Wilson'un Türk Algısı", (Ed. Osman Köse), *Uluslar arası Tarih Çalışmaları Dergisi*, 6:1-398.

Küçük A. (1988). "Ahid Sandığı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA),* 1:585.

Küçük C. (2010). "Sykes-Picot Antlaşması", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA),* 204-206.

Küçükvatan M. "Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı", *ÇTTAD*, 12:72-91.

Mertek S. (2017). "1945-1957 Orta Doğu Sorunları Eksenide Türk Dış Politikası ve 1957 Buhranı", *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10:207-220.

Nureddin M. (2005). “Arap-Türk İlişkilerinin Bugünü ve Geleceği”, Çeviren: Mehmet Erdem, *Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Dergisi*, 3:171-190.

Oğuz H.E., Saygılı R. (2016). “Küresel Dünyada Ulus Devlet, Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 32:127-147.

Oğuzlu T. “Nato ve Türkiye: Dönüşen İttifakın Sorgulayan Üyesi”, *Uluslar arası İlişkiler Akademik Dergi,* 9:99-124.

Otaç T. (2019). “II. Dünya Savaşı’nda Müttefik Konferansları ve Türkiye için Önemi*”, Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi,* 1:97-126.

Öke M.K. (2006). “Osmanlı İmparatorluğu, Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1914)”, *Marife Dergisi,* 6: 361-270.

Önal T. (2020), “Sykes-Picot Antlaşması’ndan İsrail’in Kuruluşuna Kadar Filistin Meselesi, *Tarih Okulu Dergisi (TOD*), 124:246-265.

Özcan G. (2005). “Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi”, Tesev Dış Politika Analiz Serisi, 1:1-138.

Özçelik M. , “II. Dünya Savaşı’nda Türk Dış Politikası”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2:253-269.

Özkiper N. (1963). “Türkiye ve Ortadoğu İlişkileri”, *Hava Kuvvetleri Dergisi*, 291:10-26.

Özmen S.(2018). “Dini ve Hukuki Perspektife Göre Geçmişten Günümüze Kudüs’ün Önemi”, *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 4:42-61.

Öztürk E. (2019). “II. Dünya Savaşı ve Amerika Birleşik Devletleri”, 1-21.

Polat Z. (2017). “Yahudilerin II. Abdülhamid Döneminde Filistin’e göç Girişimleri ve Oliphant’ın Siyonist Koloni Talebi”, *Journal of İslamic Jerusalem Studies*, 17:1-20.

Sarıahmetoğlu N., Kemaloğlu İ. (2016). “II. Dünya Savaşı ve Türk Dünyası”, Ed. Vahdettin Engin, *II. Dünya Savaşı ve Türkiye*, TDBB Yayınları.

Serbest MB. (2016). “Bağdat Paktı’nın Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye’nin Rolü”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5:401-424.

Serbest MB. (2017). "Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 6:690-711.

Sonuç YS. (2018). "Periferi Doktrini Bağlamında Türkiye-İsrail İstihbarat İşbirliği", *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmalar Dergisi*, 3:12-60.

Sümer G. (2008). "Amerika'nın Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü", *Uluslar arası İlişkiler*, 5:119-144.

Şahin C., Şahin İ., Şükür, İ. (2015), "Sykes-Picot Antlaşması", *The Journal of Academic Social Studies,* 2:241-262.

Tanyu H. (1988). "Ağlama Duvarı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*.

Tokgöz H. (2007). "İsrail Devleti'nin Kuruluşunda Theodore Herzl ve Siyonizm". *Anasay Dergisi,* 1:183-195.

Topal C.(2013)"Soğuk Savaşın İlk Yıllarında Türkiye-ABD İlişkilerinde Ekonomik Yardımların Etkisi", *Sosyal Bilimler Dergisi,* 112-121.

Uçkan G. (1983). "Modern Çağın Kanayan Yarası: Filistin". *Yarın Dergisi*, 30: 10-13.

Umar Ö.O., Yenisu M.(2011). "Gizli Antlaşmalar Çerçevesinde San Remo Konferası'nda Ortadoğu'yu Şekillendirme Çabaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 101:3-29.

Uzun H. "Türk Heyeti'nin Lozan'a Gidişi ve Lozan Konferansı Öncesinde Avrupa'daki Faaliyetleri (5 Kasım 1922-20 Kasım 1922)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* 53:329-350.

Yanık, LK. (2012). "Atlantik Paktı'ndan Nato'ya: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Türkiye'nin Konumu ve Uluslararası Rolü Tartışmalarından Bir Kesit", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9:29-50.

Yeşilbursa BK. (2011). "Bağdat Paktı", *Tarihin Peşinde Uluslar arası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6:86-100.

Yılmaz H. (2016). "Adnan Menderes Dönemi Türkiye Ortadoğu İlişkileri", *Birey ve Toplum Dergisi,* 6:203-232.

Yılmaz M.S. (2017). "Bir Terimin Arkeolojisi: Antisemitizmin Teolojik ve Politik Tarihi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi,* 11:1181-1216.

Yiğit A.A.(2019). "Filistin Meselesinin Kronikleşmesi (1918-1948)" *Türk Dünyası Araştırmaları TDA*, 33:391-414.

Tezler

Çakır F.(2017). *Süveyş Buhranı Sürecinde Türk Dış Politikası,* Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Demirkollu, C.(2016). *1948-1983 Dönemi Türkiye-İsrail İlişkileri*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.

Duman, S.(1995). *Filistin Sorunu ve Türkiye'nin İsrail Politikası (1947-1967),* Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Sazak S.(1988). *" Sir Mark Sykes ve 1900-1920 Arası İngiltere'nin Ortadoğu Politikasına Etkileri"*, İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: TC Ankara Üniversitesi.

Turgut C.A.(2015). *Ortadoğu ve Filistin (1920-1949)*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

5-Gazeteler

Akşam, "Şark Pakti dün Tahranda imzalandı", 9 Temmuz 1937.

Akşam, "Süha Şakip Taner, Sovyet Rusya ve İsrail devleti", 10 Şubat 1949.

Akşam, "Yahudi muhacirleri", 20 Şubat 1949.

Akşam, "Sıra yeni paktlara geliyor", 23 Şubat 1949.

Akşam, "Filistin Yolcuları…,", 6 Mart 1949.

Akşam, 30 Mart 1949.

Akşam, "Türkiye-İsrail", 10 Nisan 1949.

Akşam, "Şehrimizden Filistin'e muhaceret devam etmektedir", 10 Nisan 1949.

Akşam, “İsrail hükümeti Birleşmiş Milletler kuruluna girecek”, 10 Mayıs 1949.

Akşam, “Türkiye’nin Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak”, 24 Mayıs 1949.

Akşam, “Mevzii bir Ortadoğu paktı hazırlanacak”, 11 Ocak 1954.

Akşam, “İsrail tarafsız bir dış politika mı takip ediyor?”, 14 Ocak 1954.

Akşam, “Türkiye Pakistan arasında askeri pakt”, 26 Ocak 1954.

Akşam, “Türkiye Pakistan Andlaşması”, 21 Şubat 1954.

Akşam, “Paktın askeri mahiyeti yok”, 20 Şubat 1954.

Akşam, “F. Köprülü” Akşam, 3 Mart 1954.

Akşam, “Arap Memleketlerindeki Elçilerimizin Konferansı” 12 Temmuz 1954.

Akşam, “Irak Paktı”, 8 Şubat 1955.

Akşam, “Türkiye- Irak Paktının imzası geniş mutluluk yarattı”, 25 Şubat 1955.

Akşam, “Türkiye-Irak arasında Filistin anlaşması”, 26 Şubat 1955.

Akşam, “Bağdat Paktı” 2 Nisan 1955.

Akşam, “Amerika ve Ortadoğu”, 6 Nisan 1955.

Akşam, “İran, Bağdat Paktına katılmayı inceliyor”, 11 Nisan 1955.

Akşam, “Pakistan’ın Türk-Irak Paktına katıldığı açıklandı”, 24 Eylül 1955.

Cumhuriyet, “Filistin Komisyonu Çarşamba Toplanıyor”, 13.12.1948.

Cumhuriyet, “Dış İşleri Bakanı Paris’e gitmek için yola çıktı”, 9 Şubat 1949.

Cumhuriyet, “Yalçının gözile Filistin de durum”, 5 Mart 1949.

Cumhuriyet, 30 Mart 1949.

Hürriyet, “Filistin Sorunu ve Türkiye-İsrail İlişkilerinin Seyri”, 24.05.2018.

Milliyet, “Mısır “Süveyş” Kanalına El Koydu”, 12 Temmuz 1956.

Milliyet, “İngiltere’nin Süveyş’i İşgali İsteniyor”, 29 Temmuz 1956.

Son Posta, “Filistin işi Milletler Kurulunda”, 30.04.1947.

Son Posta, “Başhaham Filistinde bir Yahudi devleti kurulmasını istedi”, 9.05.1947.

Son Posta, “Filistin hakkında Rus teklifi reddedildi”, 14.05.1947.

Son Posta, "Filistin meselesinde Türkiyenin Siyaseti Arap aleminde büyük sevinçle karşılandı", 21.05.1947.

Son Posta, "Arap devletleri arasındaki askeri müzakereler bitti", 30.11.1947.

Son Posta, "Altı Arap Devleti Savaşa Hazırlanıyor", 23.04.1948.

Son Posta, "Filistinde: Tavşana Kaç, Tazıya Tut Siyaseti", 02.05.1948.

Son Posta, "Rusya Filistinde bir Arap-Yahudi devleti kurulmasını tavsiye etti", 15.05.1948.

Son Posta, "Kudüs Araplara Teslim Oldu", 18.05.1948.

Son Posta, "Yahudi Devlet Reisi Trumana Bir Tevrat Verdi", 26.05.1948.

Son Posta, "Bir Filistin Meselesi Konferansı Toplanacak", 01.10.1948.

Türkiye Gazetesi, Çağrı Erhan, "Türkiye-İsrail İlişkilerinde Bildik Yanılgılar", 10.02.2009.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Merve Salman
Doğum Tarihi: 06.09.1993
Doğum Yeri: Kadıköy/ İstanbul
Medeni Hali: Bekar
Uyruğu: T.C
E-mail: mrvslmn3@gmail.com
Eğitim
Lise: Maltepe Ticaret Meslek Lisesi
Lisans: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi-Tarih Bölümü
Yüksek Lisans: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi-Cumhuriyet Tarihi

EKLER

Ek-1: Türkiye'nin İsrail Devleti'ni "derhal tanıması" ile ilgili Dışişleri Bakanlığı'nın yazısı.

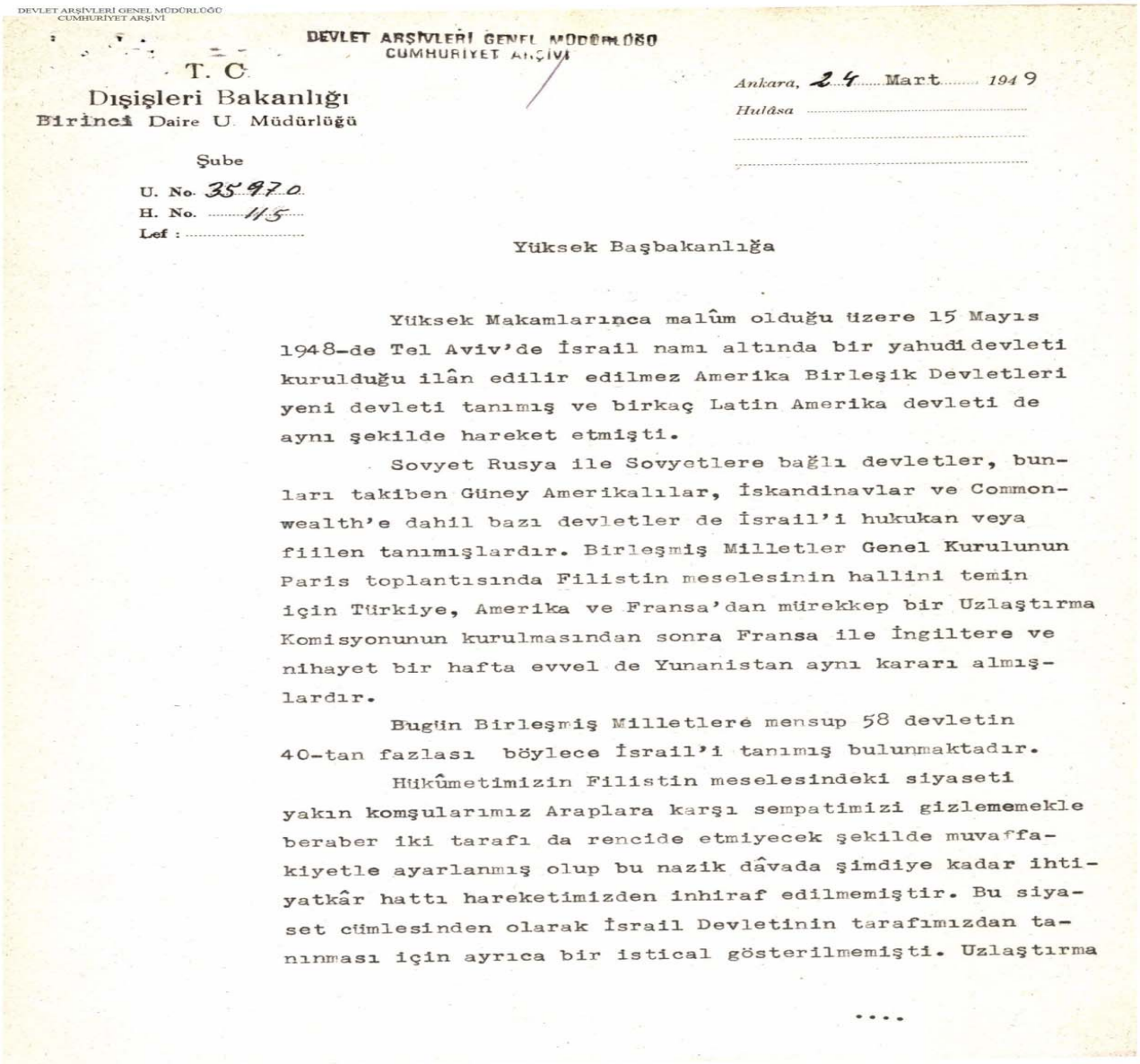

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
Dışişleri Bakanlığı
Birinci Daire U. Müdürlüğü

Şube
U. No. 35970
H. No. 115
Lef :

Ankara, 24 Mart 1949
Hulâsa

Yüksek Başbakanlığa

Yüksek Makamlarınca malûm olduğu üzere 15 Mayıs 1948-de Tel Aviv'de İsrail namı altında bir yahudi devleti kurulduğu ilân edilir edilmez Amerika Birleşik Devletleri yeni devleti tanımış ve birkaç Latin Amerika devleti de aynı şekilde hareket etmişti.

Sovyet Rusya ile Sovyetlere bağlı devletler, bunları takiben Güney Amerikalılar, İskandinavlar ve Commonwealth'e dahil bazı devletler de İsrail'i hukukan veya fiilen tanımışlardır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun Paris toplantısında Filistin meselesinin hallini temin için Türkiye, Amerika ve Fransa'dan mürekkep bir Uzlaştırma Komisyonunun kurulmasından sonra Fransa ile İngiltere ve nihayet bir hafta evvel de Yunanistan aynı kararı almışlardır.

Bugün Birleşmiş Milletlere mensup 58 devletin 40-tan fazlası böylece İsrail'i tanımış bulunmaktadır.

Hükûmetimizin Filistin meselesindeki siyaseti yakın komşularımız Araplara karşı sempatimizi gizlememekle beraber iki tarafı da rencide etmiyecek şekilde muvaffakiyetle ayarlanmış olup bu nazik dâvada şimdiye kadar ihtiyatkâr hattı hareketimizden inhiraf edilmemiştir. Bu siyaset cümlesinden olarak İsrail Devletinin tarafımızdan tanınması için ayrıca bir istical gösterilmemişti. Uzlaştırma

....

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C
Dışişleri Bakanlığı
Birinci Daire U Müdürlüğü

Şube

U. No. .....
H. No. .....
Lef : .....

Ankara, ... 194
Hulâsa .....
.....
.....

Komisyonuna âza seçilmemizi takiben ise, böyle bir karar almanın, Komisyonun çalışmalarına tesir icra etmek isteyormuşuz tarzında tefsirini önlemek maksadiyle de Bakanlığımız, Fransa'nın bu hususdaki hareketi hilâfına olarak, tanıma kararının vaziyetin inkişafına intizaren bir müddet daha geciktirilmesi muvafık olacağı düşüncesinde bulunmuştu. Ancak bu durumun ilânihaye devamı mümkün görülememektedir.

İsrail'in Birleşmiş Milletler Teşkilâtına kabulü talebi bu ayın başında Güvenlik Konseyinde görüşülmüş ve Mısır'ın aleyhte reyi ile İngiltere'nin istinkâfına mukabil 9 rey ile, yeni devletin Teşkilâta kabulü Güvenlik Konseyince Genel Kurula tavsiye edilmiştir. Yukarıda da arzolunduğu gibi 40-tan fazla devletin İsrail'i tanıdığı gözönünde bulundurulursa 5 Nisanda toplanacak olan Genel Kurulun da bu tavsiye mucibince karar vereceğini düşünmek doğru olur.

Diğer taraftan, Arap devletleri de İsrail devleti ile resen mütareke müzakerelerine girişmişlerdir. Müzakerelerin yeni devletin tanındığını tazammun etmiyeceğini resmen ilân etmelerine rağmen hakikatte bunun başka türlü tefsiri güçtür. Mısır 24 Şubatta, Lübnan'da 23 Martta mütarekeyi imzalamışlardır. Ürdün ile yapılan görüşmelerin bir hayli ilerlediği tahmin edilmektedir. Suriye'nin de müzakereye girişmeği kabul ettiği ahiren öğrenilmiştir. Suudî Arabistan da cepheye gönderdiği az mikdardaki kuvvetleri esasen Mısır ordusunun emrine vermiş olduğundan,

....

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
Dışişleri Bakanlığı
Birinci Daire U. Müdürlüğü

Şube

U. No. .....
H. No. .....
Lef : .....

Ankara, ... 194
Hulâsa .....
.....
.....

ayrıca mütareke akdine lüzum görmediğini bildirmiştir. Irak'ın ise, Mısır tarafından, harekâta iştirak etmemekle itham edilmesi üzerine, Filistin'le hemhudud olmadığını ileri sürerek mevcud kıtaatını da geri çekmeğe başlamış olduğu öğrenilmiştir.

Diğer tarafdan İsrail ülkesi ile memleketimiz arasında küçümsenemiyecek ticaret imkânları mevcuddur. Filistin havalisindeki fiilî harp durumundan ve Arap devletlerinin ilân etmiş oldukları bloküsden doğan türlü müşkülâta rağmen Türkiye ile İsrail arasındaki ticaret gözden kaçmıyacak bir gelişme temayülü arzetmektedir. Bu cihet de İsrail devleti ile münasebatımızın bir an evvel düzenlenmesindeki menfaatimizi izahtan vareste kılmaktadır.

Yukarıda maruz hususlar halen dünyaca tanınmış bir devlet vaziyetinde bulunan İsrail'in artık tarafımızdan da tanınması zamanı geldiğini göstermektedir. Ancak Yakın Doğu'nun istikrarına yarayacağımuhakkak olmakla beraber, bu dâvada Arap komşularımızı güçendirmemek hususundaki hareket hattımıza sonuna kadar sadık kalarak, Bakanlığım, tanıma keyfiyetinin derhal ilânından ise, bunun, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda İsrail'in Teşkilâta kabulü hususundaki müzakerelerden bilistifade, yukarıda kısaca arzedilen inkişaflar muvacehesindeki yeni durumumuzun/izahı ve İsrail'in Teşkilâta kabulü lehinde rey vermek suretiyle yapılmasının, ilgililere

....

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
Dışişleri Bakanlığı
Birinci Daire U. Müdürlüğü

Şube

U. No. .....
H. No. .....
Lef : .....

Ankara, ... 194
Hulâsa .....
.....
.....

- 4 -

Arap devletleriyle mevcud dostluk münasebatımız bakımından daha muvafık olabileceğini düşünmektedir.

Bu hususta Hükûmetimizce bir karar ittihazı zımnında keyfiyeti Yüksek takdirlerine saygı ile arzederim.

Dışişleri Bakanı

N. Sadak

İsrail devletinin derhal tanınması kabul edildi.
24. 3. 949
Ş. Günaltay

Acele Kararlar Müd
25/3.

25. 3. 1949

1188 25 76-1038

31-3-949 2222

Ek-2: İsrail'in kuruluşu öncesinde devlet olma düşüncesinin BM'de gündeme getirilmesine dair Son Posta Gazetesi'nde çıkan 09.05.1947 tarihli yazı.

9 Mayıs SON P

Telgraf, Telefon ve Telsiz H

Birleşmiş Milletler komitesinde

Başhaham Filistinde bir Yahudi devleti kurulmasını istedi

Arap Yüksek Komitesi ise boykota devamla Milletler Kurulunun davetini tetkik etmektedir

Londra, 8 (R.) — Birleşmiş Milletler siyasi komitesi bugün Filistin Yahudi ajanlığı temsilcisi Başhaham Silveri dinlemiştir. Temsilci komite başkanı tarafından karşılanmıştır. Haham Silver Filistinde bir Yahudi devleti kurulmasına karşı çekilen engellerin ortadan kaldırılmasını Birleşmiş Milletler teşkilâtından istemiş ve Yahudi devletinin Birleşik Milletlerin asli âzaları arasına kabul edileceği ümidinde bulunduğunu ilâve ederek şunları söylemiştir:

Filistinde kurulacak devlet ırkî ve dinî bir devlet değil, tahakküm ve bir ırk hâkimiyetine dayanmaksızın tam müsavata dayanan bir hükûmet olacaktır.

Diğer taraftan Arap yüksek komitesi boykotuna devam etmekte ve Kahireden bildirilecek bir kararı beklemektedir. Haber alındığına göre, Kudüs Birleşmiş Miletler Kurulunun Arap komitesine yaki davetini tetkik etmektedir.

Yardım tasarısı

(Baştarafı 1 inci Sayfada)

Nihayet Cumhuriyetçilerin son hatibi James Wads Worth şunları söylemiştir:

Dünya hürriyet ve nizamını müdafaa etmekle kendi hürriyetimizi de müdafaa ediyoruz.

Bununla beraber muhalifler kendilerini mağlûp addetmemekte ve hücumlarını, en az bir tanesinin kabul edilmesi muhtemel bulunan değişiklik yerine Birleşik Amerika hareket edebilecektir. Bu teklif Vandenberg'in âyan meclisi tarafından kabul edilen değişiklik teklifi ile taban tabana zıt dır. Vandenbergin teklifine göre, Birleşmiş milletler teşkilâtı Yunanistan ve Türkiyeye yardım edebilecek bir vaziyete geldiği anda Amerika yaptığı yardımı kesecektir.

Muhaliflerin görüşüne göre, Amerikanın yeni siyaseti muhakkak olarak

Kaynak: Son Posta, 9.05.1947.